

ISSN 2617-0159

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

**КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧА СИСТЕМА:
ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (5)

Чернігів 2019

УДК 343.8(051)

K82

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 16 від 20 грудня 2019 р.).

Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра: науковий журнал / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПТС, 2019. № 1 (5). 134 с.

У цьому номері журналу «Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра» вміщено статті, присвячені загальній теорії права, пенологічній теорії, кримінально-правовим та кримінологічним проблемам, організаційно-правовим питанням виконання покарань та застосування позбавлення волі, загальним питанням і забезпеченню діяльності персоналу.

Видання буде корисним для науковців, аспірантів, викладачів, магістрантів та студентів закладів вищої освіти.

УДК 343.8(051)

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧОЇ РАДИ:

Тогочинський О. М., д-р пед. наук, доц., ректор Академії Державної пенітенціарної служби, заслужений працівник освіти України.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Ніцимна С. О., д-р юрид. наук, проф.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА: *Гончаренко О. Г.*, д-р екон. наук,

доц., *Шумна Л. П.*, д-р юрид. наук, доц.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Борисов В.І., д-р юрид. наук, проф., академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України; *Глушков В.О.*, д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України; *Денисов С.Ф.*, д-р юрид. наук, проф.; *Денисова Т.А.*, д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України; *Джужжа О.М.*, д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України; *Доній Н.Є.*, д-р філос. наук, доц.; *Ємельянов В.П.*, д-р юрид. наук, проф.; *Колб О.Г.*, д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України; *Копотун І.М.*, д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України; *Литвинов О.М.*, д-р юрид. наук, проф., заслужений працівник освіти України; *Пальченкова В.М.*, д-р юрид. наук, проф.; *Пекарчук В.М.*, д-р іст. наук, доц.; *Рябчинська О.П.*, д-р юрид. наук, проф.; *Сердюк П.П.*, д-р юрид. наук, проф.; *Степанюк А.Х.*, д-р юрид. наук, проф.; *Шакун В.І.*, д-р юрид. наук, проф., член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України; *Яковець І.С.*, д-р юрид. наук, старш. наук. співроб.; *Адамска-Худзінська Малгожата*, д-р хабілітований, проф. (Республіка Польща); *Аноріяшко М. В.*, д-р, проф. (Республіка Білорусь); *Кіліан Маттіас*, д-р хабілітований, проф. (Федеративна Республіка Німеччина); *Ляковська Катажина*, д-р хабілітований, проф. (Республіка Польща); *Партенадзе Омар Асланович*, д-р, проф. (Республіка Грузія); *Помикала Марта*, д-р хабілітований, проф. (Республіка Польща); *Сметанська Ірина*, д-р с.-г. наук, проф. (Федеративна Республіка Німеччина); *Ткач Анатолій Арсентійович*, д-р хабілітований, проф. (Республіка Польща); *Ткач Тамара Володимирівна*, д-р соц. наук (Республіка Польща).

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: *Пузирьов М. С.*, канд. юрид. наук.

Заснований у 2017 році. Свідцтво про державну реєстрацію: КВ № 22778-12668Р від 30.05.2017

© Академія Державної пенітенціарної служби, 2019

ISSN 2617-0159

**MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
ACADEMY OF THE STATE PENITENTIARY SERVICE**

**CRIMINAL AND
EXECUTIVE SYSTEM:
YESTERDAY. TODAY.
TOMORROW**

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 1 (5)

Chernihiv 2019

UDC 343.8(051)

DOI 10.32755/ sjcriminal.2019.01

Recommended for printing by Academic Council of Academy of the State Penitentiary Service (Protocol 16 on December 20, 2019).

Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow: a Scientific Journal / Academy of the State Penitentiary Service. Chernihiv: Academy of the SPS, 2019. № 1 (5). 134 p.

In this issue of the journal «Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow» the articles, dedicated to general theory of Law, Penological theory, criminal, legal and criminological problems, organizational and legal issues of execution of punishments and application of imprisonment, general issues and ensuring of personnel's activity are placed. The publication will be useful for scientists, postgraduates, masters and the students of higher educational establishments.

UDC 343.8(051)

PRESIDENT OF EDITORIAL AND PUBLISHING COUNCIL:

Tohochynskiyi O.M., Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor, President of Academy of the State Penitentiary Service, Honored Worker of Education of Ukraine.

EDITOR-IN-CHIEF: *Nishchymna S.O.*, Doctor of Sciences (Law), Professor.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Honcharenko O.H.*, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, *Shumna L.P.*, Doctor of Sciences (Law), Associate Professor.

EDITORIAL BOARD:

Borysov V.I., Doctor of Sciences (Law), Professor, Academician of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine; *Hlushkov V.O.*, Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine; *Denysov S.F.*, Doctor of Sciences (Law), Professor; *Denysova T.A.*, Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine; *Dzhuzha O.M.*, Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine; *Donii N.Ye.*, Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor; *Yemelianov V.P.*, Doctor of Sciences (Law), Professor; *Kolb O.H.*, Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine; *Kopotun I.M.*, Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Lawyer of Ukraine; *Lytynov O.M.*, Doctor of Sciences (Law), Professor, Honored Worker of Education of Ukraine; *Palchenkova V.M.*, Doctor of Sciences (Law), Professor; *Pekarchuk V.M.*, Doctor of Sciences (History), Associate Professor; *Riabchynska O.P.*, Doctor of Sciences (Law), Professor; *Serdiuk P.P.*, Doctor of Sciences (Law), Professor; *Stepaniuk A.Kh.*, Doctor of Sciences (Law), Professor; *Shakun V.I.*, Doctor of Sciences (Law), Professor, Corresponding Member of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine; *Yakovets I.S.*, Doctor of Sciences (Law), Senior Researcher; *Adamska-Hudzinska Malhozhat*, PhD Doctor Habitat, Professor (Poland); *Andryashka M.V.*, PhD Doctor, Professor (Belarus); *Kilian Mattias*, PhD Doctor Habitat, Professor (Germany); *Liaskovska Katazhyna*, PhD Doctor Habitat, Professor (Poland); *Partenadze Omar Aslanovych*, PhD Doctor, Professor (Georgia); *Pomykala Marta*, PhD Doctor Habitat, Professor (Poland); *Smetanska Iryna*, Doctor of Sciences (Economy) (Germany); *Tkach A.A.*, PhD Doctor Habitat, Professor (Poland); *Tkach T.V.*, Doctor of Sciences (Social) (Poland).

RESPONSIBLE SECRETARY OF EDITORIAL BOARD: *Puzrov M.S.*, Candidate of Sciences (Law).

ЗМІСТ**I. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА. ПЕНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ**

<i>Самофалов Л. П., Малишко В. А.</i> Співвідношення правотворчості і правозастосування	7
<i>Оліїник О. І., Пітіуренко В. І.</i> Problems of the law and legislation systems in Ukraine.....	17

**II. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ**

<i>Авдєєва І. С.</i> Деякі проблемні питання звільнення засуджених від відбування покарання з установ виконання покарань.....	27
<i>Єрмак О. В., Клименко Я. Є.</i> Історико-правовий аналіз кримінальної відповідальності за порушення права на захист	40
<i>Карелін В. В., Стельмах П. В.</i> Кримінологічна характеристика злочинності в місцях позбавлення волі	51
<i>Остапчук Л. Г., Сьомченко Ю. С.</i> Уточнення понять «ухилення» та «запобігання ухиленню» від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.....	62
<i>Табієв С. Р., Богатирьова О. І.</i> Кримінально-правова охорона незалежності суддівського корпусу в Україні: вимоги сьогодення	75

**III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

<i>Кисельова М. С., Гетта П. Г.</i> Криміналістичний аспект дослідження особи засудженого до позбавлення волі	85
<i>Строн І. В.</i> Організація загальноосвітнього навчання засуджених до позбавлення волі, які мають особливості психофізичного розвитку	96
<i>Togochynskiy O. M., Kozlo M. O.</i> Effect of amateur organizations on correction process and re-socialization of prisoners.....	105

**IV. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ**

<i>Пузирьов М. С., Коваленко В. О.</i> Шляхи формування суспільної довіри до Державної кримінально-виконавчої служби України.....	113
<i>Самофалов О. Л., Васильєв В. О.</i> Поняття та сутність безпеки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України	121

CONTENT

I. GENERAL LAW THEORY. PENOLOGICAL THEORY

<i>Samofalov L., Malyshko V.</i> Correlation between processes of lawmaking and enforcement	7
<i>Oliinyk O. I., Pitiurenko V. I.</i> Problems of the law and legislation systems in Ukraine	17

II. CRIMINAL, LEGAL AND CRIMINOLOGICAL PROBLEMS

<i>Avdieieva I.</i> Some problem issues of convicts' release from serving a sentences and deinstitutionalization.....	27
<i>Yermak O., Klimenko Ya.</i> Historical and legal analysis of criminal liability for violation of the right to defense.....	40
<i>Karelin V., Stelmakh P.</i> Criminological characteristics of crime in detention facilities	51
<i>Ostapchuk L., Somchenko Yu.</i> Clarification of concepts of "avoidance" and "prevention of avoidance" of punishment unrelated to imprisonment	62
<i>Tahiiiev S., Bohatyrova O.</i> Criminal and legal protection of independence of the judicature in Ukraine: requirements of today	75

III. APPLICATION OF IMPRISONMENT: THEORY AND PRACTICE

<i>Kyselova M., Hetta P.</i> Forensic aspect of investigation of convicted person	85
<i>Stron I.</i> Organization of convicts' with special needs secondary education process	96
<i>Togochynskiy O. M., Kozlo M. O.</i> Effect of amateur organizations on correction process and re-socialization of prisoners	105

IV. GENERAL QUESTIONS OF PROVIDING PERSONNELS' ACTIVITY

<i>Puzyrov M., Kovalenko V.</i> Ways of forming public confidence towards the state criminal and executive service of Ukraine	113
<i>Samofalov O., Vasiliev V.</i> Concept and essence of personnel security of the state criminal and executive service of Ukraine	121

I. ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПРАВА. ПЕНОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 340.13

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.007

Самофалов Л. П.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Малишко В. А.,

студентка магістратури, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВОТВОРЧОСТІ І ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу співвідношення процесів правотворчості та правозастосування. У роботі вказано на низку чинників, які визначають низьку ефективність правозастосування. Визначено роль і значення застосування права як особливої форми реалізації права поряд з правотворчістю. Розглянуто легітимний вплив судової практики на правотворчість за допомогою реалізації права законодавчої ініціативи.

Ключові слова: правотворчість, правозастосування, законодавство, судова практика, правові норми.

Постановка проблеми. Правотворчість і правореалізація – тісно пов'язані між собою правові категорії. Загалом і підзаконні акти «живуть» тільки в процесі їх реалізації. Однією з ключових форм реалізації права є правозастосування – притаманне діяльності державних органів і посадових осіб, які без цього не можуть виконувати свої повноваження. Але правозастосування безпосередньо залежить від правотворчості та якості прийнятих законів та інших нормативно-правових актів. При цьому важливою умовою є досконалість процесуального законодавства, особливо у сфері правоохоронної діяльності.

У сучасній Україні часто трапляються випадки неузгодженості нормативно-правових актів і неможливості їх застосування. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом глибокого і професійного аналізу прийнятих правових актів, удосконаленням правотворчої роботи, виявленні суспільних відносин, які повинні

бути врегульовані, та створенні процесуально-процедурних умов застосування правових актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню правозастосовчої діяльності присвячена велика кількість статей, монографій та інших робіт. Цю тему в своїх дослідженнях розкривають Завадська Л.Н., Вопленко М.М., Решетов Ю.С., також слід відзначити роботи Зеленіної А. Ю., Петрової А.В. Суттєві проблеми правотворчості висвітлювали у своїх працях В. Баранов, Х. Кайтаєва, М. Кельман, В. Карташов, Д. Керімов, А. Міцкевіч, О. Мурашин, А. Нашиц, Б. Дрейшев, Д. Ковачьова, Н. Оніщенко, О. Піголкін, С. Полєніна, В. Погорілко, Ю. Тіхоміров, С. Тищенко, Г. Шмельова, Р. Халфіна, О. Ющик та ін.

Метою статті є аналіз процесів співвідношення правотворчості та правозастосування, розуміння природи і сутності цих категорій.

Виклад основного матеріалу. Недостатньо висока якість правотворчості в країні не тільки здатна дестабілізувати економічну і політичну обстановку, але й актуалізує проблему моніторингу законодавчих актів як на стадії їх прийняття, так і після набрання ними чинності.

На думку Е. Г. Лук'янової, невиконання закону – це проблема сучасної української державності та свідок патології системи управління. Таке положення пов'язане з вихолощенням матеріально-юридичного змісту закону, що обумовлено відсутністю апробованих механізмів реалізації норм, недоліком норм про відповідальність за порушення, а також норм, що регламентують діяльність по реалізації відповідальності. Крім того, становище ускладнюється нестабільністю законодавства. В основі прийняття будь-якого закону повинна лежати соціальна необхідність [5, с. 70].

Багато сучасних дослідників інституту правотворчості підкреслюють, що зміна законодавства має відображати об'єктивну динаміку суспільного життя. Сучасні політичні, економічні, соціальні процеси в українській державі і суспільстві змушують парламентарів приймати більше 350 законів на рік, переважна частина з яких це закони про внесення тих чи інших змін. Не випадково, в сучасній юридичній літературі прямо вказується, що мотивація законодавця впливає на результати законотворчості, а, отже, на ефективність правового регулювання [9, с. 120].

Вітчизняними вченими опубліковано чимало праць, присвячених створенню законів. Водночас цілком справедливо, зазначає професор В.Н. Карташов, поза увагою залишається правозастосовна діяльність. Зарубіжні юристи вже давно зрозуміли, що правотворчість – це не тільки створення й оприлюднення нормативно-правових актів, вона повинна супроводжуватися своєрідним «сервісом після продажу» [1].

Однак необхідно зазначити, що зміцнювати законність і примушувати до її дотримання стає можливим тільки за наявності сформованої правотворчої бази. За відсутності нормативно-правової бази існування правозастосування навіть за наявності правозастосовчої політики є неможливим. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що правотворча політика як форма реалізації правозахисної політики домінує над правозастосуванням.

В юридичній науці під правотворчою політикою слід розуміти науково обґрунтовану, послідовну і системну діяльність державних структур, спрямовану на визначення стратегії та тактики правотворчості, на створення необхідних умов для ефективної правотворчої роботи. Процес правотворчості визначається безпосередньо правовою політикою. Водночас створені в результаті правотворчості норми дозволяють говорити про правильність стратегії діяльності держави у сфері правового регулювання, зокрема, про те, наскільки вона відповідає чи не відповідає загальноновизнаним міжнародним принципам і нормам, теорії і практиці побудови правової держави [6, с. 24–33].

Правотворча політика втілюється переважно у прийнятті, зміні, скасуванні нормативних актів і договорів. Головна проблема полягає не в кількості нормативних актів і договорів, а в тому, щоб вони були пов'язані в єдину систему. Тут багато що залежить від уміння законодавця гармонійно поєднувати нові і раніше прийняті нормативні акти, а також від грамотної стратегії творців права [7, с. 87–93].

Крім вищезгаданої проблеми, існують і інші дефекти правотворчості, які, з упевненістю можна сказати, негативно впливають на ефективність правової політики в цілому. Зокрема, до них належать: зайва політизованість; систематичні виходи законодавця за межі сфери правового регулювання, що тягнуть за собою поя-

ву актів, що не володіють правовим змістом; невідповідність українського законодавства міжнародним зобов'язанням України; недотримання ієрархії нормативно-правових актів; наявність прогалин у праві; ігнорування правил техніки правотворчості.

Усунення цих недоліків правотворчості сприятиме створенню належних умов для реалізації правової політики держави відповідно до її пріоритетів [3, с. 15].

Спроби прийняти закон про систему законодавства робляться більше 20 років. Учені аналізують причини такого тривалого та неефективного законодавчого процесу [2; 4].

Ефективність правозастосовчої діяльності це свого роду співвідношення між результатом правового регулювання і тією метою, яка стоїть перед самим правовим регулюванням.

Стан правозастосовчої діяльності в Україні на сьогодні залишає бажати кращого. Нині можна виділити такі шляхи підвищення ефективності правозастосовчої діяльності в Україні:

1) підвищення правової культури суб'єктів застосування права впливає на якість правового регулювання, на процес зміцнення правопорядку і законності;

2) вдосконалення процесу правотворчої діяльності, в ході якого в правових нормах (при належному рівні техніки законодавця) виражаються інтереси суспільства і ті закономірності, в рамках яких ці норми будуть діяти. У зв'язку з чим необхідно створювати за допомогою інформаційних і юридичних засобів такий стан, коли дотримання норм права буде вигідніше від їх порушення. Поряд з цим необхідно посилити юридичні гарантії правових засобів, які діють у механізмі правового регулювання;

3) вдосконалення процесу застосування права само по собі доповнює дієвість нормативного регулювання. У тому випадку, якщо нормативна регламентація покликана забезпечити однаковість і стабільність у регулюванні суспільних відносин, ввести ці суспільні відносини в рамки законності, то застосування норм права, враховуючи конкретну обстановку, своєрідність кожної життєвої ситуації. Оптимальне поєднання правозастосування та правотворчості надає універсальність і гнучкість правовому регулюванню, приводить до мінімізації збоїв і зупинки в дії правових норм.

Важливе значення сьогодні набуває такий спосіб впливу на стан правозастосовчої діяльності як здійснення державою правозастосовчої політики.

Правозастосовна політика – одне з невід’ємних і, разом з тим, маловивчених напрямів правової політики сучасної держави [8, с. 189].

Зміст цієї політики багатоплановий. Ним охоплюються такі питання, як: вироблення базових цілей і принципів правозастосовчої діяльності, визначення основних державних пріоритетів у сфері здійснення права; загальне керівництво і координація правозастосування в масштабах держави; визначення науково обґрунтованих критеріїв її ефективності; стимулювання науководослідницької та іншої діяльності, спрямованої на вдосконалення форм і методів індивідуально-владної діяльності; створення необхідних політико-організаційних гарантій здійснення прав і свобод особистості; забезпечення режиму законності в країні, неухильного дотримання конституції та інших законів усіма суб’єктами правовідносин; вироблення основних принципів взаємодії держави, суспільства й особистості в правореалізаційній сфері; розвиток правових комунікацій, забезпечення доступності, гласності, інформації про проведені в процесі правозастосовної діяльності перетворення, цілі, досягнуті результати тощо.

Правозастосовна політика знаходиться в необхідних законодавчих зв’язках з іншими напрямками державно-правової політики, перш за все, політикою правотворчою. Загальна спрямованість і зміст правозастосовчої політики визначаються системою нормативно-правових приписів, які діють у теперішній час. У цьому сенсі правозастосовна політика має підзаконний характер, покликана створювати необхідні організаційно-управлінські, ідеологічні та інші умови для реалізації волі законодавця. Крім того, правозастосовна політика виконує і компенсаційні функції, заповнюючи прогалини правотворчої політики, вносячи в неї корективи і на етапі реалізації права.

Правозастосовна політика є одним з необхідних і можна сказати основних факторів вдосконалення всієї системи законодавства та всієї системи правового регулювання в країні. Разом з тим, що вона дозволяє зосереджувати державні зусилля на най-

більш важливих ділянках правового регулювання, створює необхідні політико-управлінські передумови для оптимальної реалізації волі законодавця, вона також і стимулює прийняття (скасування, зміну) правотворчими органами таких приписів, що містяться в нормах права, які найбільшою мірою відповідають завданням правової політики і при цьому враховують можливості і потреби правозастосовчої практики.

Науково обґрунтована правозастосовна політика є необхідною гарантією зміцнення правопорядку і законності, практичного забезпечення прав і свобод особистості, вирішення інших важливих завдань, які необхідні в процесі життєдіяльності. Саме на цьому рівні правова політика стає «реальною політикою», яка має своїм предметом діяльність правозастосовних органів і безпосередньо впливає на поведінку суб'єктів права. Питання гарантованості невідворотності юридичної відповідальності, прав особистості та інші актуальні проблеми сучасної української держави в цьому випадку переходять з розряду зовні привабливих формул у площину їх практичної реалізації.

Удосконалення механізмів функціонування всіх складових елементів правової системи сприяє цілеспрямованому, оптимальному правовому розвитку держави, вдосконаленню правозастосовчої діяльності в Україні. Наприклад, це відноситься до законодавства. Досягнення узгодженого функціонування законодавства сприяє забезпеченню єдності української правової системи, підвищує її ефективність. Оптимальне співвідношення різних рівнів законодавства є одним з обов'язкових умов вдосконалення української правової системи. В юридичній літературі процес вдосконалення правової системи розглядається як інтегроване завдання правової реформи, що включає в себе оновлення всіх її елементів і забезпечення їх оптимальної взаємодії.

Важливе значення підвищення ефективності правозастосовчої діяльності в Україні має розвиток судової системи.

Останнім часом з урахуванням подій, що відбуваються в нашій країні, політичних і соціальних змін, в умовах несформованого громадянського суспільства, заснованого на принципі поділу влади, особливої актуальності набувають питання вироблення судової політики, що відбиває цю спрямованість.

Судова політика, в свою чергу, тісно взаємопов'язана з поняттям судової практики, проблематика якої традиційно привертає увагу юристів-дослідників. Досить розроблено поняття судової практики, її співвідношення з судовим прецедентом, прецедентом судового тлумачення та іншими спорідненими дефініціями. Разом з тим проблема взаємозв'язків, що виникають або можуть виникнути в системі «судова практика» – «законотворчість» потребує особливого розгляду.

Вплив судової практики і політики судових органів на право величезне. Хто як не правозастосувач бачить прогалини, наявні в законодавстві. Безперечно в наші дні відбувається накопичення судової практики, аналіз якої може об'єктивно слугувати віддзеркаленням стану та ефективності чинного законодавства. Але співвідношення накопиченого досвіду, що росте в узагальнення практики, і інформаційні листи, і кількості законопроектів, внесених цими суб'єктами, явно незрівнянно. Законопроектів у кілька разів менше.

Велика частина таких законопроектів має установчий характер у частині судової системи, значно рідше – з інших предметів правового регулювання. При цьому необхідно відзначити, що серед таких законопроектів, практично немає таких, які уточнювали б правові норми шляхом внесення змін і доповнень до галузевозуворювальних законів – кримінального, цивільного та інших кодексів України.

Проблеми недосконалості законодавства вимагають швидкої реакції судів, основною діяльністю яких є вирішення конкретного правового випадку. Законотворчий процес, на відміну від процесу прийняття роз'яснювальних актів вищих судових органів, складний і займає тривалий період часу. Критичні зауваження представників судової влади на адресу якості законодавчих актів явно свідчать про те, що вони не вважають себе відповідальними за ці недоліки. Подібна позиція видається помилковою, тому що суди, які мають одночасно відомості про недоліки законодавства та право законодавчої ініціативи, рівною мірою із законодавцем відповідальні за якість нормативних актів. Активна реалізація права законодавчої ініціативи судами – єдина правомірною формою впливу правозастосувача на законотворчість, і реальна можливість шляхом проведення грамотної судової полі-

тики підвищити авторитет судової влади. Дійсно, поки з тим, що суди працюють не ідеально, сперечатися не доводиться.

При цьому не варто забувати, що правосуддя – занадто складне явище, щоб залежати тільки від однієї складової, а ефективним, тобто виправдувати очікування суспільства, воно буде лише тоді, коли в кожного, залученого в його сферу, будуть чітко визначені не тільки права, але й обов'язки. Причому, мало того, що це повинно бути прописано в законі, але важливо, щоб закон не йшов на компроміс з чиймись відомчими або іншими інтересами, а краще, щоб прийняття цього закону, що відображає напрацювання судової практики, було ініційовано представниками самої судової влади.

Отже, для комплексного і послідовного здійснення перетворень є потреба у формуванні та реалізації в Україні добре продуманої загальнонаціональної судово-правової політики. Її офіційна концепція могла б стати політико-юридичним, ідеологічним і моральним фундаментом перспективної перебудови всіх аспектів судової діяльності.

Висновки. Таким чином, з метою підвищення ефективності реалізації правових норм необхідно своєчасне внесення змін, розмежування функцій між органами державної влади.

Безумовно, пріоритетом для підвищення ефективності застосування тих чи інших правових норм слугують інтереси людини. Виступаючи свого роду юридичною технологією задоволення цих інтересів, механізм правового регулювання повинен бути соціально цінним за своєю природою, створювати режим сприяння здійсненню законних прагнень особистості, зміцненню її правового статусу.

Поряд з вищевикладеним важливим фактором вирішення проблем у правозастосовчій діяльності є виключення правових прогалин у нормах права.

Самі прогалини в праві, в разі повної правової неврегульованості, повинні усуватися законодавцем у міру їх виявлення, шляхом внесення змін. Однак у силу того, що право само по собі системне і в ньому права взаємодіють з усіма елементами системи права, прогалину в праві можна подолати в процесі правозастосування.

Так основними критеріями, якими повинен керуватися законодавець, є такі:

- 1) зміни, що вносяться, не повинні суперечити вимогам чинного законодавства та правових норм;
- 2) необхідна потреба в тій чи іншій нормі права;
- 3) воля державних органів на створення відповідних норм;
- 4) проведення правової та наукової політики законодавця, з метою своєчасного усунення прогалин.

Список використаних джерел

1. Карташов В. Н. Правотворчість: підходи, ідеї, судження. *Збірник статей науково-практичної конференції*. Сімферополь, 2002. С. 31–38.
2. Козюбра М. І. Загальна теорія права: підручник. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
3. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права. Київ: Кондор, 2008. 475 с.
4. Ковалевський В. С., Козинцев І. П. Правотворчість і теоретичні та логічні засади. Київ: Юрінком-Інтер, 2005. 192 с.
5. Лук'янова Є. Г. Закон в пострадянській Україні: проблеми адекватності сприйняття і використання. *Держава і право*. 2009. № 8. С. 70.
6. Поляков С. Б., Нечкина Е. Ю. Поняття правозастосовчої політики. *Адвокат*. 2013. № 8. С. 24–33.
7. Редько А. А. Правозастосування в контексті правозахисної політики. *Суспільство і право*. 2017. № 1. С. 87–93.
8. Рудковський В. А. Правозастосовна політика як фактор оптимізації процесів реалізації права в сучасній Україні. *Актуальні проблеми правотворчій і правозастосовчій діяльності в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 23–24 грудня 2016 р.)*. Харків. 2016 року. С. 189.
9. Шувалов І. І. Теорія законотворчості. Одеса, 2006. С. 120.

Samofalov L., Malysko V.

CORRELATION BETWEEN PROCESSES OF LAWMAKING AND ENFORCEMENT

The article deals with the analysis of the correlation between the processes of lawmaking and enforcement. The article points a number of factors that determine poor law enforcement. The role and importance of the application of law as a special form of law realization along with lawmaking is determined. The legitimate influenza of jurisprudence on lawmaking through the exercise of the right of legislative initiative is considered.

An important place is given to enforcement policy. It is emphasized that this issue is poorly understood. The content of this policy is multifaceted. This includes:

- elaboration of goals and principles of law enforcement activities;
- determination of state priorities;

- general management;
- performance criteria;
- forms and methods of individual-power activity;
- terms of guarantees of rights and freedoms;
- publicity and more.

The general orientation and content of the enforcement policy are determined by the regulations. Enforcement policy is a guarantee of strengthening the rule of law and legislation, the protection of rights and freedoms.

The conclusion is made that in order to increase the efficiency of implementation of legal norms, it is necessary to make timely changes and to differentiate functions between public authorities. Certainly, the priority for improving the effectiveness of the application of certain legal norms are the interests of the individual. Acting as a legal technology to satisfy these interests, the mechanism of legal regulation must be socially valuable in its nature, create a regime to promote the legitimate aspirations of the individual, strengthening its legal status.

For operational enforcement, it is important that the legislator desires to be guided by the following criteria:

- changes made to legal norms should not contradict current legislation;
- taking into account the needs of a rule of law;
- the will of state bodies is taken into account;
- timely elimination of gaps in the right.

Key words: lawmaking, enforcement, legislation, case law, legal rules.

References

1. Kartashov, V. N. (2002), «Lawmaking: approaches, ideas, judgments», *Collection of articles of scientific-practical conference*, Symferopol, pp. 31–38.
2. Koziubra, M. I. (2015), *The general theory of law*, Vaite, Kyiv.
3. Kelman, M. S., Murashyn, O. H. (2008), *The general theory of state and law*, Kondor, Kyiv.
4. Kovalevskiy, V. S., Kozyntsev, I. P. (2005), *Lawmaking and theoretical and logical principles*, Yurinkom-Inter, Kyiv.
5. Lukianova, Ye. H. (2009), «Law in post-Soviet Ukraine», problems of adequacy of perception and usage, *State and Law*, № 8, pp. 70.
6. Polyakov, S. B., Nechkyina, E. Yu. (2013), «The concept of enforcement policy», *Advokat*, № 8, pp. 24–33.
7. Redko, A. A. (2017), «Enforcement in the context of human rights policy», *Society and Law*, № 1, pp. 87–93.
8. Redkovskiy, V. A. (2016), «Law enforcement as a factor in optimizing the processes of law enforcement in modern Ukraine», *Actual problems of law-making and enforcement activities in Ukraine: materials of International Scientific and Practical Conference* (Kharkiv, 23–24 December).
9. Shuvalov, I. I. (2006), *The theory of lawmaking*, Odesa.

UDC 340.1

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.017

Oliinyk O. I.,PhD in Law, Associate Prof., First Pro-Rector,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine;**Pitiurenko V. I.,**master student of 351st training group,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

PROBLEMS OF THE LAW AND LEGISLATION SYSTEMS IN UKRAINE

The essence of the concepts of law and legislative systems, their correlation, as well as the current problems and tendencies of development of law and legislative systems in Ukraine are analyzed in the article. It is emphasized that the intensive development of modern social relations accordingly requires their effective and high-quality legal regulation. It preconditions the necessity to optimize the process of reforming law and legislative systems of Ukraine aimed at ensuring the implementation of the proclaimed principles of a state governed by the rule of law, in which a person, his/her rights and freedoms are of the highest social value.

Key words: law system, elements of law system, legislative system, structure of legislative system.

Target setting. The law of any state is not just a set of rules of behaviour, but also a certain system of norms related to internal unity. This internal unity is conditioned by the essence of law, its principles, political and economic systems. In a modern state, the law must not only correspond to the general economic situation, but also to be an internally agreed expression that would not refute itself because of internal contradictions. The unity of law is determined by the nature, content and functions of law, which are objectively determined by the unity of social relations, forms of ownership, competition between individuals and different organizations. Therefore, the relevance of further scientific analysis of the main characteristics of the national legislative system, the state and ways of its improvement is not diminished, but on the contrary is increasing in modern conditions. Therefore, the study of the peculiarities and problems of the system functioning of legislation is the need of the present, which arises from the current level of legal knowledge, the needs of legislative activity and legal practice.

Actual scientific researches and issues analyses. During the years of independence of Ukraine, domestic scientists have repeatedly addressed to certain questions of theoretical understanding of the laws of the system functioning of law and the legislation system of Ukraine. Significant achievement in the development of this problem were made by Alekseev S.S., Vasiliev A.S., Venherov A.B., Ivanov V.V., Kravchuk M.V., Mykolaenko A.I., Morozova L.A., Oleynikov S.M., Onishchenko N.M., Petryshyn O.V., Pohrebnyak S.P., Rabinovych P.M., Skakun O.F., Smorodynskiy V.S., Shahanenko V.P. and others.

Purpose setting. The purpose of the article is to analyze the state of the law and legislation system of Ukraine and to determine the main ways of its improvement.

The statement of basic materials. A characteristic feature of the modern society and the state functioning is the increasing role of law as the main form of foreign expression of law. In this context, the process of becoming and developing the statehood of an independent Ukraine is inextricably linked to the creation of new legislation. Legislation is a form of “life” of law. Legislation itself gives the rules of law formal certainty (one of the law feature).

National theory of state and law analyses the system of law through its structure, that is an internal structure that characterizes by the interaction of the rules of law of the respective state and their integration into legal institutions and industries. Rabinovych P.M. understands the system of all applicable legal rules of a particular state under the system of law [1, p. 105]. Onishchenko N.M., devoting a monographic study to the legal system, proposes such a definition of the concept of “system of law” - it is a structure of law, determined by economic and social structure, reflecting the internal coherence and unity of legal norms and at the same time their division into the relevant branches and institutions [2, p. 31]. Foreign Lawyer Morozova L.A. interprets the system of law as an objectively existing internal structure of law that is historically conditioned by the nature of the social relations that are govern [3, p. 273].

The system of law is a personalized systemic formation of society, because:

– is its functional system, its emergence, existence and development are conditioned by the conscious human needs for the organization, regulation and orderliness of public life, since the lack of these qualities makes it impossible for the stability, security and development of society, that is, its main conditions;

– is its institutional embodiment. This means that systematically organized, grouped legal norms are contained in normative legal acts, other sources of law, which give it a clear institutional structure;

– has a stable and dynamic character at the same time, thus providing the society with preservation, stabilization of its main relations, social order, and on the other hand, organizing and ordering their steady development;

– is related both directly and indirectly to the activities of other social entities - the state, its bodies - legislative, law enforcement, supervisory, etc., which perform functions in legal forms using certain methods.

Most domestic and foreign scholars understand the system of law:

– internal unity, organic interconnection and interaction of constituent parts of the state law, which reflects the unity of its constituent norms and distinguishes them into branches, sub-sectors and institutions;

– scientific construction that has a subjective basis, but there may be several of them at the same time;

– structure of law, determined by economic and social structure, which reflects the internal coherence and unity of legal norms, and at the same time their division into relevant branches and institutions;

– set of ordered and mutually agreed norms of law that characterize the internal structure of law.

It is possible to define the concept of “system of law” as an objectively existing structure of law are provided, within which the functioning of legal norms, institutions and branches of law, their interrelation and interaction, which are determined by the aims and objectives of the subject and method of legal regulation. It should be

noted that the system of law as a dynamic phenomenon has tendencies of its development, in particular: the process of continuous accumulation of regulatory material and its distribution by industry and institutions; conditionality of the system of law by market relations; decentralization of increasing legal regulation; approximation of the system of Ukrainian law with international law.

Theorists note that the system of law consists of the following elements: the rule of law; Institute of Law; sub-branch of law (combining interconnected institutions formed within the same branch of law - suffrage within constitutional law, inheritance law within civil law); the field of law; subsystem of law (integrated by principles, tasks and functions, conditioned by the nature of interests set of institutions and branches of law governing the complex of public relations through the methods of legal regulation. Such subsystems are private and public law, procedural and substantive law, regulatory and protective law [4, p. 176–177].

The system of law and legislation relate to each other in content and form. If the concept of the system of law characterizes the essential internal side of the objective law - its content, then the concept of the system of law reflects its outer side – that is the form [5, p. 250]. If the system of law is its internal structure, which corresponds to the nature of social relations that are subject to regulation, then the system of law is an external form of law, which expresses the construction of its sources, that is, the system of normative legal acts.

In our view, it is scientifically sound and correct to interpret the system of legislation solely as a coherent set of laws. In other words, the system of legislation is one of the forms of existence of rules of law, a means of organizing them, and combining them into such a variety of normative legal acts as laws. However, such an understanding is only possible at the theoretical level, since in fact the concepts of “system of legislation” are encompassed, including the Constitution of Ukraine, both laws and regulations based on them. However, the broad interpretation of the system of legislation as a set of all legal acts leads to a certain diminution of the value of laws in

the system of legal acts and does not contribute to the establishment of the rule of law as the basis of law and order in the state.

As Venherov A.B. notes, the system of legislation is organized according to different objective criteria, conditioned by the needs of social regulation, the vital activity of society, a certain set of normative acts, which is formed for the most effective use of legal rules [6, p. 460]. That is not just a set of legal acts, but their differentiated system based on the principles of subordination and coordination of its structural elements [2, p. 86]. And how coherent and stable this system is, and how closely it is interrelated with its structural elements, how effective is the functioning of the legal mechanism that influences the formation and development of social relations in all spheres of life. Of course, this relationship has the opposite effect. That is, the general situation in the country, the level of economic and political development of the state significantly affect the stability of national legislation and its legal orientation.

The system of legislation of Pritchenko R.S. defines as a set of sources of law that are a form of expression of legal norms. In that view, law does not exist outside of legislation, law and legislation are correlated in content and form [7, p. 328]. Named scientist notes that if the law is considered as a collection of sources of law, it must be recognized that this concept covers not only regulatory acts, but also legal customs and legal precedents.

Skakun O.F. states that the concept of “system of legislation” can be interpreted in a “narrow” and “broad” sense [5, p. 270]. Broad interpretation includes the notion of legislation acts of legislative institutions and by-laws (acts of governing bodies, etc.), and narrow interpretation - acts of legislative institutions (laws and regulations of parliament on the enactment of these laws). Skakun O.F. claims that legal science today is increasingly favored by a “narrow” interpretation of legislation, which is defined as a system of all country-specific laws, as well as international treaties ratified by its parliament [5, p. 271–272].

The structure of the legislative system is an internal subdivision of legislation into relatively separate groups of normative legal acts. The main elements of the structure of the legislative system:

– sectoral (“horizontal”) – sectoral legislation (labor, civil, criminal, etc. legislation), that is, in the system of legislation subsystems of legal acts differ in the subject of legal regulation (for example, the subject of regulation of labor legislation - labor relations, as well as relations closely related to labor);

– hierarchical (“vertical”) – laws and by-laws, that is, in the system of legislation subsystems of normative acts (laws, by-laws) differ in legal force.

A kind of hierarchical structure is the hierarchical structure of legislation in a federal state, the so-called “federal structure of legislation” – federal legislation and legislation of the subjects of the federation.

The system of legislation and the system of law, being paired categories, are included in a broader system of legal phenomena - the legal system. If the structure of the system of law is limited to norms, institutions, sub-sectors and branches of law, and the system of law also includes legislative arrays, then the legal system covers all legal phenomena, all legal reality [8].

It should be noted that in Ukraine today it is important to solve a complex of urgent practical issues of state building, first of all implementation of parliamentary, administrative and judicial reforms, legal, administrative-territorial and reform of local self-government. The strategy of these reforms is to overcome the crisis phenomena and end the transition period of the Ukrainian state, and consequently there is a growing need for the development of theoretical foundations of legislative, executive, judicial and other types of state power, a high level of scientific support for their reform, in forming a clear, an internally harmonized system of legislation. In the modern period, the legislation of Ukraine needs a comprehensive updating, a kind of purification. In general, we can distinguish the following tendencies of improvement and development of the system of legislation: firstly, it is the need to ensure the rule of legislation in all

spheres of society, its stability and intensification; secondly, the specialization of legislation with its various forms of manifestation: differentiation, concretization, detailing; thirdly, legal unification and its related processes - integration, generalization, universalization, publication of complex regulations. If such a system of legislation is to be reconstructed, we are again convinced of the utmost importance of analyzing the historical processes of state and law-making in Ukraine to produce experience (whether positive or negative), and of the need for timely conclusions.

First of all, it is connected with the need for systematization of legislation, that is, the activities of state bodies aimed at streamlining and improving the legislation, bringing it into a logical, internally harmonized, harmonized system [9, p. 256]. Improvement and regulation of legislation is a characteristic feature of the process of development of a civilized rule of law. After all, the implementation of systematization promotes exemption from contradictory norms, elimination of obsolete norms in the legislation, legal loopholes. This, in turn, increases the effectiveness of the use of legislative acts, which accordingly influences the effectiveness of the influence of legislation on public relations and the quality of their legal regulation. Thus, the systematization of legislation is an effective tool to optimize the process of creating a quality legislative framework that is in line with the interests of civil society. Another positive meaning of systematization of legislation has also another aspect. It promotes the availability of legislation, which is extremely important in terms of its correct application, as well as the relevance of legal education and enhancement of the legal culture of the population.

Reformation of current legislation should be professional and meaningful, aimed at creating and providing an effective mechanism for legal regulation of all sides in public life. Only this approach will ensure the formation of law as the highest cultural value of society. And the legislation will be the only, effective and unified regulator of the existing public relations, which in turn will ensure the true implementation of the proclaimed principles of the rule of law and civil society.

Given the need to improve the system of law and the system of legislation of Ukraine, it is possible to distinguish the basic elements of this process, namely: quality, efficiency, harmonization, systematization and globalization of legislation. Each structural element exerts its respective influence on the formation of new and change of existing regulatory acts, and determines the specific direction of improvement of legislation, the key in which should be not the quantity, but the quality of the adopted acts. Improving the level of legislation is raising the level of information impact on citizens' awareness through lectures, conferences, seminars, etc. It is also necessary to promulgate legislation before they are adopted, including possibly creating a website, a free publicly available mobile app for smartphones where draft legislation will be publicly read and only then passed by the legislator. Another necessary solution to the problem is the intensification of social dialogue between the legislator and the citizens of the country as a tool through which it is possible to achieve reduction of social and economic inequality. And most important is reviewing each sector of legislation separately to further align them with the requirements of the European Union.

Conclusions. Summing up, we can draw the following conclusions:

1. The system of law is an internal structure of law, which is expressed in the unity and consistency of all applicable rules of law of a given state, as well as in their distribution by branches and institutions of law. The structure of the system of law is an objectively existing internal structure of the law of a given state, which consists of the following elements: the rule of law, the institute of law, the branch of law, the section of law, the subsystem of law.

2. In the theory of law the system of legislation is understood as a set of normative legal acts of different legal force, which on the basis of the need to solve the problems facing the state have coherence of actions and internal unity. The main characteristics of this system is that it appears as a more subjective system, since it depends on the will of the legislator, it is a form of expression of law. The structure of the legislative system is an internal subdivision of legislation into

relatively separate groups of normative legal acts. There are two elements to the structure of the system of law: sectoral (“horizontal”) and hierarchical (“vertical”). The system of law and the system of legislation are not identical.

3. In today’s context, the need to improve the system of law and the system of legislation in Ukraine becomes particularly important. Improvement of the system of law and the system of legislation is essentially a process aimed at ensuring the constant conformity of its elements, from the initial - normative prescription, to the really existing social relations. The constant development of economic, political, social and other relations requires that the legislator optimally considers these qualitative changes in legislative activity, which in turn brings to life both individual legislative acts and entire sections of legislation. The process of harmonization of national legislation with international law is still relevant and is, to a certain extent, a program of further development of the system of legislation of Ukraine.

References

1. Rabinovych, P. M. (2002), *Fundamentals of the general theory of law and state*, Konsum, Kharkiv.
2. Onishchenko, N. M. (2002), *Legal system: problems of theory*, V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv.
3. Morozova, L. A. (2011), *Theory of State and Law*, Eksmo, Moscow.
4. Petryshyn, O. V. (Ed.) (2015), *Theory of State and Law*, Law, Kharkiv.
5. Skakun, O. F. (2016), *Theory of State and Law: Encyclopedic course*, Espada, Kharkiv.
6. Venherov, A. B. (1998), *Theory of State and Law, New Lawyer*, Moscow.
7. Vasiliev, A. S., Ivanov, V. V., Mykolaenko, A. I. and others. (2003), *Fundamentals of theory of state and law in questions and answers*, Odissei, Kharkiv.
8. Yermolenko, D. O. (2001), «Correlation of social and legal state», *Entrepreneurship, economy and law*, № 8, pp. 95–96.
9. Skakun, O. F. (2001), *Theory of State and Law*, Konsul, Kharkiv.

Олійник О. І., Пітюренко В. І.

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ПРАВА І СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано зміст понять системи права та системи законодавства, їх співвідношення, а також сучасні проблеми й тенденції розвитку системи права і системи законодавства в Україні. Наголошено, що інтенсивний розвиток сучасних суспільних відносин відповідно вимагає ефективного та якісного їх правового регулювання. Це зумовлює необхідність оптимізації процесу реформування системи права та системи законодавства України, спрямованого на забезпечення реалізації проголошених принципів правової держави, де людина, її права та свободи є найвищою соціальною цінністю.

Визначено поняття «система права» як об'єктивно існуючу будову права, в межах якої відбувається забезпечення функціонування правових норм, інститутів і галузей права, їх взаємозв'язок та взаємодія, які зумовлені цілями та завданнями предмета й методу правового регулювання. Зазначено, що система права як динамічне явище має тенденції свого розвитку, зокрема: процес безперервного накопичення нормативного матеріалу та його розподіл за галузями та інститутами; обумовленість системи права ринковими відносинами; децентралізація правового регулювання, що посилюється; зближення системи українського права з міжнародним правом.

Наголошено, що реформування чинного законодавства повинно бути професійним та змістовним, спрямованим на створення та забезпечення ефективного механізму правового регулювання всіх сторін суспільного життя. Лише такий підхід забезпечить формування права як найвищої культурної цінності суспільства. А законодавство буде тим єдиним, дієвим та уніфікованим регулятором існуючих суспільних відносин, що у свою чергу забезпечить дійсну реалізацію проголошених принципів правової держави та громадянського суспільства. Зважаючи на необхідність удосконалення системи права та системи законодавства України, виокремлено основні елементи цього процесу, а саме: якість, ефективність, гармонізацію, систематизацію та глобалізацію законодавства.

Ключові слова: система права, елементи системи права, система законодавства, структура системи законодавства.

II. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 343.846

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.027

Авдєєва І. С.,

слухач 453-ої навчальної групи,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

науковий керівник:

Остапчук Л. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,

кримінально-виконавчого права та кримінології,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У статті здійснено аналіз основних підстав звільнення від відбування покарання з установ виконання покарань. Доведено, що досліджуваний правовий інститут має багато як теоретичних, так і практичних проблемних питань його застосування. Встановлено, що звільнення від відбування покарання – це міжгалузевий правовий інститут, порядок проведення якого чітко регламентований кримінальним, кримінально-виконавчим, кримінальним процесуальним законодавством.

Ключові слова: звільнення від відбування покарання, установи виконання покарань, засуджений, умовно-дестрокове звільнення, амністія, помилування.

Постановка проблеми. Кримінально-правова політика України характеризується тенденцією до побудови такої системи заходів кримінально-правового впливу, яка б гарантувала використання найбільш широкого інструментарію для вирішення кримінально-правового конфлікту, включаючи заходи, альтернативні реальному відбуванню покарання. Зазначений підхід кореспондує основним напрямом кримінально-правової політики світового співтовариства, яке прагне до найбільш допустимого скорочення застосування покарання і передусім пов'язаного з позбавленням волі. Звільнення від покарання, відоме законодавству більшості зарубіжних держав, вважається ефективним засобом економії репресивних заходів та виявом довіри до особи, яка

вчинила злочин. З одного боку, така форма реагування держави на злочин дозволяє не залишити цей злочин поза увагою, засудивши винного за його вчинення, а, з іншого – досягти мети покарання в найбільш оптимальний спосіб, не допустивши реалізації покарання через його недоречність або надмірність.

Звільнення від відбування покарання – це міжгалузевий правовий інститут, порядок проведення якого чітко регламентований не тільки кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством а й кримінальним процесуальним, а також Законом України «Про застосування амністії в Україні», Положенням про порядок здійснення помилування та іншими нормативно-правовими актами.

Практика правозастосування засвідчує, що вітчизняні суди доволі широко застосовують норми правового інституту звільнення від покарання у судовій практиці. Якщо взяти до уваги показники за 2018 р., то безсумнівним «лідером» у правозастосуванні традиційно залишається звільнення від відбування покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку у порядку ст. 75 Кримінального кодексу (КК) України – 491 задоволене клопотання (подання). «Призерами» у правозастосуванні також є норми про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – 189 задоволених клопотань і про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким – 17 клопотань; про застосування амністії – 28 клопотань; про приведення вироку у відповідність до нового закону, який звільняє від покарання або пом'якшує його – 2; про звільнення від покарання за хворобою – 2 клопотання [1].

Тому на сьогодні досліджуване нами питання потребує ґрунтовного вивчення та є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам звільнення від покарання та його відбування присвятили дисертаційні та монографічні дослідження такі, зокрема, українські юристи, як О. В. Дашенко, Д. В. Казначеева, О. О. Книженко, А. О. Клевцова, М. В. Романов, Є. О. Письменський, В. В. Скибицький, П. В. Хряпінський, І. С. Яковець та ін. Однак доводиться констатувати, що поза увагою авторів залишилися

невивченими деякі спірні, проблемні питання застосування інституту звільнення від відбування покарання.

Формулювання мети. Метою статті є вивчення проблемних питань звільнення від відбування покарання з установ виконання покарань.

Виклад основного матеріалу. Розділом XII Загальної частини КК України та ст. 152 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України передбачена наступна видова класифікація підстав звільнення від відбування покарання, зокрема: відбуття строку покарання, призначеного вироком суду; закон України про амністію; акт про помилування; скасування вироку суду і закриття кримінальної справи; закінчення строків давності виконання обвинувального вироку; умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; хвороба; інші підстави, передбачені законом.

Спробуємо дослідити основні проблемні питання звільнення від відбування покарання за наявності зазначених вище підстав. Так, *відбуття строку покарання, призначеного вироком суду*, є основною і безумовною підставою звільнення засудженого. Будь-яка особа, яка була засуджена на певний строк до будь-якого покарання, після закінчення цього строку буде звільнена від відбутого покарання. Закінчення строку покарання означає його відбуття у повному обсязі згідно з вироком суду і, незважаючи ні на що, засуджений буде звільнений. Ця гарантія закріплена Конституцією України у ст. 29, яка встановлює право людини на свободу та особисту недоторканність. Тобто держава буде політику у сфері виконання покарань на принципах невідворотності покарання та гарантування звільнення від покарання з його відбуттям. Якщо класифікувати цю підставу за вказаними вище критеріями, то вона є безумовною, виникає з відбуттям повного строку покарання, не залежить від стану здоров'я засудженого, здійснюється адміністрацією установи виконання покарань (керівником органу виконання покарання) на підставі вироку суду та не пов'язана зі статевими ознаками засудженого, що звільняється. Важливим фактом є момент звільнення з місць позбавлення волі після закінчення строку призначеного покарання, оскільки будь-яке тримання в установах виконання покарань є незаконним та таким, що суттєво порушує право особи на сво-

боду й особисту недоторканність, передбачене ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Навіть якщо особа сама висловлює згоду на подальше ув'язнення, таке ув'язнення може бути незаконним та порушувати ст. 5 Конвенції (Європейський суд з прав людини довів це у справі «де Вільде, Оомс та Версіп проти Бельгії»), Європейські пенітенціарні правила також наголошують, що «...всі засуджені звільняються одразу ж після закінчення строку їх ув'язнення...» (правило 33.1). І якщо з обрахуванням дати початку строку покарання складнощів зазвичай не виникає, то механізм визначення моменту його закінчення фактично відсутній.

Засудженому, що звільняється, можуть бути видані документи про освіту та виробничу кваліфікацію, які він отримав в установі виконання покарань. Паспорт особі, яка звільняється від відбування покарання у виді арешту, обмеження або позбавлення волі, видається під час звільнення. За відсутності паспорта в особовій справі засудженого адміністрація установи виконання покарань завчасно вживає заходів щодо його одержання. Це положення є прогресивним і значно спрощує засудженому вирішення соціально-побутових питань, які можуть виникати після його звільнення від відбування покарання. Начальник відповідної установи проводить бесіду із засудженим та роз'яснює його права та обов'язки, пов'язані зі звільненням з установи виконання покарань.

Звільнення від відбування покарання на підставі Закону України про амністію та акту про помилування. У перекладі з латинської мови «амністія» означає прощення, тобто звільнення винної особи від відбування призначеного судом покарання. Існування цього інституту зумовлене реалізацією принципу гуманізму в діяльності органів держави. Закон України «Про застосування амністії в Україні» від 01.10.1996 року в ст. 1 визначає, що амністія – це повне або часткове звільнення від відбування покарання певної категорії осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Суттєвим недоліком у застосуванні амністії є те, що на сьогодні на законодавчому рівні не закріплено положення, відповідно до якого умовою застосування амністії є наявність позитив-

них змін у поведінці засудженого. Приймаючи рішення про застосування амністії, законодавець насамперед передбачає на меті вивільнення місць в установах виконання покарань та зниження бюджетних витрат на утримання засуджених у таких установах [3, с. 198].

Наступною проблемою, пов'язаною із застосуванням амністії, є незадовільна ресоціалізація звільнених осіб, що зазвичай призводить до вчинення нових злочинів. Відповідно до статистичних даних, основна маса нових злочинів, вчинених особами, що відбували покарання у виді позбавлення волі, припадає на період до трьох років з моменту звільнення. Проблемним є також питання відшкодування шкоди засудженими, щодо яких застосовано амністію. Відсутність чітко регламентованого припису про те, що амністія не застосовується до осіб, які не відшкодували завдані ними збитки або не усунули заподіяну злочином шкоду, породжує низку колізійних моментів.

Також заслуговує на увагу звільнення від відбування покарання у зв'язку з помилуванням. Помилування – це спеціальний вид звільнення від покарання (повне або часткове звільнення) індивідуально визначеної особи, засудженої за вчинення злочину, що здійснюється на підставі відповідного акта (указу про помилування), прийнятого Президентом України [4, с. 23]. Помилування оголошується Указом Президента України; завжди має персоніфікований характер, тобто здійснюється щодо індивідуально визначеної особи. При цьому помилування не ставиться в залежність ні від ступеня небезпечності особи засудженого, ні від тяжкості вчиненого ним злочину та суворості призначеного покарання. За умови відбуття певного строку покарання можуть бути помилувані особи, засуджені за вчинення тяжкого злочину, та особи, засуджені до довічного позбавлення волі. Засуджені, які не стали на шлях виправлення, відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, теж мають шанс бути помилуваними за наявності обставин, що потребують особливо гуманного ставлення. Акт про помилування є підставою для звільнення особи від кримінального покарання. Помилування стосується тільки осіб, засуджених судом за вчинення злочинів, тобто тих, які вже притягнуті до кримінальної відповідальності.

Відповідно до п. 2 Положення про порядок здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015, помилування засуджених здійснюється у виді: 1) заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років; 2) повного або часткового звільнення від основного і додаткового покарань. Коло засуджених, до яких може бути застосоване помилування, законом не обмежується, тобто актом помилування може бути звільнено особу (осіб) від покарання. Оскільки помилування стосується лише осіб, засуджених судом за вчинений злочин (притягнутих до кримінальної відповідальності), питання звільнення від кримінальної відповідальності цим актом не можуть бути вирішені.

Закінчення строків давності виконання обвинувального вироку. Матеріально-правовою підставою застосування інституту давності вважається істотне зменшення суспільної небезпечності вчиненого злочину внаслідок впливу певного проміжку часу, що суттєво позначається на досягненні мети покарання, виконанні завдань загальної і спеціальної превенції. Крім того, тривалий проміжок часу з моменту вчинення злочину істотно перешкоджає, а інколи й унеможливує успішне розкриття і розслідування злочину, об'єктивний розгляд матеріалів кримінального провадження в суді.

Передбачений ст. 49 КК України вид звільнення від кримінальної відповідальності застосовується за наявності трьох умов: 1) закінчення зазначених у законі строків; 2) невчинення протягом цих строків нового злочину певного ступеня тяжкості; 3) неухилення особи від слідства або суду. Строки давності диференційовані залежно від виду вчиненого злочину, а щодо злочинів невеликої тяжкості – від виду передбаченої у санкції статті покарання. У разі, коли особа одночасно вчинила декілька злочинів, строки давності стосовно кожного із діянь, які складають ідеальну сукупність злочинів, обраховуються самостійно. Початковим моментом перебігу строку давності є день вчинення особою злочину. Початковим моментом обчислення строку давності щодо співучасника є день вчинення ним діяння, яке він виконав відповідно до своєї ролі в умисному злочині, а не день вчинення кримінально караного діяння виконавцем. Строки давності почина-

ють спливати з 0 годин тієї доби, яка настає після доби вчинення злочину; строк давності закінчується після того, як сплила передбачена ст. 49 КК України кількість повних років, о 24 годині останньої доби відповідного строку. На жаль, ст. 49 КК України не передбачає особливостей перебігу строків давності у разі вчинення триваючих і продовжуваних злочинів. При триваючих злочинах протиправна поведінка, яка йде за первісним актом злочинного посягання й охоплюється складом злочину, має невизначено тривалий характер, тобто вона може здійснюватись як завгодно довго. У судовій практиці строк давності стосовно триваючих злочинів обчислюється з часу їх припинення за волею або всупереч волі винного (затримання особи, явка з повинною, добровільне виконання обов'язку, покладеного на особу під загрозою кримінального переслідування), або з часу настання подій, які трансформують його поведінку у незлочинну (наприклад, викрадення у винного зброї, яка незаконно ним зберігалась, смерть або досягнення повноліття дитини, від утримання якої у формі сплати аліментів він ухилявся). У разі вчинення продовжуваного злочину строк давності починає спливати з моменту вчинення останнього із тотожних діянь, які, будучи об'єднані єдиним злочинним наміром, утворюють вказаний різновид одичного злочину.

Закон (ч. 1 ст. 49 КК України) чітко встановлює кінцевий момент перебігу строків давності. Ним є день набрання вироком суду законної сили. Якщо проаналізувати мотиви звільнення від кримінальної відповідальності, то це найчастіше те, що до теперішнього часу особи, які вчинили злочин, органами досудового слідства не встановлені, при цьому в повному обсязі виконані слідчі та оперативно-розшукові заходи стосовно встановлення злочинців, а також вирішене питання щодо перекваліфікації їхніх дій на відповідні частини і статті КК України в редакції 2001 року, враховуючи, що строк притягнення до кримінальної відповідальності, встановлений ст. 49 КК України, закінчився, та обставин, що переривають перебіг строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, не встановлено.

За загальним правилом перебіг зазначених у законі строків давності є підставою обов'язкового звільнення від кримінальної

відповідальності. При цьому ч. 4 ст. 49 встановлює особливий порядок звільнення від кримінальної відповідальності для осіб, що вчинили особливо тяжкі злочини, за які згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі. У таких випадках питання про застосування цього виду звільнення від кримінальної відповідальності вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, особи винного та інших обставин. Тобто закінчення 15-річного строку давності, передбаченого для особливо тяжких злочинів, є підставою не обов'язкового, а факультативного звільнення від кримінальної відповідальності. У тому разі, коли суд дійде висновку про доцільність застосування давності, він звільняє особу від кримінальної відповідальності. Якщо суд не визнає за можливе застосувати давність, постановляє обвинувальний вирок і винній особі призначається покарання. При цьому довічне позбавлення волі в обов'язковому порядку замінюється на позбавлення волі на певний строк, який визначається судом у межах санкції тієї норми, за якою кваліфіковано діяння винного.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

Проведений аналіз доктринальних положень дозволяє стверджувати, що норми, які врегульовують порядок, правові підстави та наслідки умовно-дострокового звільнення, є самостійним правовим інститутом, який містить низку проблемних, а іноді і колізійних, спірних моментів. Так у теорії кримінального права підставою умовно-дострокового звільнення є ступінь виправлення засудженого та фактичне відбуття частини строку покаранням з урахуванням ступеня суспільної небезпеки злочину, за який особа відбуває кримінальне покарання. Для умовно-дострокового звільнення необхідна суб'єктивна ознака – засуджений довів своє виправлення (зразкова поведінка, сумлінне ставлення до праці та навчання). Саме категорія «довів» своє виправлення, на нашу думку, ставить правозастосувача в ситуацію правової невизначеності. Об'єктивне та повне встановлення ступеня виправлення має велике практичне значення та впливає на правовий статус засудженого, а також надає можливість реалізувати прогресивну систему виконання/відбування покарання в повному

обсязі. Чинне кримінальне та кримінально-виконавче законодавство України передбачає такі ступені виправлення: «засуджений стає на шлях виправлення», «засуджений став на шлях виправлення» та «засуджений довів своє виправлення». Відсутність законодавчо закріплених критеріїв вправлення засуджених призводить до багатьох труднощів під час визначення того чи іншого ступеня виправлення адміністрацією установи виконання покарань. Варто констатувати, що в разі прийняття такого рішення адміністрація установи виконання покарань та спостережна комісія (підкувальна рада) повинна керуватися не характеристикою начальника відділення соціально-психологічної служби, а висновком про доцільність та можливість звільнення такої особи за вказаною підставою, виданої психологом установи виконання покарань, який володіє вміннями та навичками проведення психологічної роботи із засудженими, має відповідні сертифікати (свідоцтва) або диплом закладу вищої освіти по цьому напрямку підготовки (спеціальності). На сьогодні в установах виконання покарань працюють практичні психологи, але їх кількість є замалою для проведення такої роботи, деякі з них не мають взагалі відповідного фаху, освіти, не володіють навичками психокорекційного та педагогічного впливу для вивчення індивідуальних особливостей та ступеня соціально-педагогічної занедбаності засуджених. Якщо говорити про органи пробації, то проблема є «кричущою» та незрозумілою. Спочатку до штату цих органів були введені посади практичних психологів, потім їх скоротили. За таких обставин лівова частка відповідної роботи припала на інспекторів пробації, безпосереднім обов'язком яких є облік засуджених та проведення з ними індивідуально-профілактичних бесід.

Також, як пропозиції, хотілося б звернути увагу на можливість передбачити на рівні законодавства норму, яка б визначала невідбутий строк покарання, від відбування якого особа звільнена умовно-достроково, – іспитовим. Та передбачити можливість повернення особи в правове становище до моменту застосування умовно-дострокового звільнення (ведення антисоціального способу життя, вчинення адміністративних правопорушень, злочинів тощо).

Звільнення від відбування покарання за хворобою та з інших підстав, передбачених законом. Якщо засуджений захворів хворобою, яка фактично перешкоджає здійсненню щодо нього виправного впливу, то такий засуджений підлягає звільненню. Пояснюється це тим, що за таких умов покарання не досягає мети, яка стоїть перед покаранням та кримінально-виконавчим законодавством, та не може виконати завдань виправлення та ресоціалізації. Підставою для порушення питання про можливість звільнення засудженого від відбування покарання за хворобою є факт захворювання засудженого на психічну або іншу тяжку хворобу, яка перешкоджає відбуванню покарання. Головною ознакою є те, що хвороба перешкоджає засудженому відбувати покарання. Мається на увазі, що стан захворювання таким чином змінює свідомість та поведінку засудженого, що він або перестає сприймати покарання як таке, або фактично втрачає свої антисуспільні риси. Як видно зі змісту закону, існує два види звільнення засуджених від відбування покарання за хворобою: 1) звільнення у зв'язку із захворюванням психічною хворобою; 2) звільнення у зв'язку із захворюванням іншою тяжкою хворобою. Але для установ (органів) виконання покарань визначальною ознакою є винесення постанови судом про звільнення засудженого від відбування покарання або відмову такого звільнення та застосування, наприклад, примусових заходів медичного характеру. Тобто з точки зору кримінально-виконавчого права ця підстава звільнення лише тоді дійсно стає підставою, коли є відповідна постанова суду. На нашу думку, точніше було б сформулювати цю підставу як звільнення за постановою суду про звільнення від відбування покарання за хворобою засудженого.

У ст. 152 КВК України законодавець наводить не вичерпний перелік підстав звільнення від відбування покарання. Пояснюється це перш за все тим, що разом зі змінами соціального життя закон також змінюється та доповнюється. Непоодинокими є випадки, коли певне діяння втрачає суспільну небезпечність. Йдеться про так звану «декриміналізацію» злочинів. Тоді засуджені за відповідні злочини звільняються, оскільки суспільство більше не вважає такі діяння небезпечними. Так, чинний КК України передбачає такі підстави, які не ввійшли до ст. 152 КВК України.

Це, наприклад, ст. 75 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням». Йдеться про випадки, коли суд під час призначення покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання. У такому разі він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Як видно, суб'єктом звільнення за цією підставою є суд. Тобто установи (органи) виконання покарання не беруть участі у вирішенні питання про застосування цієї підстави звільнення. Другий приклад – ст. 83 КК України «Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років». Засуджених до обмеження волі або до позбавлення волі жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, суд може звільнити від відбування покарання в межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку. Вказана підстава застосовується судом, але за поданням керівництва установи (органу) виконання покарань.

Висновки. Аналіз чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, наукових розробок та праць щодо юридичного аналізу інституту звільнення від відбування покарання дозволяє говорити про наявність великої кількості теоретичних та практичних проблем зазначеного інституту кримінального права та про неоднозначне його застосування на практиці. Багато труднощів виникає під час застосування умовно-дестрокового звільнення під час визначення ступеня виправлення, застосування амністії щодо осіб, які не відшкодували завдані збитки та заподіяну злочином шкоду; під час застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням та інші. Окреслені питання потребують подальшого законодавчого вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2018 р. URL: <https://lva.court.gov.ua/tu19/stat/zv1> (дата звернення: 19.04.2019).

2. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01 жовтня 1996 року № 392/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.04.2019).

3. Коломієць Н. В., Шванська А. О. Актуальні проблеми застосування амністії в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2. С. 197–200.

4. Музика А. А., Школа С. М. Амністія і помилування в системі сучасного українського права. *Кримінальне право України*. 2006. № 1. С. 10–23.

5. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. Київ: Каннон, А.С.К., 2003. 1104 с.

6. Джужа О. М., Богатирьов І. Г., Колб О. Г. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

Avdieieva I.

SOME PROBLEM ISSUES OF CONVICTS' RELEASE FROM SERVING A SENTENCES AND DEINSTITUTIONALIZATION

The analysis of the main reasons for exemption from serving sentences in penal institutions is maintained in the article. It is proved that the studied law institute has many theoretical as well as practical problems of its application.

It is found out that the exemption from serving a sentence is an inter-sectoral law institute, the procedure of which is clearly regulated not only by the criminal and criminal-executive legislation, but also by the criminal-procedural one, as well as the Law of Ukraine «About application of amnesty in Ukraine», Regulations on the procedure for pardon and other legal acts.

It is determined that the release from serving a sentence is the logical end of the process of serving a sentence. It is stated that the institution of release is the fulfillment of the state guarantee that punitive influence on a convicted person will be over. It is proved that having such a guarantee is of the utmost importance as it provides the institution of punishment with reliability. Thanks to the release of punishment becomes reality.

Attention is drawn to the fact that the legislator left the list of grounds for exemption from serving a sentence stipulated by Article 152 of the Criminal and Executive Code of Ukraine, «open», it means that the stated grounds for dismissal are not exhaustive, the law may provide for some other reasons.

In the course of the research, a number of problematic issues of applying the investigated legal institute were highlighted, in particular: absence in the criminal and criminal-executive law of the list of duties, which are entrusted to persons who are conditionally and early released from serving their sentences during the trial period; absence of statutory criteria for the correction of convicted persons who are

released on parole; the uncertainty of pregnancy, the birth of a child with a self-sufficient and unconditional basis for the release of a convicted person from punishment or delay of his/her execution; the absence of harmonized prescriptions of the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine regarding the determination of the order of sentencing without a sentence and others.

Key words: *release from serving a sentence, penal institutions, a convict, parole, amnesty, pardon.*

References

1. State Judicial Administration of Ukraine (2019), "Report of the courts of first instance on the consideration of criminal proceedings for 2018", available at: https://dsa.court.gov.ua/dsa/about_dsa/tu/, (accessed: 19 June 2019).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), *About application of amnesty in Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
3. Kolomiets, N. V. and Shvanska, A. O. (2017), "Topical issues of the use of amnesty in Ukraine", *Journal of Law and Society*, No 5, Part 2, pp. 197–200.
4. Muzyka, A. A. and Shkola, S. M. (2006), "Amnesty and pardon in the system of contemporary Ukrainian law". *Criminal Law of Ukraine*, No 1, pp. 10–23.
5. Melnyk, M. I. and Khavroniuk, M. I. (2003), *Criminal Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary*, Kannon, A.S.K., Kyiv.
6. Dzhuzha, O. M., Bohatrov, I. H. and Kolb, O. H. (2010), *Criminal-Executive Law of Ukraine: textbook*, Atika, Kyiv.

УДК 343.3/7

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.040

Єрмак О. В.,

кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник
відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Клименко Я. Є.,

магістрант,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Історико-правовий аналіз дозволив дійти висновку, що право особи на захист є одним із найдавніших самостійних соціальних інститутів, у процесі розвитку якого виникла і сама адвокатура як окремий правозахисний орган, завданням якого є надання правової допомоги громадянам. Подальший розвиток суспільства привів до поєднання цих суспільних інститутів завдяки об'єктивній потребі та суб'єктивному прагненню громадян відстоювати свої законні права та інтереси.

Ключові слова: адвокат, правова допомога, захист, захист прав у судочинстві, допомога громадянам, адвокатура, правозаступництво.

Постановка проблеми. Одним із основних засобів громадянського суспільства, що виступає як гарантії забезпечення захисту прав і свобод людини, є система законодавчо закріплених норм, принципів та вимог, головна мета яких – створення на державному рівні найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріплених основних прав та свобод людини. Таким чином, на основі проблемних та дискусійних питань практики застосування чинного законодавства законодавець у силу розвитку загальноправових та демократичних інститутів суспільства вживає заходів законотворчого реагування щодо вдосконалення чинного законодавства з метою забезпечення та всебічної охорони основних прав та свобод людини.

У КК України передбачена відповідальність за порушення права на захист (ст. 374). Кримінально-правове дослідження зазначеної норми здебільшого здійснювалося в коментарях до КК України та в підручниках і посібниках. Водночас воно потребує самостійного глибокого вивчення проблем, які виникають

під час застосування вказаних положень КК України. Це вивчення має починатися із з'ясування історичних аспектів досліджуваних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблемних питань щодо кримінальної відповідальності за порушення права на захист є в роботах Ю. В. Александрова, В. С. Батиргарєєвої, О. О. Кваши, М. Й. Коржанського, О. М. Литвинова, Р. С. Орловського, А. М. Притули, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка та деяких інших представників науки кримінального права. Необхідно окремо зупинитися на дисертаційних дослідженнях, які були підготовлені із зазначеної проблематики. Так, дисертації, в яких були розглянуті питання щодо кримінальної відповідальності за порушення права на захист, були захищені такими авторами, як В. В. Сміх [1], Р. І. Сахно [2], Н. Ю. Карпова [3], М. О. Спіридонов [4].

Формулювання мети. Мета статті – здійснити історико-правовий огляд генезису нормативно-правових актів, що діяли на теренах сучасної України в різні часи, і передбачали кримінальну відповідальність за порушення права на захист шляхом аналізу їх положень.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що теорія та практика захисту прав людини має довгу та повчальну історію, яка свідчить про те, що сформувавшись в руслі природно-правових ідей, уявлення про основні та невідчужувані права особи лежать в основі сучасних положень про права особи і громадянина, концепцій правового статусу особи, верховенства права, положень про громадянське суспільство в правовій державі [5, с. 35–37].

Сьогодні не викликає сумнівів той факт, що людина має певні права та обов'язки в суспільстві, а суспільство, у свою чергу, не може існувати, якщо його члени позбавлені будь-яких соціально визнаних можливостей діяти, володіти, реалізовувати свої інтереси, користуватися певними благами тощо [6, с. 9].

Одним із таких прав особи є право на захист. Правова допомога є одним із найдавніших правових інститутів. Чельцов-Бебутов М. О., розкриваючи зміст судового розгляду справ епохи розквіту афінської демократії VI–IV ст. до н. е., вказував на наявність вже в той час права обвинуваченого мати захисника. Демократичний устрій державних полісів античної Греції в бага-

тьох випадках створював сприятливі умови для виникнення інституту правової допомоги обвинуваченій особі. На той час вважалося честю для кожного вільного громадянина полісу вміти себе захищати в суді. Аристотель говорив: «Соромно не вміти захищати себе рукою, але ще більш соромно не вміти захищатися словом» [7, с. 12]. Незважаючи на те, що афінське судочинство вимагало від сторін вести в суді свою справу самостійно, без сторонньої допомоги, фактично це було можливо лише у простих цивільних справах. У більш складних процесах необхідно було не тільки навести факти, що, на думку сторони, роз'яснюють справу, але й згрупувати їх у належному вигляді й висвітлити так, щоб справа була зрозумілою для суддів. Саме у зв'язку з цим виникла потреба в людях, які знанням звичаїв і законів могли допомогти вдалому веденню справи. Такими людьми стали логографи (чи дикографи), головним завданням яких було написання промови для клієнта, яку той оголошував перед судом. Проте практика діяльності логографів довела їх малу ефективність, адже текст промов (логографії) був розрахований лише на один етап судопровадження, писати ж логографії на кожну стадію процесу було практично неможливо [8, с. 64].

З розвитком афінського суспільства визріло переконання про необхідність допуску до участі у всіх стадіях процесу осіб, які б здійснювали ефективний правовий захист громадян. Це було обумовлено і тим, що з'явилися посадові особи, повноваження яких певними своїми рисами нагадували повноваження сучасних прокурорів, що безпосередньо займалися приватним обвинуваченням. Ці особи мали право обирати собі одного або кількох помічників із числа компетентних у питаннях законодавства ораторів. При цьому підсудні залишалися в гіршому процесуальному становищі, ніж сторона обвинувачення. Це спонукало суди допустити до захисту осіб, які виступали як відповідачі і підсудні. Оскільки в той період діяв принцип особистої участі сторони в процесі, суди дозволили під час розгляду справи виголошувати дві промови.

Історичні джерела не зберегли для нащадків повної інформації про розвиток інституту правової допомоги в Стародавньому Римі на всіх етапах його існування, що охоплювали майже

1000 років. Водночас наявні матеріали дають підстави стверджувати, що інститут правової допомоги у Давньому Римі заклав основи розвитку інституту правової допомоги в багатьох країнах. У ранній період розвитку й становлення Римської держави розгляд справ здійснювався за принципом приватної саморозправи. На зміну приватній саморозправі приходив легісакційний судовий процес, який уже був урегульований певними нормами та приписами і сприяв виникненню інституту правової допомоги [9, с. 10–11].

Наступним етапом розвитку інституту правової допомоги в Давньому Римі був інститут патронату. Спочатку відносини між патроном і клієнтом будувалися за принципом родинних стосунків. Пізніше особа, що обрала собі патрона з числа римських патриціїв, приписувалася до його роду і набувала права називатися родовим іменем патрона, після чого патрон у всіх випадках порушення прав та інтересів цієї особи здійснював її захист. Кілька століть надання правової допомоги практично було монополією патриціїв. Однак після того, як Гней Флавій у 304 році до н. е. опублікував так звані фасти (таблиці приймальних днів) та позовні формули, це практично звело нанівець монополію патриціїв щодо надання правової допомоги громадянам, і до судового захисту громадян були допущені всі вільні громадяни, а надання правової допомоги стало вільною професією. Із появою можливості кожному вивчати закони поступово сформувалися категорії осіб, які надавали правову допомогу. Гловацький І. Ю. виділяє дві такі групи: до першої належали фахівці, що не могли розраховувати на своє мистецтво красномовства і ставали простою юрисконсультами, до другої – ті, що спеціалізувалися безпосередньо на участі в судових процесах [9, с. 13].

Таким чином, хоча зародки права на захист з'являються на найнижчих ступенях юридичного розвитку людського суспільства [7, с. 11], наявність у Давньому Світі окремої групи осіб, що сприяли захисту прав та інтересів потерпілого й особи, яка вчинила злочин, притаманна, в першу чергу, стародавньому Риму та Греції, як державам із більш високим рівнем демократизації суспільства. Характерною рисою становлення інституту правової допомоги в кримінальному судочинстві цих країн є те, що споча-

тку надавати правову допомогу мали право не тільки юристи, а й будь-які особи. Згодом до цієї діяльності стали допускатися особи, які відповідали певним вимогам, насамперед мали певні правничі знання. Професіоналізація надання захисту сторонам у кримінальному судочинстві супроводжувалась її підкоренням державним інтересам.

Становлення та розвиток інституту надання правової допомоги під час здійснення правосуддя в Україні відбувалися під впливом загальних світових тенденцій розвитку кримінального та кримінального процесуального права.

Основною причиною гальмування розвитку інституту правової допомоги як в Україні, так і в Росії було негативне ставлення російських монархів до адвокатури. Зокрема, Катерина II відверто засуджувала ідею її створення. Але незважаючи на негативне ставлення царизму до адвокатури як структури, яка надавала правову допомогу, в 50-х роках XIX ст. у Російській імперії почалися дискусії щодо проведення судової реформи, в межах якої обговорювалось і питання запровадження інституту адвокатури. Після проведення судової реформи 1864 року об'єднані департаменти Державної Ради визнали необхідним введення інституту «присяжних поверених», без яких неможливо було забезпечити змагальність у кримінальному судочинстві [10, с. 37]. У результаті цієї реформи з'явилися «присяжные» і «частные поверенные», які мали виконувати функцію захисту.

Однак значний розвиток інституту правової допомоги непокоїв тодішній уряд. Основною причиною занепокоєння було винесення виправдовувальних вироків у відомих на той час справах щодо часопису «Современник», про звинувачення Протопопова тощо. Внаслідок цього царський уряд почав відкритий наступ на інститут правової допомоги та адвокатури, що в кінцевому результаті виявилось в прийнятті у 1875 році розпорядження про тимчасове припинення формування рад присяжних повірених у судових округах і про передачу їх функцій окружним судам. Таким чином, адвокатуру було поставлено під повний контроль державних установ царизму, що значною мірою негативно вплинуло на її розвиток та виконання своїх обов'язків.

Інститут правової допомоги на землях Східної Галичини та Буковини розвивався під впливом законодавства та правозастосовної практики Польщі й Австро-Угорщини. Помітного розвитку інститут правової допомоги на Галичині й Буковині набув після приєднання цих земель до Австро-Угорщини. У період так званої «весни народів» та українського національного відродження різко збільшилась кількість адвокатів, які все частіше були лідерами політичних партій, очолювали боротьбу українського народу за свої права. Уже в 1890 році мережа канцелярій українських адвокатів охопила майже всі міста Галичини. За цей час австрійський уряд видав велику кількість законів, які встановлювали правила та обмеження для адвокатів. Ці обмеження значною мірою ускладнювали вступ до рядів адвокатури [11, с. 27].

Проте, незважаючи на вказані обставини, адвокатура вела активну боротьбу за свою автономію і досягла її з прийняттям у липні 1868 року постійного положення про адвокатуру. На момент його прийняття вже існувало положення 1849 року про утворення адвокатських палат та органів самоврядування адвокатури, згідно з яким адвокатура була самостійним органом, який мав свою структуру та ієрархічний розподіл посад. Це значно зміцнювало положення адвокатури як в суспільстві, так і на державному рівні. «Золотим» періодом інституту захисту на західноукраїнських землях став кінець ХІХ ст. Українські адвокати, поряд зі своїми професійними обов'язками, вели політичну боротьбу за захист національних та політичних прав українського народу. Характерним прикладом може бути процес у Львові 1893 року, коли перед судом присяжних стали два українських художники: Корнило Устиянович та Степан Томасевич. Обох підсудних захищав Кость Левицький. Адвокат зумів не лише добитися виправдання підсудних, але й використати судову трибуну для того, щоб ще раз нагадати присутнім про права українського народу на ведення судочинства українською мовою. Коли прокурор виголосив промову польською, К. Левицький заявив рішучий протест [9, с. 57].

Така позиція адвокатів не на жарт турбувала австрійський уряд, і часто проти них самих висувалися різного роду обвинувачення. На противагу цьому українські адвокати виношували

ідею створення своєї національної професійної організації, яка мала носити назву «Союз українських адвокатів на західноукраїнських землях». Проте ця ідея так і не була втілена в життя у зв'язку з початком Першої світової війни.

Політичні події 1920-х років стимулювали українських адвокатів до більш тісного об'єднання. Так, 5 травня 1923 року було зареєстровано Статут Союзу, що стало підґрунтям створення в тому ж травні 1923 року Союзу Українських Адвокатів, правління якого складалося з десяти осіб [12, с. 99–103].

У радянський період ставлення до інституту правової допомоги досить істотно змінилось. Так, під час громадянської війни 1918–1920 років більшовиками були прийняті нормативно-правові акти, які фактично ліквідували інститут незалежної адвокатури в Україні. Замість неї були сформовані колегії правозаступників, члени яких обиралися з числа громадян, які знаходилися на державній службі, що, у свою чергу, стало причиною скасування автономії адвокатури. Крім того, адвокатура політизувалася і керувалася, перш за все, не інтересами клієнта, а політичними інтересами влади. Це призвело до правової незахищеності громадян, зокрема, в політичних процесах в Україні, коли захист перетворився у формальну процедуру [13, с. 15].

У кінці 20-х років ХХ ст. інститут правової допомоги зазнав нищівної критики з боку влади. Широко висловлювалися пропозиції щодо усунення захисника на досудовому слідстві. Зокрема, таку позицію підтримував А. Я. Вишинський, мотивуючи це «недостатньо високою і довершеною технікою нашого слідчого апарату, з одного боку, і неможливістю очікувати ідеально суспільного підходу у виконанні прийнятого на себе обов'язку захисту – з іншого» [14, с. 163].

Говорити про ефективність інституту захисту у радянський період не можна через зневагу принципів демократії, порушення прав людини, декларативність основних законодавчих актів. Як у теорії кримінального процесу, так і в практичній діяльності правоохоронних органів був зведений практично в абсолют пріоритет захисту державних і суспільних інтересів перед правами громадянина та конкретної особистості. Офіційна позиція держави щодо ієрархії цінностей в соціалістичному суспільстві знайшла

своє безпосереднє вираження в Конституції СРСР 1977 року, в тексті якої основні права та свободи громадян розміщені в главі 7 після викладення положень про політичну та економічну систему, соціальний розвиток і культуру та ряду інших.

У другій половині 80-х років ХХ ст. зроблено перші кроки до оновлення правової основи державного і суспільного життя України. Так, 13 листопада 1989 року Верховною Радою СРСР були прийняті нові Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про судоустрій [15], відповідно до яких значно розширювалася сфера діяльності адвоката в кримінальному процесі.

19 грудня 1992 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про адвокатуру» [5], яким фактично підвела певний підсумок законодавчого оформлення інституту правової допомоги в кінці ХХ ст.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що після появи на ранніх стадіях розвитку людської культури і проходження через різноманітні фази розвитку інститут правової допомоги досяг свого повного розвитку, в першу чергу, в провідних державах Західної Європи. Первинною його формою є родинна, яку ми знаходимо в історії розвитку правової допомоги Давньої Греції та Риму. Поступово у напівцивілізованих державах надання правової допомоги переходить до сторонніх осіб і перетворюється на професію. Почався цей перехід у Греції, потім – у Римі, а згодом – і в усіх інших цивілізованих країнах Європи. Ставши професією, надання правової допомоги протягом тривалого часу залишається неорганізованою сферою діяльності, доступною для всіх охочих. У період Середньовіччя інститут правової допомоги зазнав значних змін. Основними з них є відокремлення правозаступництва від судового представництва, відносна свобода професії, тісний зв'язок із судовими органами та дисциплінарна залежність від останніх. Огляд діяльності адвокатури в Україні в радянські часи свідчить про те, що її діяльність значною мірою була ідеологізована і не завжди орієнтувалася на інтереси клієнта, надаючи перевагу політичним інтересам влади. Це істотно знижувало рівень реальної правової захищеності громадян. Особливо це стосувалося так званих «політичних справ», у яких захист перетворювався у формальну процедуру.

Проведений історико-правовий аналіз дозволяє дійти висновку, що право особи на захист є одним із найдавніших самостійних соціальних інститутів, у процесі розвитку якого виникла і сама адвокатура як окремий правозахисний орган, завданням якого є надання правової допомоги громадянам. Подальший розвиток суспільства привів до поєднання цих суспільних інститутів завдяки об'єктивній потребі та суб'єктивному прагненню громадян відстоювати свої законні права та інтереси. Реалізація права особи на захист є свідченням демократичного розвитку суспільства, що в різних формах запроваджує в життя невід'ємне право людини на кваліфікований захист своїх прав у ході судочинства, учасником якого вона є.

Список використаних джерел

1. Сміх В. В. Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2011. 231 с.
2. Сахно Р. І. Кримінальна відповідальність за порушення права на захист (ст. 374 КК України). Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. 262 с.
3. Карпова Н. Ю. Злочини проти правосуддя, які пов'язані з порушенням права особи на захист: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Акад. адвокатури України. Київ, 2018. 20 с.
4. Спірідонов М. О. Кримінальна відповідальність за порушення права на захист: автореф. дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії): 12.00.08 (081 – Право). Харків, 2018. 19 с.
5. Права человека: учебник для вузов / отв. ред. Е. А. Лукашева. Москва, 2002. 573 с.
6. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини та громадянина в Україні: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
7. Святоцький О. Д., Медведчук В. В. Адвокатура: історія і сучасність. Київ, 1997. 320 с.
8. Молдован В. В., Абрамович С. Д., Чикарьова М. Ю. Риторика загальна та судова: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
9. Гловацький І. Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі: навч. посібник. Київ: Атіка, 2003. 352 с.
10. Фойницький И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Санкт-Петербург: Альфа, 1996. Т. 1, 552 с.
11. Мисак Н. Ф. Галицькі адвокати наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття: національна ідентифікація і професійна діяльність. *Украї-*

на-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2012. Вип. 5. С. 26–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrpol_2012_5_5.

12. Петрів М. Союз українських адвокатів у Львові – 1923–1940 рр. *Адвокат*. 2002. № 4/5. С. 98–106.

13. Історія адвокатури України / за ред. В. Т. Варфоломеевої, О. Д. Святоцького. Київ: Либідь, 1992. 145 с.

14. Вышинский А. Я. Курс уголовного процесса. Москва, 1927. 287 с.

15. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о судостроительстве. *Ведомости съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР*. 1989. № 23. С. 441.

Yermak O., Klimenko Ya.

HISTORICAL AND LEGAL ANALYSIS OF CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATION OF THE RIGHT TO DEFENSE

The article substantiates that after emergence of human culture in the early steps of development and passage through various phases of development, the institution of legal assistance has reached its full development, primarily in the leading states of Western Europe. Its primary form is the family one, which we find in history of development of legal assistance in Ancient Greece and Rome. Gradually, in semi-civilized states, the provision of legal assistance passes to unauthorized persons and turns into a profession. This transition began in Greece, then in Rome, and subsequently in all the civilized countries of Europe. Having become a profession, the provision of legal assistance for a long time remains an unorganized area of activity accessible to all comers. During the Middle Ages, the legal assistance institute underwent significant changes. The main ones are the separation of legal intercession from judicial representation, the relative freedom of the profession, close ties with the judiciary and disciplinary dependence from the latter one. A review of the lawyer's activities in Ukraine in Soviet Union times suggests that its activities were largely ideologized and did not always focus on the interests of the client, preferring the political authorities' interests. This significantly reduced the level of real legal protection of citizens. This was especially true of the so-called "political affairs", in which the defense turned into a formal procedure.

The historical and legal analysis made it possible to conclude that the human right to protection is one of the oldest independent social institutions during the development of which the lawyer itself arose as a separate legal advocacy organization, whose task is to provide legal assistance to citizens.

Key words: lawyer, legal assistance, defense, protection of rights in legal proceedings, assistance to citizens, advocacy, legal intercession.

References

1. Smih, V. V. (2011), *Criminal liability for violation of a person's right to legal assistance*, Lviv.

2. Sakhno, R. I. (2016), *Criminal liability for violation of the right to defense* (Article 374 of the Criminal Code of Ukraine), Nilan-LTD, Vinnytsia.
3. Karpova, N. Yu. (2018), *Crimes against justice related to violation of the right of the person to defense*, Lawyers Academy, Kyiv.
4. Spiridonov, M. O. (2018), *Criminal liability for violation of the right to defense*, Kharkiv.
5. Lukasheva, E. A. (2002), *Human rights*, in Lukasheva, E. A. (Ed.), Moscow.
6. Kolodiy, A. M. and Oliynyk, A. Yu. (2003), *Human and citizen rights in Ukraine*, Yurincom Inter, Kyiv.
7. Svyatotskyi, O. D. and Medvedchuk, V. V. (1997), *Advocacy: history and modernity*, Kyiv.
8. Moldovan, V. V. and Abramovich, S. D. and Chikaryova, M. Yu. (2002), *Rhetoric general and judicial*, Yurincom Inter, Kyiv.
9. Glovatskyi, I. Y. (2003), *The activity of defense counsel in criminal proceedings*, Attica, Kyiv.
10. Foinitskyi, I. Ya. (1996), *Course of criminal proceedings*, Alpha, Vol. 1, St. Petersburg.
11. Mysak N. F. (2012), "Galician attorneys in the late nineteenth and early twentieth centuries: national identification and professional activity", in *Ukraine-Poland: Historical Heritage and Public Consciousness*, Vol. 5, pp. 26–39, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrpol_2012_5_5 (accessed 28 October 2002).
12. Petrov M. (2002), Union of Ukrainian Lawyers in Lviv – 1923–1940, *Lawyer*, Vol. 4/5, pp. 98–106.
13. Vartholomeewa V. T. (1992), *History of the Lawyers of Ukraine*, in V. T. Bartholomeew, O. D. Svyatotskyi (Ed.), Lybid, Kyiv.
14. Vyshinskyi A. Ya. (1927), *Course of criminal process*, Moscow.
15. "Fundamentals of the legislation of the Union of the USSR and the Union Republics on the judiciary" (1989), *Statements of the Congress of People's Deputies of the USSR and the Supreme Soviet of the USSR*, Vol. 23, Moscow.

УДК 343.85

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.051

Карелін В. В.,кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Стельмах П. В.,

слухач 351-ої навчальної групи,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У статті досліджено стан та структуру пенітенціарної злочинності в Україні, охарактеризовано детермінанти злочинності в місцях позбавлення волі, особа, що знаходиться в умовах несвободи, наведено класифікацію злочинців, які вчиняють злочини в місцях позбавлення волі. Акцентовано увагу на наявних недоліках, притаманних Державній кримінально-виконавчій службі, запропоновано шляхи їх усунення, сформульовано пропозиції щодо запобігання злочинності в установах виконання покарань.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, запобігання, пенітенціарна злочинність, установи виконання покарань.

Постановка проблеми. Проблема запобігання пенітенціарної злочинності турбує більшість країн світу, тому її необхідно розглядати як актуальну тему в кримінологічній науці. Водночас у кримінально-правовій і кримінологічній літературі, на жаль, не приділяється увага багатьом факторам криміналізації системи виконання і відбування покарань у виді позбавлення волі. Глибина цієї проблеми, мабуть, обумовлена більшою мірою необхідністю забезпечення дотримання прав та свобод засуджених у місцях позбавлення волі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям вивчення пенітенціарної злочинності є праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: Л. В. Багрій-Шахматов, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, Д. О. Зубов, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, В. В. Коваленко, О. Г. Колб, О. М. Костенко, А. В. Кирилюк, М. П. Мелентьєв, О. С. Міхлін, О. О. Наташев, О. І. Осауленко, Р. М. Підвисоцький, М. С. Пузирьов, В. П. Севостьянов, І. С. Сергєєв, М. О. Стручков, В. М. Трубников, С. В. Царюк, І. В. Шмаров, С. І. Халимон та ін.

Метою статті є дослідження реального стану злочинності у місцях позбавлення волі, виявлення причин вчинення злочинів в установах виконання покарань та формулювання пропозицій щодо зменшення кількості злочинів, вчинюваних в умовах несвободи.

Виклад основного матеріалу. Рівень злочинності у суспільстві – це показник рівня добробуту і безпеки населення, який суттєво впливає на уклад життя пересічних громадян. Варто пам'ятати, що злочинність може існувати не лише в умовах свободи, а і у середовищі засуджених. Злочинність у місцях позбавлення волі ще називають пенітенціарною злочинністю. Злочини, вчинені в умовах несвободи, є доказом того, що у системі виконання покарань є низка недоліків, які потрібно усунути для покращення ефективності виконання покарань та підвищення рівня безпеки в установах виконання покарань. Слід зазначити, що термін «пенітенціарний» знайшов своє відображення та ефективно застосовується в кримінологічній науці.

Зокрема, в системі науки кримінології розвивається пенітенціарна кримінологія, або кримінопеналогія. Терміни «пенітенціарна кримінологія», «пенітенціарні злочини» і «постпенітенціарні злочини» використовуються в монографіях, підручниках, дисертаційних дослідженнях та практичній діяльності. Щодо вчинення пенітенціарних та постпенітенціарних злочинів постійно публікують офіційну статистику.

Знаходження в місцях позбавлення волі характеризується розривом зв'язку людини з суспільством і прийнятими в ньому нормами поведінки. Ті, хто до того, як був засуджений до позбавлення волі, мав будинок і сім'ю, широке коло соціальних контактів, можуть їх втратити, як і роботу, у зв'язку з тим, що роботодавець може відмовитися прийняти їх на колишню посаду.

Як свідчить статистика, в установи виконання покарань часто потрапляє той, хто вже побував там. Значить, факт втрати свободи не утримує людину від вчинення незаконних дій, які можуть стати причинами призначення йому нового строку покарання. Позбавлення волі можна було б виправдати з точки зрення від його стримуючого ефекту, але не для тих, хто вже відбув покарання, хоча немає ніяких підтверджень обґрунтованості такого висновку.

Стан пенітенціарної злочинності – це її кількісно-якісна характеристика в конкретній державі або регіоні за конкретний період, що визначається такими факторами:

- 1) кількістю вчинених пенітенціарних злочинів і злочинців, засуджених за їх вчинення;
- 2) кількістю зареєстрованих пенітенціарних злочинів;
- 3) характером структури пенітенціарної злочинності;
- 4) інтенсивністю пенітенціарної злочинності;
- 5) рівнем або коефіцієнтом пенітенціарної злочинності;
- 6) наявністю латентної пенітенціарної злочинності;
- 7) збитком, спричиненим пенітенціарною злочинністю [1, с. 143].

Структура пенітенціарної злочинності – питома вага і співвідношення різних видів пенітенціарних злочинів у загальній їх кількості за певний період часу [2, с. 239]. Наприклад, структура за групами злочинів:

- 1) злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань;
- 2) злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;
- 3) ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі;
- 4) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти;
- 5) умисне вбивство;
- 6) умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження;
- 7) крадіжка;
- 8) зґвалтування;
- 9) грабіж;
- 10) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань;
- 11) інші злочини.

Умови для зростання рівня пенітенціарної злочинності можуть бути об'єктивними і суб'єктивними. Об'єктивні (зовнішні) – це недоліки діяльності органів і установ виконання покарань організаційно-правового, матеріально-побутового, соціально-виховного, оперативного, технічного характеру, які підтримують, а іноді і стимулюють дію суб'єктивних і об'єктивних причин пенітенціарної злочинності [3, с. 202].

До них, зокрема, можна віднести:

1) недоліки в обладнанні огорожі і використанні інженерно-технічних засобів охорони;

2) неналежне несення служби чатовими з охорони об'єктів виправної колонії;

3) неналежна організація нагляду за поведінкою засуджених;

4) неналежний контроль за засудженими на виробництві з боку інженерно-технічних працівників;

5) дезорганізація індивідуально-виховної роботи із засудженими негативної спрямованості;

6) неналежне вивчення особистості засуджених, у тому числі під час вирішення питання про їх переведення до дільниці соціальної реабілітації, застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (призводить до вчинення злочинів засудженими в кримінально-виконавчих установах відкритого типу);

7) недоліки в діяльності оперативних підрозділів установ виконання покарань;

8) неуккомплектованість кадрів органів і установ виконання покарань, неналежний рівень професійної компетентності персоналу.

Суб'єктивні (внутрішні) умови пенітенціарної злочинності – соціально-демографічні, соціально-рольові та морально-психологічні особливості засуджених.

До них належать:

1) вік, стать, стан здоров'я;

2) місце в ієрархії засуджених;

3) риси характеру, темперамент;

4) низькі розумові здібності, психопатичні тенденції, відсутність навичок абстракції та узагальнення;

5) емоційна нестійкість, схильність спиратися у вчинках більше на почуття, ніж на розум;

6) конформізм, залежність від інших людей;

7) мовчазність, схильність до самоаналізу, песимізм, нетовариськість, замкнутість;

8) обережність, прагнення до зведення контактів до мінімуму в сукупності з відчуттям тривоги, постійним зануренням у роздуми, а також високою самосвідомістю, впертістю.

Серед детермінант, що впливають на пенітенціарну злочинність, слід виділити внутрішні та зовнішні причини. Внутрішні

причини злочинної поведінки засуджених в установах виконання покарань полягають у криміногенній мотивації, яка виражається в підтримці престижу в середовищі засуджених, і знаходить свій вияв у конфліктній криміногенній ситуації між засудженими та персоналом. Зовнішні причини полягають в особливостях психічного і психофізіологічного середовища, в якому опинився засуджений під час відбування покарання у виді позбавлення волі [4, с. 78].

Проведені дослідження свідчать про те, що суворість покарання може мати стримуючий ефект тільки на найнижчому рівні шкали покарань. Багато злочинів вчиняється засудженими за обставин, коли емоції, вплив наркотиків або алкоголю беруть гору над будь-якими раціональними аргументами [5, с. 235].

Від вчинення злочину більшість людей утримує не страх перед покаранням, а самоконтроль, совість. Водночас засуджені частіше виправдовують свої вчинки, посилаючись на розмаїття причин і умов. Непоодинокими є випадки, коли раніше засуджених суспільство просто виштовхує зі своїх лав, демонструючи цим ставлення до зазначеної категорії населення. У результаті чого в колишніх засуджених до позбавлення волі залишається єдиний шлях – це повернення до звичного способу життя, де є все необхідне, крім свободи.

Значна кількість засуджених уже з перших днів перебування під вартою засвоює правила поведінки в місцях утримання, як наслідок, у слідчих ізоляторах і установах виконання покарань намагаються чітко їх дотримуватися, хоча й не згодні з ними. Навіть ті, хто визнає себе винними у вчиненні злочину, намагаються якомога швидше призвичаїтися до умов відбування покарання, знайти своє оточення і покровителів.

Встановлено, що основою, яка об'єднує і формує групи засуджених у місцях позбавлення волі, в більшості випадків стає земляцтво – 57,8 %, тобто принцип об'єднання за територіальною ознакою (домінуючим фактором є проживання до позбавлення волі в одному місці, регіоні і навіть країні; іноді земляцтво може розглядатися як єдність за національними ознаками). Але стрижнем для об'єднання служить не тільки принцип земляцтва, а й інші мотиви – спільна трудова діяльність (до засудження або в установі виконання покарань) – 6,8 %; спільне проживання –

18,1 %; об'єднаність схожими особливостями вчинення злочину – 15,2 %; інші мотиви – 2,1 % [6, с. 245].

Надзвичайно болючою для кримінологічної науки є проблема перенаселеності місць позбавлення волі [7, с. 105]. Через таке скупчення людей неможливо забезпечити хоча б мінімальний рівень нейтралізації криміналізованої свідомості засуджених. І якщо не вирішити проблему перенаселеності місць позбавлення волі, то всі зусилля щодо виправлення засуджених, поліпшення умов утримання будуть марними, оскільки не є реальними з економічної точки зору, завдання полягає в тому, щоб утримувати в задовільних умовах таку кількість осіб, позбавлених волі. Вирішення цієї проблеми вбачається насамперед у зміні законодавства щодо покарань, пов'язаних з позбавленням волі, та наявної практики попереднього ув'язнення.

Одним із заходів, спрямованих на зменшення кількості осіб, які утримуються під вартою, є встановлення жорстких строків їх попереднього ув'язнення, які ні за яких умов не можуть бути продовжені. Це дисциплінувало б слідчих і прокурорів та гарантувало права і свободи людини і громадянина відповідно до їх дійсної природи, а не декларативними твердженнями про права людини, коли термін попереднього ув'язнення місцями дорівнює терміну ув'язнення іноді за тяжкий злочин [8, с. 423].

Основними проблемними питаннями також залишаються неналежні матеріально-побутові умови, недостатня кількість місць для утримання в слідчих ізоляторах, нестача бюджетних коштів для будівництва нових установ та ін. Значить, як і в інших державах, тиск силових структур, громадська думка, а також інші фактори сприяють тому, що вираз «не буває багато тюрем» не втрачає своєї актуальності. Отже, порушена проблема не тільки національна, вона пов'язана з функціонуванням пенітенціарної системи в широкому сенсі. Державна кримінально-виконавча служба України, незважаючи на завдання виправлення і ресоціалізації засуджених, що передбачені ст. 6 КВК України, також не займається їхньою долею, а прагне тільки розширити коло кримінально-виконавчих установ. У зв'язку з цим реформування вимагає вся інфраструктура кримінальної юстиції, а не тільки суд, прокуратура або кримінально-виконавча служба. Очевидно,

що зазначену проблему не можна вирішувати, покладаючись лише на усвідомлення необхідності.

Дійсно, більшість реформ, особливо в такій галузі, як виконання покарань, вимагають проходження декількох етапів, однак світові досягнення у сфері пенітенціарної науки свідчать про те, що засудженим необхідні умови, в яких вони можуть залишитися наодинці зі своїми думками. Найкращим виходом із цієї ситуації є забезпечення утримання засуджених у нічний час в одиночній камері, де вони відпочивають.

Наприклад, у тюрмах Японії діє правило, що забороняє спілкування між ув'язненими навіть під час переміщення в їдальню або до виробничих дільниць, за що японську тюремну систему часто критикують. Очевидно, що японці ввели це суворе правило не з міркувань посилення карального ефекту відбування позбавлення волі, а з огляду на увагу до кримінологічної закономірності «кримінального зараження» через психічну адаптацію до контингенту і сприйняття перекручених поглядів на життя в суспільстві, а також для того, щоб засуджений мав якомога більше можливостей для самоаналізу [9, с. 178].

Переповненість установ виконання покарань означає на практиці те, що види корекційних програм застосовуються щодо невеликої частини засуджених.

Тривале перебування засуджених в умовах несвободи не сприяє виправленню, а навпаки, в суспільство повертається, як правило, нездорова, морально знівечена особистість. Значить, є сенс переглянути систему покарань у сторону зниження максимального строку покарання у виді позбавлення волі і попередити покарання за злочини, не пов'язані з насильством щодо потерпілих, у виді альтернативи покаранню у виді позбавлення волі, а також впровадити систему короткострокового, ізольованого позбавлення волі. Однак таке зниження максимального строку позбавлення волі може не принести очікуваного результату, оскільки суди України здебільшого призначають покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років. Отже, суперечності між тюремною системою і виправною функцією покарання – в наявній парадигмі кримінальної юстиції.

Пенітенціарна система вимагає концептуального переосмислення щодо місць виконання покарання у виді позбавлення волі. Необхідним є вироблення соціальної бази для відповідної системної декриміналізації самого феномена «місця відбування покарання у виді позбавлення волі». Останнє є неможливим без наявності відповідного соціально-психологічного фактора як у професійній, так і в повсякденній правосвідомості.

Таким чином, у найбільш узагальненому виді основні напрями запобігання пенітенціарної злочинності можна звести до наступного:

- подальше поетапне поліпшення умов відбування покарання і поступове наближення цих умов до вимог міжнародних стандартів та позитивного досвіду відбування покарань у провідних країнах світу;

- створення умов для максимальної зайнятості засуджених працею;

- пошук нових форм і методів виховної та профілактичної роботи із засудженими і якісне поліпшення їх змісту;

- кадрове забезпечення проведених реформ.

Висновки. Аналізуючи злочинність у місцях позбавлення волі, варто зазначити, що її рівень свідчить про ефективність роботи всієї системи виконання покарань. Наявність такого явища вказує на недостатній рівень безпеки засуджених, недоліки в роботі відділів нагляду і безпеки, охорони, оперативних підрозділів, неефективності заходів соціально-виховного та психологічного характеру, спрямованих на виправлення та ресоціалізацію засуджених.

У сфері виконання покарань у виді позбавлення волі є низка питань, що потребують вирішення та вдосконалення, що полягають у наступному:

1. Вдосконаленні місць позбавлення волі (їх матеріально-технічному та побутовому оснащенні). Цей пункт можна вирішити за допомогою залучення іноземних інвестицій або шляхом переведення приміщень установ виконання покарань з державної форми власності у приватну як повністю, так і частково.

2. Покращенні фінансування місць позбавлення волі (харчування, медичне забезпечення, речове забезпечення).

3. Залученні осіб, що відбувають покарання у виді позбавлення волі, до праці (як суспільно корисної, так і у виді загально-го зобов'язання).

4. Запровадженні одиночного тримання як у денний, так і у нічний час.

5. Апробації нових індивідуальних та колективних програм соціальної адаптації.

6. Урізноманітненні дозвілля засуджених (можливість займатися спортом, хоббі).

Зазначені пропозиції не є вичерпним переліком можливостей вирішити питання злочинності у місцях позбавлення волі, проте їх можна об'єднати з уже наявними стратегіями розвитку Державної кримінально-виконавчої служби, такими як підвищення рівня кваліфікації співробітників установ виконання покарань тощо.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г., Халимон С. І. Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. 320 с.

2. Боднар І. В. Організація взаємодії структурних підрозділів установ виконання покарань закритого типу по попередженню індивідуально-злочинної поведінки засуджених. *Журнал Хмельницького університету управління і права*. 2008. Вип. № 1 (25). С. 237–241.

3. Боднар І. В. Розвиток проблеми класифікації засуджених, які відбувають покарання в кримінально-виконавчих установах закритого типу. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1. С. 200–205.

4. Аванесов Г. А., Иншаков С. М., Аминов Д. И., Эриашвили Н. Д. *Криминология: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция»* / под ред. Г.А. Аванесова. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 576 с.

5. Громов В. Г. *Пенитенциарная преступность. Современное право*. 2015. № 9. С. 65–69.

6. Ваганов А. Б. Криминологическая характеристика пенитенциарной преступности и ее профилактика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2012. 33 с. URL: <http://www.lawtech.ru/document/2012avtoref031> (дата звернення: 15.10.2019).

7. Вербенський М. Д. Питання розуміння поняття «злочинність» у криминологічній теорії: Генеза та сучасний стан. *Публічне право: наук.-практ. юрид. журнал*. 2012. № 2. С. 103–109.

8. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юрид. наук / Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2007. 512 с.

9. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 200 с.

10. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге видання, переробл. і доповн. Київ: Алерта, 2011. 520 с.

Karelin V., Stelmakh P.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRIME IN DETENTION FACILITIES

The article deals with a brief criminological characteristics of crime in detention facilities and its main components. The reason for this is the fact that the prevention of penitentiary crime must be considered as a relevant topic in criminological science. The own definition of crime level in society is given. The latest publications on the selected topic are analyzed. The condition and structure of penitentiary crime in Ukraine are investigated. The determinants of crime in detention facilities are characterized. The statistical data are analyzed in order to identify the patterns and peculiarities in communicative connections between convicts. Their comparing with foreign experience is made. A person who is in detention is characterized. Classification of criminals who commit crimes in detention facilities is given. Conditions of convicts' detention and subjective and objective conditions for the level of crime increasing in detention facilities are investigated. The emphasis is placed on disadvantages inherent in the State Criminal and Executive Service and the ways to eliminate them are proposed. Suggestions concerning crime prevention in detention facilities are formulated. Researching the real state of crime in detention facilities, revealing the reasons of crime committing in penal institutions and making suggestions for reducing the number of crimes committed in detention conditions are also highlighted in the article.

While analyzing crime in detention facilities, it should be noted that its level indicates the effectiveness of the whole system of execution of punishments. Existence of such a phenomenon reflects the insufficient level of convicts' security, drawbacks in the work of supervision and security departments, an operational unit, the ineffectiveness of social and psychological service aimed at correcting and re-socializing.

Mentioned proposals are not an exhaustive list of possibilities to solve the problems of crime in detention facilities, but they can be combined with the existing strategies of the development of the State Criminal and Executive Service, such as employees' of penal institutions advanced training, etc.

Key words: *criminological characteristics, prevention, penitentiary crime, penal institutions.*

References

1. Bohatyrov, I. H. and Khalymon, S. I. (2009), *Criminal and Executive Inspectorate as a Subject of Crime Prevention: monograph*, Legal Kharkiv, Kharkiv.
2. Bodnar, I. V. (2008), "Organizing Interaction of Structural Subdivisions of Closed-Type Penal Institutions Aimed at Preventing Convicts' Individual Criminal Behavior", *Journal of Khmelnytsky University of Management and Law*, Issue No. 1 (25), pp. 237–241.
3. Bodnar, I. V. (2012), "Development of the Problem of Convicts Serving Sentences in Closed-Type Penal Institutions", *Bulletin of Zaporizhzhya National University*, No.1, pp. 200–205.
4. Avanesov, G. A., Inshakov, S. M., Aminov, D. I. and Eriashvili N. D. (2015), *Criminology. A textbook for students of universities studying in the specialty "Law"*, UNITI-DANA, Moscow.
5. Gromov, V. G. (2015), "Penitentiary Crime", *Modern Law*, No. 9, pp. 65–69.
6. Vaganov, A. B. (2012), *Criminological Characteristics of Penitentiary Crime and Its Prevention*, Ph.D. in Law Thesis, Cheliabinsk, 33 p, available at: <http://www.lawtech.ru/document/2012avtoref031> (accessed 15 October 2019).
7. Verbenskyi, M. D. (2012), "Issues of Understanding the Concept "Crime" in Criminological Theory: Genesis and Current State", *Public Law: Scientific and Practical Legal Journal*, No. 2, pp. 103–109.
8. Kolb, O. H. (2007), *Penal Institution as a Subject of Preventing Crimes*, Doctor of Law Thesis, Kyiv National University of Internal Affairs, 512 p.
9. Lukashevych, S. Yu. (2001), *Criminological Characteristics and Crime Prevention of Convicts in Detention Facilities*, Ph.D. in Law Thesis, National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine", Kharkiv, 200 p.
10. Skakun, O. F. (2011), *Theory of Law and State: textbook*, the 2nd Edition, Kyiv.

УДК 343.01

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.062

Остапчук Л. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Сьомченко Ю. С.,

слухач 1-го курсу магістратури денної форми навчання,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

УТОЧНЕННЯ ПОНЯТЬ «УХИЛЕННЯ»

ТА «ЗАПОБІГАННЯ УХИЛЕННЮ» ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ, НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ВОЛІ

У статті зроблено спробу уточнити поняття «ухилення» та «запобігання ухиленню» від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, зважаючи на сучасні реалії функціонування органів пробації України. Виокремлено характерні особливості досліджуваних понять. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у частині запобігання ухиленню від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Ключові слова: запобігання; ухилення; відбування покарання; покарання, не пов'язані з позбавленням волі; органи пробації.

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що відсутність оперативних та ефективних заходів реагування на вияви ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також проста й очевидна сутність цього явища приводять до поглиблення проблеми та виникнення нових її форм, що постійно модифікуються, нами вбачається за потрібне виокремити та здійснити критичний аналіз основних підходів, в межах яких учені інтерпретують поняття «ухилення» та «запобігання ухиленню» від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, розкрити специфічні особливості досліджуваного правового інституту для уточнення формулювання визначення кримінально-правової дефініції, що вивчається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «ухилення» та «запобігання ухиленню» від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, вже були предметом дослідження Е. Р. Абдрахманової, М. Р. Гарафутдінова, О. Г. Демідова, С. І. Іванової, А. С. Колосова, К. В. Мазняка, О. В. Мазура, А. А. Примака, П. В. Тепляшина, Ю. М. Ткачевського, Р. А. Сабі-

това, Л. Р. Сафіна, А. В. Шеслера та ін. Не применшуючи значущості здійснення наукових розвідок та важливості зробленого внеску вказаними вченими в розвиток науки кримінального права, зазначимо, що в межах триваючого реформування законодавства про кримінальну відповідальність потребує законодавчого визначення низка найважливіших термінів, які використовуються в цій галузі права, а тому, безсумнівно, законодавцем також мають бути визначені поняття «ухилення» та «запобігання ухиленню» від відбування покарань, не пов'язаних з позбавлення волі, що мають велику наукову та пізнавальну цінність.

Формулювання мети. Метою цієї статті є теоретичне уточнення понять «ухилення» та «запобігання ухиленню» від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі реформування Державної кримінально-виконавчої служби України питання щодо запобігання ухиленню від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, засудженими, які перебувають на обліку в органах пробації, є важливим напрямом діяльності. За своїм характером ця діяльність є багатогранною, в тому числі охоплює кримінологічну складову, змістом якої є щоденна робота працівників органів пробації щодо виявлення й усунення причин і умов, що сприяють вчиненню ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Визнаючи, що серед кримінологів немає єдності в розумінні змісту основної термінології, що вживається у дослідженні зазначеного напрямку діяльності, ми поставили за мету висловити власну думку щодо проблеми дослідження.

Зокрема, в кримінологічній науці існують такі сталі терміни, як: «профілактика», «попередження», «припинення», «превенція», «протидія». «Запобігання» як науковий термін введено у науковий обіг з прийняттям Кримінального кодексу (КК) України 2001 р. Слід наголосити, що у зарубіжній кримінологічній науці вживають такі терміни: «предотвращение», «упреждение преступлений».

На підставі аналізу існуючих поглядів вітчизняних і зарубіжних учених на проблему термінології цього питання та співвідношення зазначених категорій ми дійшли висновку, що біль-

шість з них є спеціальними щодо проблеми запобігання взагалі та запобігання ухиленню від відбування покарань засудженими, які перебувають на обліку в органах пробачії, зокрема.

Вважаємо за доцільне подати деякі погляди вчених-кримінологів на використання таких термінів:

– «попередження» і «профілактика», іншими словами, «недопущення чогось» є близькими поняттями, тому можуть використовуватися як синоніми [1, с. 120];

– «запобігання», «попередження» та «профілактика» – як рівноцінні й взаємозамінні, що, однак, не виключає того, що кожен з цих термінів може набувати специфічного значення та різних смислових нюансів [2; 3; 4];

– «профілактика злочинності» як загальне поняття, що охоплює всі запобіжні заходи та є особливим видом соціального управління, яке має забезпечити безпеку правоохоронюваних цінностей, і таке, що полягає в розробленні та здійсненні системи цілеспрямованих заходів з виявлення та усунення причин і умов правопорушень, а також здійснює запобіжний вплив на осіб, схильних до протиправної поведінки [5; 6; 7];

– «попередження злочинності» – як загальне родове поняття, а термін «профілактика» й інші («запобігання», «припинення») – як частина запобіжних заходів [8; 9];

– «протидія злочинності» – як таке, що цілком відображає сутність розглядуваної діяльності, тобто як дія, що стає на заваді розвитку та вияву іншої дії (в нашому випадку – ухилення від відбування покарання) [10, с. 153];

– «боротьба зі злочинністю», що використовується як вихідний, універсальний, а деякі інші – як його складові, що змінюють наголос описуваної діяльності або є її складовими. Наприклад, має місце вживання терміна «протидія злочинності» як боротьба зі злочинністю в широкому значенні, тобто не лише діяльність правоохоронних органів у цій сфері, а й діяльність інших суб'єктів [11; 12; 13];

– «запобігання» поряд із терміном «припинення» та «кримінологічна профілактика» для визначення частини заходів із спеціально-кримінологічного та (або) індивідуального попередження. Причому зазначається, що запобігання злочинам має місце

лише тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку вчинення злочину [12; 14; 15];

– «запобігання злочинам». Слід зауважити, що деякі автори мають на увазі напрям діяльності, який складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи, та конкретних осіб, що виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Причому цей напрям вважається специфічною частиною спеціально-кримінологічного попередження [16, с. 171].

Ми поділяємо думку вчених-кримінологів [17, с. 16] про те, що:

1) терміни «попередження» та «профілактика» близькі за змістом, але не є безспірними насамперед через той факт, що за лексичним значенням вони можуть охоплювати лише діяльність з «недопущення» злочинів, тобто дій (бездіяльності), які ще не почалися. Те саме може стосуватися і превенції злочинів;

2) терміни «припинення» та «протидія» можуть використовуватися для позначення діяльності, що полягає у впливі на конкретний злочин, який уже розпочався, тобто як мінімум перебуває на стадії приготування. У цьому аспекті взагалі не можна говорити про припинення чи протидію ухилення від відбування покарання засудженою особою. Таким чином, за межами такої діяльності залишаються загальні заходи з усунення причин та умов ухилення, адже не можна припинити те, що ще не розпочалося;

3) терміни «боротьба зі злочинністю», «вплив на злочинність» є досить широкими за лексичним значенням і можуть містити певний спектр дій, що не є кримінологічною діяльністю та не охоплюються предметом науки кримінології. Проте вони можуть бути використані для позначення дій, спрямованих на усунення причин і умов злочинності взагалі: економічних, правових, соціальних тощо.

Уявляється, що жоден із запропонованих термінів не може відобразити діяльність органів пробації, спрямовану на недопущення вчинення ухилення від відбування покарання засудженими, які перебувають у неї на обліку, тому така діяльність має охоплювати: загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні

заходи, а також ті, що здійснюються на всіх стадіях криміналізації особи та стадії ухилення від відбування покарання.

Термін «запобігання», на нашу думку, є найприйнятнішим для окреслення зазначеного виду діяльності органів пробації, виходячи з такого: лексичне значення слова «запобігти» означає відвести завчасно, усунути. Отже, ці два значення розкривають зміст діяльності з двох сторін: по-перше, «відвести завчасно» означає запобігти чомусь ще до його початку; по-друге, «усунути» означає певні дії щодо ліквідації процесу чи явища, яке вже існує або розпочалося.

Відповідно, запобігання ухиленню від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, – це соціально-правова діяльність органів пробації у взаємодії з органами Національної поліції України, органами місцевого самоврядування, адміністраціями підприємств, установ та організацій, громадськими організаціями та окремими громадянами щодо виявлення, усунення чи нейтралізації причин та умов вчинення засудженими ухилення від відбування покарання, здійснення коригувального впливу на осіб, схильних до такої поведінки, з метою недопущення останніх, а також припинення ухилення від відбування покарання, що вже розпочалося або певний час триває.

Дослідження інституту запобігання ухиленню від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, вимагає від нас зосередження уваги не лише на діяльності відповідних органів, а й з'ясування, що саме ми розуміємо під поняттям «ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі».

Відповідно до законодавства про кримінальну відповідальність ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, утворює самостійний склад злочину та передбачає відповідальність за порушення цієї норми засудженим до покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських і виправних робіт.

Ухиляючись від відбування покарання взагалі, засуджений ігнорує виконання обов'язків, визначених безпосередньо вироком (постановою) суду, що набрав чинності, порушуючи при цьому установленний порядок та умови відбування покарання. Усі дії засудженого, пов'язані з ухиленням від відбування призначе-

ного покарання, спрямовані проти одного і того самого об'єкта – правосуддя. Причому під здійсненням правосуддя розуміється діяльність, пов'язана з нормальним функціонуванням не лише власне судової влади, а й інших органів та осіб, які сприяють діяльності суду щодо здійснення правосуддя [18, с. 506]. На думку Р. А. Сабітова, об'єктом ухилення від відбування покарання є суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність окремих ланок державного апарату, які здійснюють правосуддя або видають виконанням вироку [19, с. 171]. Покарання є засобом державного примусу, тобто ніхто, крім держави, а саме судової влади, не може призначати покарання. Виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами можна досягти лише за умови належного виконання покарання, призначеного відповідно до вироку суду.

Гегель Г. В. Ф. писав, що для того, щоб покарання не було помстою, справедливою відплатою, потрібно, щоб воно призначалося не приватною особою, а суддею. Хоча суддя мало в чому відрізняється від інших осіб, однак “его воля есть всеобщая воля закона: она не желает внести в наказание ничего, что является в природе самих вещей” [20, с. 128]. Судові вироки, що набули чинності, обов'язкові для виконання всіма службовими особами та громадянами.

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 389 КК України, полягає в ухиленні від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю (ч. 1 ст. 389 КК України) та ухиленні від відбування покарань у виді громадських і виправних робіт (ч. 2 ст. 389 КК України). Ухиленням від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є невиконання засудженою до цього виду покарання особою обов'язку утриматися від обіймання певної посади або зайняття певною діяльністю протягом строку, визначеного вироком суду. Своєю чергою, ухиленням від відбування покарання у виді виправних робіт є невиконання засудженим обов'язку працювати за місцем своєї роботи протягом строку, визначеного у вироку суду, відповідно, ухиленням від відбування покарання у виді громадських робіт є невиконання засудженим обов'язку у вільний від роботи та нав-

чання час виконувати суспільно корисні роботи, вид яких визначено органами місцевого самоврядування, працювати на об'єктах протягом строку, визначеного у вироку суду [21, с. 960]. Ухилення від відбування покарання можна уявити як діяльність, що починається із серії порушень порядку й умов відбування покарання, призначеного вироком суду, і закінчується більш радикальними та рішучими діями з боку засудженого [22, с. 27]. Кожен із видів покарання містить комплекс заходів впливу на засудженого, що індивідуалізується судом у винесенні вироку та реалізується органами, на які покладено обов'язок виконувати покарання відповідно до чинного законодавства.

Поняття «ухилення від роботи» як підстава для направлення засудженого в місце позбавлення волі введено Указом Президії Верховної Ради СРСР від 12 червня 1970 р. «Про умовне засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням засудженого до праці» [23, с. 28]. На думку С. І. Іванової, під «ухиленням від відбування кримінального покарання» слід розуміти протиправну бездіяльність, що полягає у невиконанні засудженим обов'язку зазнати кари, тобто державно-примусових правообмежень, передбачених законодавством для певного виду покарання, що впливають з вироку суду [24, с. 30]. Сауляк В. К. зазначає, що засуджений, який ухиляється від відбування покарання, «ухиляється від виправно-трудового впливу, режиму, праці, виховної роботи, загальноосвітнього та професійного навчання ... підриваючи тим самим авторитет установ, що видають виконанням покарання» [25, с. 10]. Лаврова І. П. дає власне визначення поняттю «ухилення від роботи» – умисна дія або бездіяльність засудженого, пов'язана з небажанням працювати взагалі, що виражається у відкритій формі або у формі самовільного залишення місця роботи [23, с. 31]. На думку О. В. Старкова, ухилення від відбування покарання можна уявити як діяльність, що відображається у серії порушень режиму та закінчується, врешті-решт, втечею, неповерненням до місця відбування покарання та іншим відхиленням засудженого від визначених кримінально-виконавчим правом умов виконання покарання [26, с. 203]. У кримінальному праві України термін «ухилення» використовується переважно для визначення поведінки засудженого, що полягає у відмові або уникненні нега-

тивних наслідків, пов'язаних із застосуванням конкретного виду кримінального покарання [21, с. 960].

Іншими словами, норми кримінально-виконавчого права встановлюють конкретну систему правообмежень, визначаючи при цьому поведінку засудженого відповідно до вироку суду. Зрозумілим є те, що «ухилення від відбування покарання» – це насамперед відмова засудженого прийняти правообмеження, визначені вироком суду. Ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, може здійснюватися як шляхом дії, так і бездіяльності. Під «дією» у КК України розуміється активна поведінка (вчинок) особи, в якій виражена зовні її воля, спрямована на спричинення певних негативних наслідків. При цьому мається на увазі активна поведінка особи (жест, слово, фізична сила), що порушує суспільні відносини. У зв'язку з цим позиція С. І. Іванової, яка вважає, що під «ухиленням від відбування кримінального покарання» слід розуміти протиправну бездіяльність [24, с. 30], видається недостатньо обґрунтованою.

Суб'єктом ухилення від відбування покарання у виді виправних, громадських робіт і покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є фізичні особи, осудні, які досягли відповідного віку та на яких покладено обов'язок виконувати визначені нормою закону приписи. Отже, відповідальність за ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, може нести тільки особа, наділена ознаками спеціального суб'єкта. Такими можуть виступати лише особи, стосовно яких на законних підставах винесено вирок (постанову) суду, що набув законної сили.

Передусім слід зауважити, що ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, – це свідоме волевиявлення засудженого. Так, у коментарі до ст. 389 КК України зазначено, що суб'єктивна сторона ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, характеризується прямим умислом, оскільки винний, здійснюючи такі дії, усвідомлює, що він повністю ухиляється від відбування покарання або продовжує ухилятися від його відбування і надалі, після винесення письмового попередження працівником органу пробачії, при цьому передбачає і бажає настання негативних наслідків та-

кої протиправної поведінки. Проте на практиці існують випадки використання праці засуджених до покарання у виді громадських робіт як «дармової» робочої сили посадовими особами на об'єктах, відсутніх у переліку об'єктів, визначених органом пробації та органами місцевого самоврядування, для власних потреб (спорудження приватних котеджів, виконання тяжких земельних робіт). У цьому випадку ухилення від відбування покарання містить непрямий умисел. Засуджений усвідомлює суспільно небезпечний характер такої поведінки, передбачає настання негативних наслідків ухилення від відбування покарання, не бажає, але свідомо допускає їх настання. Ухилення від відбування покарання за таких обставин вчиняється не за рахунок власної волі засудженого, а за рахунок обіцянок про зарахування виконання цих робіт у строк відбування основного покарання або про надання певних «бонусів» під час відбування покарання у подальшому, а іноді і погроз з боку «покровителя». Зрозуміло, що такі випадки є винятковими, протиправними і не можуть бути законодавчо визначеними. Тому, на нашу думку, суб'єктивна сторона ухилення від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, має характеризуватися умислом без зазначення його виду.

Визначивши структурні елементи складу злочину, передбаченого ст. 389 КК України, і згрупувавши їх в одне поняття, вважаємо, що ухиленням від відбування покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, є дія або бездіяльність засудженого до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, спрямована на відмову погоджуватись з тими негативними наслідками, що пов'язані із застосуванням кримінального покарання, відповідно до вироку (постанови) суду, що набрав чинності.

Висновки. Отже, під час розкриття правової сутності поняття ухилення від відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, ми можемо виокремити такі кримінально-правові ознаки досліджуваного правового інституту, зокрема: 1) суспільна небезпечність діяння (дія або бездіяльність); 2) протиправне діяння, що посягає на охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини; 3) винне діяння; 4) вчинене суб'єктом злочину – засудженим до покарання, не пов'язаним з позбавленням волі, яке призначене відповідно до вироку суду, що набув законної сили.

Список використаних джерел

1. Малков В. Д. Кримінологія: підручник для вузів. Москва: Юстицинформ, 2006. 528 с.
2. Омельченко О. Є. Процесуальна діяльність слідчого по попередженню злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ. 2004, 15 с.
3. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ. 2004, 19 с.
4. Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. Курс кримінології: Особлива частина: підручник / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.
5. Лекарь А. Г. Профилактика преступлений. Москва: Юрид. лит., 1972. 102 с.
6. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ. 2001, 34 с.
7. Зелінський А. Ф. Кримінологія: навч. посіб. Харків: Рубікон, 2000. 239 с.
8. Антонян Ю. М. Профилактика правонарушений. Москва: Знание, 1978. 41 с.
9. Голина В. В. Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений: учебное пособие. Киев: УМК ВО при Минвузе УССР, 1989. 72 с.
10. Богатирьов І. Г. Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. 320 с.
11. Кулик О. Г. Тенденції злочинності в м. Києві у 1996–2002 рр. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. Київ, 2004. № 6. С. 9–17.
12. Негодченко А. В. Преступность, ее основные показатели и оценка качества борьбы с преступностью. *Науковий вісник Дніпропетров. юрид. ін-ту МВС України*. Дніпропетровськ. 2001. № 2. С. 166–172.
13. Савин Н. Ф. Условное осуждение и условно-досрочное освобождение от наказания. Москва: Госюриздат, 1963. 32 с.
14. Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие. Харків: Основа, 2003. 368 с.
15. Победа Н., Подшивалкина В. Мотивация молодежной преступности и проблемы социальной реабилитации осужденных женщин. *Юридический вестник*. 1997. № 3. С. 87–96.
16. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за ред. проф. І. М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 352 с.

17. Ларченко М. О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 205 с.

18. Баулін Ю. В., Борисов В. І, Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 4-те, переробл. і доповн. Харків: Право, 2010. 608 с.

19. Сабитов Р. А. Посткриминальное поведение. Томск: Томский ун-т, 1985. 192 с.

20. Гегель Г. В. Ф. Философия права: сочинения. Москва: Мысль, 1930. 524 с.

21. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. Київ: Каннон, А.С.К., 2003. 1104 с.

22. Комарицкий С. И. Эффективность исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы: учебное пособие. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1991. 109 с.

23. Лаврова И. П. Ответственность за уклонение от работы условно освобождённых с обязательным привлечением осуждённого к труду. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1981. 48 с.

24. Иванова С. И. Уклонение от отбывания уголовного наказания: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Томский юридический университет МВД РФ. Томск, 2005. 202 с.

25. Сауляк В. К. Уголовная ответственность за уклонение от отбывания наказания в виде лишения свободы (ст. 1831 УК УССР). Киев, 1980. 32 с.

26. Старков О. В. Криминологические проблемы исполнения уголовного наказания: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка. Москва, 2003. 429 с.

Ostapchuk L., Somchenko Yu.

CLARIFICATION OF CONCEPTS OF "AVOIDANCE" AND "PREVENTION OF AVOIDANCE" OF PUNISHMENT UNRELATED TO IMPRISONMENT

Considering the fact, that the lack of operative and effective measures to reacting to avoidance from serving sentences as well as the simple and obvious essence of this phenomenon leads to the deepening of the problem and the emergence of new forms of it which are constantly being modified, we consider it to be necessary to distinguish and critically analyze the main approaches within which scholars interpret the concept of "avoidance" and "preventing avoidance" from serving sentences not related to imprisonment; to reveal the specific features of the investigated legal institute and to clarify the formation of the definition of criminal law definition being studied.

It is determined that there is no unity among criminologists in understanding the content of basic terminology that is used in studying. It is found out that in criminological science there are such stable terms as: "preventive care", "preventing", "termination", "prevention", "counteraction". The concept of "prevention" was introduced into science with the adoption of the Criminal Code of Ukraine in 2001, and in our opinion it is the most acceptable, since its lexical meaning (to take away in advance, to eliminate) most fully reveal the content of the activities of probation bodies.

During the research, objective and subjective features of a crime under Article 389 of the Criminal Code of Ukraine were distinguished. It was proved that avoidance from serving sentences can be done through action and inaction. It was mentioned that the responsibility for avoiding serving sentences only can be applied to a person with the characteristics of a special subject, that is, a person against whom a legal court's decision (decree) has been made. It was stated that the subjective side of avoidance from serving sentences characterized by direct intent, because a perpetrator, by having performed such actions, realized that he was completely avoiding from serving sentence or continued to avoid it afterwards issuing a written warning by an employee of a probation body, thus anticipated and desired negative consequences of such unlawful behavior.

According to the results of the research, the attempts to clarify such terms as "avoidance" and "preventing avoidance" from serving sentences were made in the article. Characteristic features of the studied concepts were distinguished. Proposals concerning improvement the current legislation in the field of preventing avoidance of serving sentences were formulated.

Key words: preventive care, counteraction, fight against crime, probation bodies, a convict.

References

1. Malkov, V. (2006), *Criminology*, Justicinform, Moscow.
2. Omelchenko, A. (2004), *Procedural activities of the investigator on crime prevention*: avtoref. dys. ... kand. yur. nauk 12.00.08, National Academy of the Interior, Kyiv, 15 p.
3. Kalchenko, T. (2004), *Prevention of juvenile delinquency in Ukraine by special bodies and institutions*: avtoref. dys. ... kand. yur. nauk 12.00.08, National Academy of the Interior Affairs, Kyiv, 19 p.
4. Kornienko, M., Romanyuk, B. and Melnyk, I. (2001), *Course of criminology. Special part: textbook*, in Dzhuzhi O. (Ed.), Yurincom Inter, Kyiv.
5. Lekar, A. (1972), *Prevention of crime*. Legal Literature, Moscow.
6. Lytvak, O. (2001), *State control over crime*: avtoref. dys. ... kand. yur. nauk 12.00.08, National Academy of the Interior Affairs, Kyiv, 34 p.
7. Zelinskiy, A. (2000), *Criminology: textbook*, Rubicon, Kharkiv.
8. Antonyan, Yu. (1978), *Prevention of offenses*, Knowledge, Moscow.
9. Holyna, V. (1989), *Criminological prevention, prevention and prevention of crimes: textbook*, UMK VO at the Ministry of Education of the USSR, Kiev.

10. Bohatyrov, I. (2009), *Criminal and executive inspection as a subject of crime prevention*: monography, Kharkiv Legal, Kharkiv.

11. Kulyk, O. (2004), "Crime Trends in 1996–2002 in Kyiv", *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine*, No 6, Kyiv, pp. 9–17.

12. Nehodchenko, A. (2001), "Crime, its main indicators and evaluation of the quality of the fight against crime", *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk lawyer Institute of Internal Affairs of Ukraine*, No 2, pp. 166–172.

13. Savin, N. (1963), *Conditional conviction and parole from punishment*, State Gazette, Moscow.

14. Bandurka, A. and Davidenko, L. (2003), *Crime in Ukraine: causes and counteraction*, *Osnova*, Kharkiv.

15. Pobeda, N. and Podshivalkina, V. (1997), "Motivation of youth crime and problems of social rehabilitation of convicted women", *Legal Bulletin*, No 3, pp. 87–96.

16. Danshina, I. (2003), *Criminology: General and Special section*: textbook, Pravo, Kharkiv.

17. Larchenko, M. (2009), *Criminological characteristics of the perpetrator of a sex offender*: avtoref. dys. ... kand. yur. nauk 12.00.08, National Taras Shevchenko University, Kyiv, 205 p.

18. Baulin, Y., Borisov, V. and Tiutiuhin, V. (2010), *Criminal law of Ukraine: Special part*: textbook, in Stashysa V., Tatsia V. (ed.), Vol. 4, Pravo, Kharkiv, 608 p.

19. Sabitov, R. (1985), *Postcriminal behavior*, Tomsk University, Tomsk.

20. Hehel, G. V. F. (1930), *Philosophy of Law*, Mysl, Moscow.

21. Melnik, M. and Khavroniuk, M. (2014), *Criminal code of Ukraine*: scientific-practical comment, Kannon, ASK, Kyiv.

22. Komaritskyi, S. (1991), *Effectiveness of executing sentences*, VNII of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, Moscow.

23. Lavrova, I. (1981), *Responsibility for avoidance from work of conditionally released persons with obligatory involvement of the convicted person in labor*, VNII MVD of the USSR, Moscow.

24. Ivanova, S. (2005), *Avoidance from serving a punishment*: dys. ... kand. yur. nauk 12.00.08, Tomsk Law University of the Ministry of Internal Affairs of the Russian Federation, Tomsk, 202 p.

25. Sauliak, V. (1980), *Criminal liability for evasion of imprisonment (Article 1831 of the USSR Criminal Code)*, Kiev.

26. Starkov, O. (2003), *Criminological problems of execution of criminal punishment*: dys. ... doc. yur. nauk: 12.00.08, Research institute of problems of strengthening of law and order, Moscow.

УДК 343.36

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.075

Тарієв С. Р.,

доктор юридичних наук, заслужений юрист України,
завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Богатирьова О. І.,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри кримінального права та кримінології,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В УКРАЇНІ: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

У статті за результатами розгляду кримінально-правової охорони незалежності суддівського корпусу в Україні через призму нового Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зроблено висновок, що кримінально-правова охорона суддівського корпусу має велике значення для ефективності всієї судової влади в цілому, дає можливість з урахуванням реалій життя створити демократичну судову владу.

Ключові слова: кримінально-правова охорона, судовою владою, судоустрій, суд, злочини проти правосуддя.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови правової держави й реформування органів державної влади Україна має бути європейською державою, мати відповідні органи та інституції громадянського суспільства, які спроможні сьогодні забезпечити цілісність держави, дотримуватися вимог законодавства, не зазіхати на права і свободи та законні інтереси громадян.

Одним із таких органів є суд і його суддівський корпус, який у своєму розпорядженні має більше восьми тисяч професійних фахівців, наділених державою виконувати спеціальні публічні повноваження, взятий під охорону законодавством про кримінальну відповідальність, що забезпечує їх незалежність здійснювати правосуддя в Україні шляхом кримінально-правової охорони.

На жаль, сьогодні в Україні поступово формується громадська думка про неспроможність держави захистити свої демократичні засади. І це хвилює громадськість, тому що, якщо дер-

жава та її інституції, в тому числі і судова система, буде залишатися нездатною ефективно протидіяти злочинним виявам стосовно себе, малопереконаливими будуть будь-які запевнення про її спроможність захистити права і законні інтереси громадян.

Необхідно вказати і на підвищену увагу громадських та державних інституцій до діяльності судової системи в умовах демократичного розвитку українського суспільства, адаптації його до європейських стандартів здійснення правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям написання статті стали праці відомих вітчизняних учених, таких як: Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, О. М. Бандурка, В. І. Борисов, Ю. В. Баулін, Я. М. Брайнін, І. А. Вартилицька, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, М. Й. Коржанський, В. В. Кузнецов, О. М. Литвак, С. Я. Лихова, О. В. Мандро, В. Т. Маляренко, О. А. Мартиненко, М. І. Мельник, В. О. Мисливий, А. А. Музика, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, М. І. Панов, І. О. Плужнік, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. І. Шакур, М. Д. Шаргородський, Т. М. Шимко, С. С. Яценко та ін.

В оприлюднених ними роботах здебільшого проводилася загальна характеристика окремих злочинів проти правосуддя або розкривалися особливості кваліфікації окремих видів злочинів чи вказувалося їх значення, при цьому більшість наукових праць присвячено аналізу попереднього законодавства. Особливого значення ця стаття набуває з огляду на вступ в дію нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України 2012 року [1] та нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» 2016 року [2].

Метою статті є розгляд кримінально-правової охорони незалежності суддівського корпусу в Україні через призму нового КПК України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Виклад основного матеріалу. Сучасний досвід розвитку українського суспільства, як зазначає В. І. Борисов і В. І. Тютюгін підтверджує, що без незалежного та неупередженого правосуддя неможлива побудова демократичної, соціальної та правової держави. Правосуддя в Україні, на їх думку, – це діяльність органів судової влади, яка відповідно до конституційних засад поділу

влади (ст. 6 Конституції України) здійснюється судами, утвореними згідно із законом [3, с. 3].

Отже, кримінально-правова охорона суддівського корпусу має велике значення для ефективності всієї судової влади в цілому, дає можливість з урахуванням реалій життя створити демократичну судову владу. На жаль, судова влада в Україні сьогодні переживає не легкі часи.

Постійні потрясіння, які відбуваються в Україні після подій на Майдані (війна на Сході, формування суспільної думки щодо недовіри суддям, звільнення суддів за надуманими мотивами, постійні погрози суддям, скептичне ставлення до законності й обґрунтованості ухвалених судом рішень, зняття недоторканності тощо), створюють, моральні, психологічні перепони прийняття ними законних рішень за кримінальними провадженнями.

І якщо держава не спроможна вжити невідкладні заходи з метою подолання цих тенденцій, ми втрачаємо професійних суддів, довіру до незалежної гілки влади й отримаємо такий у країні правовий нігілізм, від якого з нами не захоче співпрацювати жодна демократична країна світу, а громадянське суспільство на певний час впаде в глибоку кризу безладдя. На нашу думку, такий хід подій не відповідає потребам громадянського суспільства та правової держави.

Кримінально-правова охорона незалежності суду полягає у встановленні, в тому числі, кримінальної відповідальності за порушення недоторканності осіб, які здійснюють правосуддя, шляхом заборони протиправного втручання в їх професійну діяльність та охорони їх життя, здоров'я, волі, честі, гідності, власності, що передбачено в ст. 377–379 Кримінального кодексу (далі – КК) України [4].

Особливого значення набуває кримінально-правова охорона осіб, що здійснюють правосуддя, через призму прийняття у 2012 р. нового КПК та проведенням в Україні судової реформи. Проведений вітчизняним дослідником О. В. Мандро аналіз злочинів, передбачених ст. 377–379 КК, засвідчив, що врегулювання кримінальним законодавством відповідальності за посягання на життя та здоров'я судді, народного засідателя чи присяжного, є недосконалим, потребує подальших наукових досліджень, роз-

робки та внесення науково обґрунтованих змін до розділу XVIII Особливої частини КК України [5, с. 103].

Особливої уваги, як зазначає поіменований учений, питання поглибленого вивчення особливостей кримінально-правового захисту життя, здоров'я суддів, народних засідателів, присяжних чи їх близьких родичів набувають останніми роками, коли спостерігається незмінна тенденція до збільшення кількості зареєстрованих злочинів проти правосуддя, оскільки рівень злочинів проти правосуддя останнім часом зріс на 20 % [6, с. 111].

Деякі з таких діянь характеризуються особливою небезпечністю (наприклад, ст. 379 КК України встановлено відповідальність за посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя). Разом із тим треба зазначити, що у структурі злочинності питома вага злочинів проти правосуддя, які вчиняються в Україні, є незначною. Проте така кримінологічна картина не знижує ступінь суспільної небезпеки досліджуваних злочинів.

При цьому слід погодитися з С. С. Мірошниченком, що, на жаль, кримінальна статистика не відображає дійсних обсягів злочинів проти правосуддя через високий рівень їх латентності, труднощі з виявленням і процесуальним закріпленням допустимих доказів під час провадження відповідних слідчих дій та доказування у судовому процесі [7, с. 52].

Крім того, аналіз складів злочинів, передбачених ст. 377–379 КК України, дає підстави для наукової дискусії щодо визначення моменту закінчення злочинів та відмежування їх від суміжних діянь. Саме тому актуальність поглибленого вивчення вказаних питань обумовлюється віддзеркаленням у правовому статусі судді, народного засідателя чи присяжного повноважень, ролі, значення й ефективності всієї судової влади в цілому та дасть можливість з урахуванням реалій життя створити демократичну судову владу.

Таким чином, кримінально-правова охорона незалежності суддівського корпусу в Україні обумовлена нормативно-правовими, міжнародними та соціально-психологічними чинниками і реально демонструє криміналізацію діянь, які посягають на життя та здоров'я судді.

Варто зазначити, що кримінально-правова охорона суддівського корпусу передбачена в законодавстві багатьох держав світу, однак підходи до її врегулювання є досить різноманітні. Ми поділяємо позицію зарубіжних учених, які вважають, що суд, який не володіє незалежністю, перестає бути органом правосуддя, оскільки змушений приймати рішення, що ґрунтуються не на доказах і правильному застосування закону, а на тих вимогах, які пред'являють організації й особі, що здійснюють тиск на суддів [8, с. 718].

За кримінальним законодавством Республіки Білорусь кримінально карними є діяння, передбачені ст. 388 «Насильство щодо судді чи народного засідателя», ст. 389 «Погроза або насильство щодо судді чи народного засідателя» та ст. 391 «Образа судді чи народного засідателя» [9]. Отже, законодавець Республіки Білорусь значно звужує коло потерпілих від вказаних злочинів і визнає як таких осіб лише суддю чи народного засідателя у зв'язку із здійсненням ними правосуддя, а не всіх учасників судового розгляду.

Аналізуючи КК Республіки Казахстан, звертаємо увагу, що посягання на життя судді у зв'язку з розглядом справ або матеріалів у суді, або з помсти за таку діяльність визнається злочинами проти правосуддя (ст. 408) [10]. Аналогічні норми про посягання на життя особи, що здійснює правосуддя чи попереднє розслідування, містяться також у законодавстві Республіки Киргизстан і Республіки Таджикистан.

Водночас у КК Республіки Польща відповідальність за злочини «Проти правосуддя» може наступати за злочинні посягання на офіційну діяльність суду (ст. 232 КК), а також органів, посадових осіб, діяльність яких органічно і безпосередньо сприяє здійсненню правосуддя шляхом відправлення судочинства [11, с. 82–87].

Разом з тим у Республіці Польща та ФРН, як зауважує І.А. Вартилецька, під кримінально-правову охорону інтереси правосуддя поставлено не лише під час провадження в межах кримінального судочинства, а й в адміністративному та дисциплінарному провадженні [12, с. 50].

Отже, необхідність вирішення питань кримінально-правової охорони суддівського корпусу в Україні підтверджується не тільки проведеними в Україні численними теоретичними дослі-

дженнями, які наголошують на потребу розробки нової уніфікованої юридичної конструкції з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, вчиненого проти правосуддя, а і вимогами реформування самої системи судочинства.

Саме тому, відповідно до принципу верховенства права та нормативних приписів, визначених Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, саме суди здійснюють правосуддя з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави.

Доречно зазначити, що нині в Україні на порядок денний обов'язково виноситься питання проведення судової реформи, яка нерозривно пов'язана з пошуками шляхів підвищення ефективності здійснення правосуддя в Україні та посилення ролі судової влади в забезпеченні верховенства права у всіх сферах застосування національного законодавства.

Довготривалі дискусії щодо судової реформи серед учених, політиків, практиків, державних і недержавних організацій завершилися прийняттям 2 червня 2016 року Верховною Радою України нового Закону “Про судоустрій і статус суддів” [2]. Відповідні зміни були внесені і до Основного Закону України – Конституції. Саме вона надає судовій системі статус самостійної гілки влади, поряд із законодавчою і виконавчою (ст. 6), а також передбачає систему нормативно-правових гарантій її здійснення, закріплених як у Розділі VIII Конституції України “Правосуддя” [13], так і в інших законах України.

Порівняно з попереднім Законом 2010 року серед новел цього Закону можна виділити:

- суттєве підвищення заробітної платні суддів, що дозволить забезпечити їх соціальний захист;
- обов'язкове декларування своїх і родинних доходів;
- змінена процедура звільнення і призначення суддів тощо.

Ми поділяємо позицію В.І. Борисова і В.І. Тютюгіна, що гарантом забезпечення правосуддя від злочинних посягань є і КК України. Відповідальність за злочини проти правосуддя передбачена Розділом XVIII Особливої частини КК України “Злочини

проти правосуддя”. Кримінально-правовими нормами цього Розділу забезпечується охорона від злочинних посягань належної, тобто здійснюваної відповідно до Закону, діяльності не лише судової влади, а й органів, які за своїм призначенням сприяють діяльності не тільки суду щодо відправлення правосуддя і до кола яких відносять органи досудового слідства, прокуратури, а також установ, які здійснюють виконання винесених судами вироків, ухвал, постанов, інших судових рішень [3, с. 4].

Водночас правосуддя може бути ефективним лише тоді, коли самі судді не тільки під час розгляду кримінального провадження дотримуються норм КПК України, а в повсякденному житті показують приклад додержання законів службовими особами, а також громадянами, які з тих чи інших підстав, передбачених процесуальним законодавством, залучаються до діяльності судів щодо здійснення правосуддя.

На жаль, трапляються випадки, коли судді, а також інші суб’єкти забезпечення правосуддя зловживають своїми правами, порушують одну з основних засад належного відправлення правосуддя – його законність. Крім того, шкода інтересам правосуддя може завдатися також суспільно небезпечними діями, які вчиняються так званими сторонніми особами.

Висновки. Отже, за результатами розгляду кримінально-правової охорони незалежності суддівського корпусу в Україні через призму нового КПК України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зроблено висновок, що без незалежного та неупередженого правосуддя неможлива побудова демократичної, соціальної та правової держави. Правосуддя в Україні – це діяльність органів судової влади, яка відповідно до конституційних засад поділу влади (ст. 6 Конституції України) здійснюється судами, утвореними згідно із законом. Кримінально-правова охорона суддівського корпусу має велике значення для ефективності всієї судової влади в цілому, дає можливість з урахуванням реалій життя створити демократичну судову владу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

3. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В.І. Борисова, проф. В.І. Тютюгіна. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

5. Мандро О. В. Особливості відмежування злочинів, які посягають на суддю, народного засідателя чи присяжного від суміжних діянь. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2013. Спецвипуск. Т. 1. С. 103–106.

6. Мандро О. В. Загальна кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого ст. 379 КК України. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)*: тези доп. IV наук.-теорет. конф. Київ: Вид-во Європейського університету, 2013. С. 111–113.

7. Мірошниченко С. С. Злочини проти правосуддя: проблеми законодавчого унормування. *Юридичний вісник Одеської національної юридичної академії*. 2012. № 1. С. 52–57.

8. Уголовное право России. Часть особенная: учебник для вузов / отв. ред. Л. Л. Кругликов. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 868 с.

9. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

10. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК. URL: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000226>.

11. Уголовный кодекс Республики Польша / пер. с польск. Д. А. Барилевич и др.: адапт. пер. и науч. ред. Э. А. Саркисова, А. И. Лукашева; под общ. ред. Н. Ф. Кузнецовой. Минск: Тесей, 1998. 128 с.

12. Вартилицька І. А. Кримінально-правова охорона правосуддя за законодавством зарубіжних країн. *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук (2011–2012 рр.)*: тези наукових доповідей та повідомлень на круглих столах 30 листопада 2011 року, 26 та 30 січня 2012 року. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2012. С. 48–50.

13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Tahiev S., Bohatyrova O.**CRIMINAL AND LEGAL PROTECTION OF
INDEPENDENCE OF THE JUDICATURE IN UKRAINE:
REQUIREMENTS OF TODAY**

The requirements of today regarding criminal protection of the independence of the judicature in Ukraine are revealed in the article. It is emphasized that at the present stage of building the state governed by the rule of law and reforming public authorities, Ukraine should be a European state, have appropriate bodies and institutions of civil society that are able to ensure the integrity of the state today, comply with the requirements of the law, not infringe on citizens' rights and freedoms and legitimate interests.

One such body is the court and its judicature, which consists of more than eight thousand professional specialists empowered by the state to exercise special public powers. It is protected by the legislation on criminal liability, which ensures their independence to administer justice in Ukraine through criminal law protection.

It is noted that public opinion about the state's inability to protect its democratic foundations is gradually emerging in Ukraine today. And this fact worries the public, because if the state and its institutions, including the judicial system, remain unable to counter criminal acts against them effectively, any assurances of its ability to protect citizens' rights and legitimate interests will be unconvincing.

The increased attention of public and state institutions to the activity of the judicial system in conditions of democratic development of Ukrainian society, its adaptation to European standards of justice is emphasized.

According to the results of considering criminal protection of the independence of the judicature in Ukraine through the prism of a new Code of Criminal Procedure of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Judiciary and Status of Judges" it is concluded that it is impossible to build a democratic, social and governed by the rule of law state without independent and impartial justice.

Key words: *criminal and legal protection, judicial power, judiciary, court, crimes against justice.*

References

1. Ukraine (2012), *Code of Criminal Procedure of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Ukraine (2016), *On the Judiciary and Status of Judges*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
3. Borysov, V. I., Tiutiuhin, V.I. (ed.) (2011), *Crimes against Justice*, National Law Academy of Ukraine, Kharkiv.
4. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
5. Mandro, O. V. (2013a), "Peculiarities of Delimiting Crimes Affecting a Judge, People's Juror, or Juror from Related Actions", *Kherson State*

University Scientific Bulletin. Series "Legal Sciences", Special Issue, Vol. 1, pp. 103–106.

6. Mandro, O. V. (2013), "General Criminal and Legal Characteristics of Crime according to the Art. 379 of the Criminal Code of Ukraine", *Current issues of Criminal Law (in memory of Professor P.P. Mykhailenko)*: abstract of the report of IV Theoretical and Practical Conference, pp. 111–113.

7. Miroshnychenko, S. S. (2012), "Crimes against justice: problems of legislative regulation", *Legal Bulletin of Odessa National Law Academy*, No. 1, pp. 52-57.

8. Kruglikov, L. L. (Ed.) (2005), *Criminal Law of Russia*. Part Special, Volters Cluver, Moscow.

9. The Republic of Belarus (1999), *Criminal Code of the Republic of Belarus*: Law of the Republic of Belarus, available at: <http://prav.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

10. The Republic of Kazakhstan (2014), *Criminal Code of the Republic of Kazakhstan*: Law of the Republic of Kazakhstan. available at: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000226>.

11. Kuznetsova, N. F. (Ed.) (1998), *Criminal Code of the Republic of Poland*, Tesei, Minsk.

12. Vartyletska, I. A. (2012), "Criminal and Legal Protection of Justice under the Legislation of Foreign Countries", *Days of Science of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" at Law Faculty (2011–2012)*: abstracts of scientific reports and announcements at Roundtable Communications November 30, 2011, January 26 and 30, 2012, pp. 48–50.

13. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

III. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 343.851

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.085

Кисельова М. С.,

аспірант,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Гетта П. Г.,

слухач 351-ої навчальної групи,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИ ЗАСУДЖЕНОГО ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття присвячена проблемним питанням криміналістичного аспекту дослідження особи засудженого до покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Проаналізовано особливості особи засудженого до позбавлення волі, що дає змогу правоохоронним органам встановити причини та умови виникнення злочинності в цілому. Класифіковано та узагальнено інформацію про особу засудженого до позбавлення волі. Зроблено акцент на аналізі зв'язку особистості злочинця із злочином, що був вчинений цією особою.

Ключові слова: особа, особистість, особа злочинця, особистість злочинця, злочинець, засуджений.

Постановка проблеми. Особистість злочинця була і залишається однією з найбільш важливих проблем криміналістики. Науковці слушно зауважують, що ця проблема слугує ключем для розуміння сутності злочинності [1, с. 45]. З цим не можна не погодитись, тому що без наукового вивчення тих, хто вчиняє злочини, неможливо ефективно боротися зі злочинністю загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особу засудженого досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, зокрема: Т. І. Белавіна, Ю. Р. Герасимова, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, М. В. Єлеськіна, А. Ф. Зелінський, Т. Є. Ігошева, О. Г. Кальман, Г. С. Костюк, С. О. Лисенко, С. Д. Максименко, М. Б. Метелкін, О. С. Міхлін, К. К. Платонов, Г. С. Семаков, В. М. Синьов, Н. С. Скриннікова, В. В. Сулицький, Е. Г. Юзиханова та ін.

На думку багатьох юристів, учених і практиків, без знання цієї проблеми неможливо досягти успіхів у боротьбі зі злочинні-

стю ні у теорії, ні на практиці [2, с. 22]. З цим не можна не погодитись, адже конкретні злочини вчиняють конкретні люди. Тому так важливо дослідити механізм злочинної поведінки й особистість злочинця.

Формулювання мети. Криміналістичне вивчення особистості злочинця дає змогу визначити властивості, які їй притаманні як активному суб'єкту взаємодії з соціальним середовищем. Кримінологічно важливе значення вивчення особистості злочинця полягає також у тому, що дає змогу встановити причини та умови злочинності, адже кримінальне процесуальне законодавство покладає обов'язок на органи, які здійснюють розкриття тих чи інших злочинів, встановлювати причини та умови цих злочинів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні логіка вивчення особистості злочинця висуває завдання узагальнення та систематизації численних даних про це явище, отриманих різними науками, і насамперед кримінологією та криміналістикою. Особистість злочинця у кримінології – системна наукова проблема в тому розумінні, що вона передбачає вивчення, дослідження власне особистості злочинця, злочинної поведінки, способу життя злочинця, особливостей його соціального середовища, зв'язків і стосунки. Поведінка людини – цілісне явище, яке неможливо поділити на окремі елементи, такі, наприклад, як соціологічні, біологічні, психологічні і т. ін. Таке становище зумовлене тим, що поняття особистості злочинця – багатогранне, з яскраво вираженим міждисциплінарним характером. Переважна більшість дослідників наголошують на тому, що вивчення особистості злочинця, яке традиційно іменується кримінологічним, фактично є міждисциплінарним, комплексним вивченням.

Формування криміналістичних знань здійснювалося в межах процесу розслідування злочинів, який був притаманний суспільству на різних стадіях його розвитку (наприклад, інквізиційний процес був пов'язаний з отриманням зізнання від допитуваного за допомогою тортур). Пізніше поява науково обґрунтованих криміналістичних засобів, прийомів і методів, сприяла підвищенню якості відправлення правосуддя, слідчої, розшукової та експертної практики.

Сьогодні значна увага приділяється розробці інформаційних моделей злочинів та типових програм їх розслідування на основі алгоритмізації слідчої діяльності із застосуванням комп'ютерних технологій. Активно розробляються типові криміналістичні портрети (психологічні профілі) різних категорій злочинців.

Різні аспекти проблеми особистості злочинця розглядалися фахівцями в галузі кримінального права та кримінології, психології та психіатрії. Незважаючи на численні наукові дослідження цього явища, у сучасній кримінології невирішеною залишається велика кількість аспектів проблеми особистості злочинця, зокрема, термінологічного характеру, а саме: поняття «особа» чи «особистість» доцільно і правильно застосовувати, коли аналізується злочинна поведінка людини. На сьогодні в науці рівною мірою застосовується як поняття «особистість злочинця», так і поняття «особа злочинця». Це зумовлює актуальність розгляду цієї проблеми, відповідно необхідним у межах цього дослідження є з'ясування оптимальності використання зазначеної термінології та узагальнення аргументів на користь застосування в науці такого із понять, яке більшою мірою відображає сутність означуваного феномена. Слушно зазначає З. А. Тростюк, що точність термінологічного апарату досягається насамперед правильним вживанням слів, відповідно до їх конкретного значення. Точність передбачає використання таких термінів, термінологічних зворотів, які відображають відповідне поняття вичерпно, конкретно, в усіх подробицях і деталях [3, с. 48].

Для того, щоб глибоко вивчити досліджуваний феномен, потрібно узагальнити і систематизувати численну кількість інформації про це явище, яку отримують різні науки, а насамперед кримінологія, яка в плані пізнання особистості злочинця є унікальною наукою, тому що тільки вона досліджує всю сукупність соціологічних, психологічних, етичних, правових, у тому числі кримінологічних, медичних та інших аспектів особистості, що вчинила злочин, кожен з яких вивчається за допомогою досягнень відповідних наук.

Аналіз визначення особистості злочинця в кримінології потребує з'ясування сутності, семантичного змісту терміна «особистість», який є ключовим у досліджуваному словосполученні. За-

значене поняття вивчається багатьма науками та є досить складним і дискусійним для філософів, психологів, соціологів, учених у інших галузях знання.

З метою вирішення проблеми оптимального застосування терміна під час вивчення всіх аспектів поведінки особи, яка вчинила злочин, звернемося до тлумачного словника, згідно з яким поняття «особа» – це окрема людина, індивід, людина, що посідає певне первинне високе становище в суспільстві, у колективі [4, с. 304]. Під особистістю ж розуміється конкретна людина з погляду її культури, особливостей характеру, поведінки [5, с. 685]. З наведеного можна дійти висновку, що поняття «особа» і «особистість» певною мірою збігаються, принаймні у тій частині, що і те, й інше поняття стосується людини як живої істоти, яка посідає певне місце в ієрархії живих організмів. Однак слід наголосити, що це не тотожні поняття, і кожне має свій специфічний зміст, певний унікальний компонент.

Зважаючи на вищенаведене та враховуючи проведене дослідження щодо сутності дефініції особистість в суспільних науках, можна зробити висновок, що поняття «особистість» є більш вдалим під час аналізу злочинної поведінки людини, тому що розкриває її внутрішній світ (потреби, мотиви, спрямування тощо). Під особистістю розуміється людина, яка усвідомлює свої дії, здатна керувати власною поведінкою, що виникає через внутрішню необхідність, давати оцінку наслідкам прийнятого рішення і відповідати за них. Слід погодитись з думкою А. Ф. Зелінського, що всі люди, які наділені розвиненою свідомістю і здатні керувати своєю поведінкою, є особистостями [6, с. 54]. Термін особистість розкриває унікальні та неповторні риси, якими конкретна особа вирізняється серед інших.

Таким чином, між аналізованими поняттями існує тонка межа, що зумовлює розбіжність у застосуванні понять «особа» й «особистість» під час вивчення злочинної поведінки людини. Для того, щоб зрозуміти, який зміст вкладають криміналісти в поняття «особа злочинця» та «особистість злочинця», слід навести у протиставу визначення кримінологів: 1) особа злочинця як система негативних соціально значущих властивостей, зв'язків і стосунків у поєднанні із зовнішніми умовами та обставинами, що характе-

ризують людину, винну у вчиненні злочину [7, с. 29]; 2) особа злочинця як сукупність істотних і стійких соціальних властивостей і ознак, соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному вчиненому злочині, надають вчиненому діянню характеру суспільної небезпечності, а винній у ньому особі – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона і притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [8, с. 63]; 3) особистість злочинця як сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, тією чи іншою мірою властивих людям, винним у злочинній діяльності [9, с. 53]; 4) особистість злочинця як система соціальних і психологічних якостей, що утворюють її суспільну небезпечність, яка детермінує вчинення злочину [10, с. 39]; 5) особистість злочинця як поняття, яке визначає осіб, що вчинили злочини, та які характеризуються сукупністю стійких та глибоких морально-психологічних деформацій, тією чи іншою мірою притаманних особам, що здійснюють злочинну діяльність або вчинили умисні тяжкі або особливо тяжкі злочини і через наявність яких вона набуває властивостей суспільної небезпечності, що реалізується у вчинених злочинах [11, с. 103].

Наступним поняттям у розглядуваному словосполученні є поняття «злочинець». Вчинення суспільно небезпечного діяння передбачає наявність суб'єкта його вчинення, тобто злочинця. Людина, яка порушила норми закону про кримінальну відповідальність, є автором злочину, а її «справа» перетворює громадянина на злочинця.

Особистість злочинця невід'ємно пов'язана із злочинном, який вона вчинила. Саме момент вчинення злочину цікавить кримінологію (однак, як правило, в цей час вона є недоступною науковому дослідженню). Тому для запобігання злочинності не менш важливим є процес формування і розвитку особистості.

Свідомість і воля визначають поведінку людини, її вчинки, оскільки свідомість і воля людини виявляються у здатності усвідомлювати вчинюване і свідомо керувати своїми діями. Тому не випадково в кримінальному праві під час розгляду питання щодо особи, яка підлягає кримінальній відповідальності, зроблено акцент на її свідомість і волю як основних психічних функцій.

Як зазначає О. М. Костенко, за властивостями волі і свідомості можна відрізнити злочинців від інших людей, а також розрізняти у формуванні злочинця фактори, що формують комплекс сваволі та ілюзій, тобто причини злочинності та фактори, які формують індивідуальність вияву волі і свідомості злочинця, тобто умови, що сприяють злочинності [12, с. 77].

Таким чином, кримінологічне вивчення особистості злочинця включає в себе два важливих феномени, такі як «особистість» (її фізичні, соціальні, психологічні властивості) та «злочинець» (фізична осудна особа, яка у визначеному законом віці порушила закон про кримінальну відповідальність).

Звертаючись до доробку криміналістів, зазначимо, що на думку Н.І. Кліменко, поняття особи як об'єкта криміналістичної ідентифікації відрізняється від загального поняття особи в кримінології та соціології. До ідентифікаційної структури особи злочинця необхідно включати такі сторони, як соціальна спрямованість, психічний склад, тілесна організація та мовний апарат. Інформативну структуру особи можуть доповнювати різні відхилення в її розвитку та стані (як психічних властивостей, так і соматичної організації) [13, с. 216].

Лукашевич В. Г. та Салтевський М. В. пропонували особу злочинця описувати як соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розкриття та розслідування злочинів. До таких властивостей автори відносять фізичні, біологічні та соціальні [14, с. 66].

Можна погодитися з думкою О. Н. Колесниченка, який вважав, що до комплексу ознак особи, як елементу криміналістичної характеристики, включаються всі ознаки, які можуть слугувати визначенню ефективних шляхів та методів встановлення, розшуку і викриття злочинця. Частина з них має не тільки криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але й важливі для розкриття злочину (наприклад, хитрощі злочинця). Зміст цього елементу криміналістичної характеристики визначається набором ознак особи, специфічних для осіб, які вчиняють злочини цього виду, і суттєвих для їх успішного розслідування. Система ознак особи злочинця включає ознаки демографічні, а та-

кож ознаки, які відображають окремі моральні, психологічні особливості (наприклад, риси характеру) тощо [15, с. 40].

Розглянуті нами ознаки, що характеризують особу злочинця, перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності, певною мірою визначають її соціальні ролі і разом з іншими є вирішальним фактором у формуванні моральних і психологічних якостей особистості.

Також треба зазначити, що під час дослідження характеристики особи злочинця має значення виділення особливостей, які притаманні різним видам злочинів. Як приклад, можна навести певні особливості характеристики особи: в злочинах проти безпеки виробництва; самовільного залишення військової частини або місця служби; контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; злочинів у сфері банківської діяльності, вимагання, пов'язане із застосуванням насильства над потерпілим тощо [16].

Для криміналістичної характеристики осіб, які вчиняють різні види злочинів, важливе значення мають дані, що стосуються структури особистості злочинця (соціальних, фізичних, біологічних та психологічних якостей).

Будь-який умисний злочин, якщо він програмується та вчиняється за допомогою заздалегідь намічених дій, є злочинною діяльністю. Ознак, які однозначно характеризують особистість злочинця, не існує. Слід вести мову про підвищений рівень частоти тих або інших негативних особистісних якостей, що мають місце серед осіб, які засуджені за злочинну діяльність певної категорії, стосовно осіб такого ж віку та соціального стану, але не засудженим, або засудженим за інші злочини.

Проведене опитуванням осіб, які відбувають покарання за злочинну діяльність, що має ознаки професійної, встановлено, що зі 100 опитаних осіб, 57 повідомили, що первинні навички вчинення квартирних крадіжок та шахрайства були ними розвинуті під впливом інших осіб у місцях позбавлення волі. Інші заявили, що вони вже мали професійні здібності для вчинення злочинів, але враховували і поради більш досвідчених злочинців [17]. Цікавим для характеристики особистості професійного злочинця є дослідження, проведене Едвіном Сазерлендом, який

прослідкував «злочинну кар'єру» професійного злочинця-крадія. Це був своєрідний звіт особи, яка мала за плечима понад 20 років тюремного стажу. Ученим були отримані такі результати: професійний злочинець, як і представник іншої легальної професії, має певні навички та знання, які на відміну від представників легальних професій використовує для планування та вчинення злочинів, а також збуту викраденого майна та ухилення від арешту. Характерними рисами цього професійного злочинця-крадія є комунікабельність, зухвалість, красномовство. Як представник іншої легальної професії, успішний професійний крадій має певний авторитет та повагу в своєму середовищі, які визначаються його злочинними здібностями та навичками, його фінансовим становищем, зв'язками, поведінкою та професійним досвідом. У межах своєї соціальної групи в особи розвивається почуття гордості за свій стан [18, с. 21].

Надання криміналістичної характеристики особистості засудженого до позбавлення волі є дуже важливим з практичної точки зору, хоча викликає певні труднощі, які обумовлені такими обставинами: поверхневим характером нинішньої офіційної кримінальної статистики, яка не враховує особливості характеру вчинення злочинів; недостатньою показовістю вибіркового наукового дослідження; не визначенням ознак професійної злочинної діяльності в кримінальних провадженнях тощо.

Слід погодитись з С. Я. Лебедєвим, який вважає, що злочинці-професіонали та засуджені до позбавлення волі характеризуються тими ж ознаками, що й особистість злочинця взагалі. Однак якості засуджених до позбавлення волі, на думку вченого, обтяжені, уражені кримінальністю та виявляються сильніше саме в сторону знання злочинного світу, його «законів-понять», традицій, звичаїв і в кінцевому рахунку на перший план виступають кримінальний досвід, вміння тощо [19, с. 27–28].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, зауважимо, що вивчення особи злочинця – це одне з фундаментальних питань наук кримінального профілю й у першу чергу кримінології, юридичної психології та соціології. На сьогодні проблеми особистості злочинця набули особливої актуальності, яка зумовлена насамперед тим, що без наукового пізнання основних характери-

стик осіб, які вчиняють злочини, неможливо ефективно боротися зі злочинністю у цілому. Іншими словами, оптимально та ефективно протистояти тому чи іншому негативному антисуспільному явищу можливо лише розуміючи це явище, з одного боку, а, з іншого – розуміючи психологічну та фізіологічну проблему участі людини в тих чи інших антигромадських процесах, що сукупно утворюють відповідне негативне явище, а, насамперед – злочинність, професійну злочинність. Саме тому особистість злочинця є ключем для розуміння сутності злочинності та вирошення заходів протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю. Вступ до навчального курсу «Криміналістика». Київ: Ін Юре, 2016. 192 с.
2. Гора І. В., Колесник В. А. Використання методу словесного портрета в ототожненні осіб окремих антропологічних груп: навч. посіб. Київ: Відділ НАСБ України, 2010. 88 с.
3. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія. Київ: Атіка, 2003. 144 с.
4. Радченко І. О. Новий тлумачний словник української мови. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2006. 543 с.
5. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови Київ; Ірпінь: Перун, 2002. 1728 с.
6. Зелінський А. Ф. Кримінологія: навч. посіб. Харків: Рубікон, 2000. 240 с.
7. Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2004. 208 с.
8. Кримінологія: Загальна та Особлива частини / Даньшин І. М. та ін. Харків: Право, 2003. 352 с.
9. Зелінський А. Ф. Кримінологія: учебное пособие. Харьков: Прапор, 1996. 260 с.
10. Семаков Г. С. Кримінологія: курс лекцій. Київ: Межрегіональна академія управління персоналом, 1999. 126 с.
11. Кальман А. Г., Христин І. А. Понятійний апарат сучасної кримінології: термінологічний словарь. Харьков: Гимназія, 2005. 272 с.
12. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
13. Клименко Н. И. О возможности криминалистической идентификации личности. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1972. С. 216–219.

14. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики: навч. посіб. Київ: ІСД МО України, УЮА, 1994. 180 с.

15. Колесниченко А.Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

16. Бібліотека онлайн: Особа злочинця. URL: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=11935&chapter=1> (дата звернення: 20.03.2019).

17. Прутяний С. О. Кримінологічна характеристика та попередження професійної злочинності в Україні: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. 2011. 20 с.

18. Шнайдер Г. Й. Криминология. Москва: Прогресс – Универс, 1994. 504 с.

19. Лебедев С. А. Преступные традиции и обычаи в системе криминологической детерминации: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1995. 32 с.

Kyselova M., Hetta P.

FORENSIC ASPECT OF INVESTIGATION OF CONVICTED PERSON

The article addresses to the problematic issues of the forensic aspect of the investigation of a convicted person for a certain term. The features of a convicted person are analyzed, which allows law enforcement agencies to determine the causes and conditions of the crime occurrence in general. The information about a convicted person is classified and summarized. The problematic aspects of a term usage, which is more successful in the analysis of human criminal behavior, are revealed. The definition of terms "person", "personality", "identity of the offender", "personality of the offender". Emphasis is placed on analyzing the relationship of the offender's personality with the crime committed by that offender.

It is emphasized that the forensic study of an offender's personality allows to identify the properties that are inherent to him as an active interaction subject with the social environment. Criminologically important to the study of offender's identity is also that it allows to determine the causes and conditions of crime.

The logic of studying the offender's identity is increasingly pressing for the compilation and systematization of numerous data about this phenomenon, obtained by various sciences, and first of all criminology and forensics. The offender's identity in criminology and forensics is a systemic scientific problem in the sense of involving the study, investigation of the offender's personality, criminal behavior, the offender's lifestyle, features of his or her social environment and relationships. Human behavior is a holistic phenomenon that cannot be divided into separate elements, such as sociological, biological, psychological, etc. This situation is due to the fact that the concept of the offender's personality is multifaceted, with a pronounced interdisciplinary character. The vast majority of researchers emphasize

that the study of the offender's identity, traditionally referred to as criminology, is in fact an interdisciplinary and complex study.

Key words: *person, personality, offender's identity, offender's personality, offender, convicted.*

References

1. Shepitko, V. Yu. (2016), *Introduction to the course "Criminalistic"s*, In Yure, Kyiv.
2. Hora, I. V., Kolesnyk, V. A. (2010), *The use of the verbal portraiture method in identifying individuals of anthropological groups*, Viddil NASB Ukrainy, Kyiv.
3. Trostiuk, Z. A. (2003), *Conceptual apparatus of the Special part of the Criminal Code of Ukraine*, Atika, Kyiv.
4. Radchenko, I. O. (2006), *New interpretative dictionary of the Ukrainian language*, Abetka, Kamianets-Podilskiyi.
5. Busel, V. T. (2002), *A great explanatory dictionary of modern Ukrainian*, VTF "Perun", Kyiv, Irpin.
6. Zelynskyi, A. F. (2000), *Criminology*, Rubikon, Kharkiv.
7. Dzhuzha, O. M. (2004), *Criminology*, Pretsedent, Kyiv.
8. Danshyn, I. M. and others (2003), *Criminology: Common and Special parts*, Pravo, Kharkiv.
9. Zelynskyi, A. F. (1996), *Criminology. Prapor*, Kharkiv.
10. Semakov, H. S. (1999), *Criminology*, Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv.
11. Kalman, A. H., Khrystych I. A. (2005), *Conceptual apparatus of modern criminology: Terminological dictionary*, Hymnazia, Kharkiv.
12. Korzhanskyi, M. Y. (2005), *The subject and object of the crime*, Lira LTD, Dnipro.
13. Klymenko, N. I. (1972), « On the possibility of forensic identification of a person», *Criminalistics and forensic examination*, Kyiv, pp. 216–219.
14. Saltevskyi, M. V., Lukashevich, V. H., Hlibko, V. M. (1994), *Forensic study guide*, ISD MO Ukrainy, UYuA, Kyiv.
15. Kolesnychenko, A. N., Konovalova, V. E. (1985), *Forensic characteristics of crimes*, Yuryd. Inst., Kharkiv.
16. Library online, (2011), «The identity of the offender», available at: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=11935&chapter=1> (last accessed: 20.03.2019).
17. Prutianyi, S. O. (2011), *Criminological characteristics and prevention of professional crime in Ukraine*, Kharkiv.
18. Shnaider, H. Y. (1994), *Criminology*, Progres – Univers, Moscow.
19. Lebedev, S. A. (1995), *Criminal traditions and customs in the system of criminological determination*, Moscow.

УДК 37.09:373:343.8

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.096

Строн І. В.,

слухач магістратури,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

*науковий керівник:***Тогочинський О. М.,**

доктор педагогічних наук, професор,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, ЯКІ МАЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто процес здобуття освіти засудженими, які мають особливості психофізичного розвитку, як один із чинників, що впливає на їх успішне виправлення та подальшу ресоціалізацію після звільнення. Проаналізовано специфіку здобуття освіти засудженими в установах виконання покарань, що зумовлена наявними обмеженнями й режимними вимогами. Визначено роль освіти у системі засобів досягнення мети реалізації кримінального покарання, висвітлено проблематику, що стосується навчання дорослих, серед яких є люди з особливими потребами.

Ключові слова: навчання, загальна середня освіта, засуджені до позбавлення волі, люди з особливими потребами, виправлення, ресоціалізація, установи виконання покарань.

Постановка проблеми. Засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, характеризуються неоднорідністю складу за віком, рівнем освіти, життєвим досвідом, соціальними зв'язками, криміногенною зараженістю, установками на ставлення до праці та дисципліни. Більшість засуджених не виявляли бажання добре навчатися в школі, не пропускати уроків, коли були ще шкільного віку. Усе це ускладнює процес залучення їх до навчання для здобуття певного рівня освіти. Водночас навчання покликане забезпечувати не тільки отримання та засвоєння засудженими певних знань та вмінь, але й активно впливати на формування світогляду засудженого, його моральних якостей, а також виховувати в нього повагу до прав, законних інтересів, честі й гідності інших громадян. Усе це обумовлює актуальність розгляду питань, що пов'язані із організацією загальноосвітнього навчання засуджених в установах виконання покарань.

Аналіз основних досліджень і публікацій. За часи незалежності України питання освіти засуджених в установах виконання покарань розглядалося великою кількістю дослідників, таких як О. Г. Колб, М. С. Пузирьов, К. А. Автухов, І. С. Яковець, С. В. Хуторна та ін. Варто зазначити, що всі вони одноставно вказували на роль, яку відіграє освіта в процесі виправлення засудженого. Висвітлювали правові норми, що регламентують організацію навчання засуджених до позбавлення волі. Так, С. В. Хуторна до основних здобутків віднесла формування в законодавстві нового визначення поняття «навчання осіб засуджених до позбавлення волі», під яким розуміє передбачений законодавством про освіту та кримінально-виконавчим законодавством порядок надання освітніх послуг особам, що утримуються в пенітенціарних установах [8, с. 4–9]. Інший дослідник цієї проблеми М. С. Пузирьов стверджує, що ставлення засудженого до навчання відображає зміни його негативних установок в позитивний бік. Процес здобуття освіти засудженим впливає на формування позитивної особистості. Навчання в пенітенціарних установах, на його думку, є необхідним не лише як один із засобів виправлення та ресоціалізації засудженого, але виступає і як одна із соціальних потреб засудженого після звільнення [5, с. 214].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових публікацій дозволяє констатувати, що хоча науковці у своїх працях і торкалися правової регламентації освіти засуджених, усе ще мають місце проблеми, які постають в освітньому просторі у зв'язку з побудовою інформаційного суспільства, зміною ставлення до людей з обмеженими можливостями, а також до забезпечення вирішення індивідуальних освітніх проблем конкретного засудженого.

Мета статті – аналіз процесу здобуття освіти засудженими в установах виконання покарань та визначення шляхів покращення доступності навчання для засуджених, які мають обмежені можливості, пов'язані з особливостями психофізичного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У національному законодавстві право людини на освіту закріплено в Конституції України (ст. 53), Законі України «Про освіту» (ст. 3) та інших нормативних документах. Освіта є одним із найдавніших

соціальних інститутів, що зумовлено потребами суспільства відтворювати та передавати знання, вміння, навички для вирішення різних видів проблем, що стоять перед людством [6].

Відповідно до положень Кримінально-виконавчого кодексу України одним з основних завдань, що постають у процесі виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, є створення умов для виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними нових злочинів, підготовка до подальшої ресоціалізації після звільнення. До основних способів досягнення цих завдань відносять освіту. Оскільки саме підвищення освітнього рівня виступає як вагомий чинник, що зменшує ризик рецидиву злочинів та визнається однією з передумов ресоціалізації особи [3, с. 84].

Рівень злочинності в Україні має досить високі показники через нестабільний внутрішньополітичний та економічний стан країни. Покарання як форма державного примусу за скоєний злочин ставить перед собою виправну мету, покладаючись на психологічний та виховний вплив на засуджених. Високий показник рецидиву злочинності змушує замислитись над ефективністю системи виконання кримінальних покарань. Така ситуація спричинена проблемами, що виникають у засуджених після відбування покарання через неспроможність повної ресоціалізації особи в суспільстві, що спричинено низьким рівнем освіченості осіб, які виходять з місць позбавлення волі [5].

Загальноосвітнє навчання осіб засуджених до позбавлення волі виступає одним з основних заходів виправлення засуджених (ст. 6 КВК України) та має дуже важливе значення, розвиваючи кругозір та позитивно впливаючи на відновлення їх як повноправних членів суспільства після звільнення.

Проте навчальний процес у закладах освіти в пенітенціарних установах значним чином відрізняється від того навчального процесу, яким його звикли бачити на волі. Це викликано тим, що процес освіти в пенітенціарних установах відбувається з урахуванням встановленого режиму відбування кримінальних покарань та в умовах установ закритого типу [1, с. 7–8].

Відповідно до ч. 2 ст. 125 КВК України особам, що бажають підвищити свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку, створюються умови для самоосвіти, надається можливість нав-

чання в загальноосвітніх навчальних закладах установ виконання покарань. У пенітенціарних установах створюються загальноосвітні навчальні заклади трьох ступенів: перший ступінь – початкова школа (1–4 класи), другий ступінь – основна школа (5–9 класи), третій ступінь – старша школа (10–11 класи). А для тих засуджених, хто не має можливості навчатися в школах з денною формою навчання, функціонують вечірні школи II–III ступеня. Навчально-виховний процес у загальноосвітніх закладах може здійснюватися як за груповою, так і за індивідуальною формами навчання (ст. 13 Закону України «Про загальну середню освіту»).

Засуджені, які навчаються в школах, забезпечуються підручниками, зошитами та письмовим приладдям у безоплатному порядку. Контроль за відвідуванням школи засудженими здійснюється начальником відділення соціально-психологічної служби або відповідним вихователем [4].

Законодавством встановлено, що приймання засуджених до закладу освіти здійснюється на підставі бажання, особистої заяви і наявних документів – свідоцтва про базову, загальну середню освіту або табеля успішності про закінчення відповідного класу, а в разі їх відсутності – на основі атестації, проведеної відповідно до «Положення про загальноосвітній навчальний заклад». Зарахування учнів до відповідних класів проводиться, як правило, до початку навчального року за спільним наказом директора закладу середньої освіти та начальника установи. Так само як і на волі, в УВП заклад освіти працює за загальними навчальними програмами і робочими планами, посібниками, підручниками. Розклад занять, структура навчального року, режим роботи складаються відповідно до особливостей утримування засуджених в установі. Навчання у випускних класах школи завершується державною підсумковою атестацією. Час проведення занять у загальноосвітніх закладах визначається розпорядком дня. На період проходження іспитів, державної підсумкової атестації засуджені звільнюються від роботи на строк, передбачений законодавством. Заробітна плата на цей час їм не нараховується, харчування надається безоплатно. Якщо засуджений має звільнитися від відбування покарання, йому дозволяється проходити підсумкову атестацію достроково [4].

За результатами навчання видається відповідний державний документ (табель, свідоцтво, атестат, довідка) загальноприйнятого зразка [4].

Те, що держава приділяє увагу реалізації права засуджених на освіту свідчить про гуманізацію системи виконання покарань. Але незважаючи на важливість освіти в досягненні цілей кримінально-виконавчої політики, доступності навчання для засуджених, які мають обмежені можливості, пов'язані з особливостями психофізичного розвитку, приділяється мало уваги як в практичному плані, так і в наукових роботах. Адже для таких засуджених повинні бути створені умови, коли стосовно них застосовуються особистісно орієнтовані методи навчання з урахуванням їх індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності (Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912).

Проблеми, що пов'язані з навчанням цих осіб, полягають у тому, що вчителі повинні переробляти під них навчальний план, розклад занять, розробляти окремо навчально-методичні матеріали, знаходити час для індивідуальних занять.

Відповідно до даних Державної кримінально-виконавчої служби, станом на 5 січня 2019 року, загальноосвітнє навчання проводиться при 108 установах закритого типу, в тому числі в 30 установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, 75 виправних колоніях та 3 виховних колоніях. За підсумками I семестру 2018–2019 навчального року в установах виконання покарань до загальноосвітнього навчання залучено 4 576 засуджених [7].

Водночас освіта осіб з особливими потребами не вказується як один з пріоритетів діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Учені в галузі кримінально-виконавчого права, крім недоліків (таких як: слабе фінансування для оновлення навчальної літератури, недостатнє забезпечення технічними засобами, недостатня кількість навчальних кабінетів), вказаних Міністерством юстиції України, виділяють ще низку проблемних аспектів: небажання навчатись серед самих засуджених, недосконалість нормативної бази, відсутність у законодавстві країни конкретних вказівок на спосіб отримання освіти, оскільки національне зако-

нодавство про освіту та Кримінально-виконавчий кодекс України вказують лише на види й форми отримання освіти в пенітенціарних установах, не вказуючи на конкретні способи отримання освіти, недостатня професійна підготовка педагогічного складу, зважаючи на специфіку викладання в пенітенціарних установах [2, с. 215].

При цьому пропозиції щодо покращення ситуації з наданням освіти засудженим з особливими потребами майже не надходять, а проаналізувавши літературу стає зрозуміло, що більша частина наукових робіт присвячена окремим аспектам освіти засуджених, що стосуються методів проведення соціально-педагогічної роботи, її форм. Водночас недостатньо простежується можливість обладнання комп'ютерними класами, засобами Інтернету, електронними підручниками загальноосвітніх шкіл установ виконання покарань. Логічно, що засуджені, які мають особливості психофізичного розвитку, як і всі інші, повинні також мати доступ до навчання.

Висновки. Проведене теоретичне дослідження свідчить про те, що питання організації загальноосвітнього навчання засуджених, які мають особливості психофізичного розвитку, потребує покращення. Освіта таких засуджених в установах виконання покарань має відповідати Конвенції про права людей з інвалідністю (2006), Закону України «Про освіту» (2017). Для покращення стану надання освіти в пенітенціарних установах державні інституції повинні:

1. Розвивати спільну наукову та освітню діяльність, сприяти розвитку та впровадженню сучасних форм навчання людей з особливими потребами в навчальний процес закладів освіти установ виконання покарань.

2. Використовувати новітні електронні технології в навчальному процесі закладів освіти установ виконання покарань.

3. Внести зміни до чинного законодавства з метою надання засудженим, які мають особливі потреби, в місцях позбавлення волі доступ до освітніх послуг. Насамперед це стосується п. 10 Порядку організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах при виправних колоніях та слідчих ізоляторах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби Ук-

раїни, в якому має бути чітко прописана категорія людей з особливими потребами.

Перспективою подальших наукових розвідок є дослідження законодавства у сфері здобуття засудженими вищої освіти та вироблення пропозицій щодо надання такої можливості людям з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Авраменко В. Ю. Профессиональное обучение осужденного к лишению свободы в исправительных учреждениях, как средство его ресоциализации: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Федеральное госуд. бюджетное образов. учрежд. высш. проф. образов; «Вологодский госуд. социально-педагог. университет». Волгоград, 2011. 151 с.

2. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія / за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Кросроуд, 2011. 298 с.

3. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: монографія. Харків, 2006. 104 с.

4. Про затвердження Порядку організації навчання у загальноосвітніх навчальних закладах при виправних колоніях та слідчих ізоляторах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України: наказ МОН України, Міністерства юстиції України від 10.06.2014 № 691/897/5.

5. Пузирьов М. С. Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі на певний строк як форма диференціації й індивідуалізації виконання покарань. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 123. С. 207–215.

6. Соціологія: підручник / за заг. ред. В. Андрущенко, М. Горлача. Харків; Київ, 1998. 696 с.

7. Спільна зустріч представників Адміністрації ДКВС, МОН України, Уповноваженого Верховної Ради України з дотримання прав дитини та сім'ї з представниками громадських організацій (27.03.2019). URL: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/sum/uk/publish/article/897796;jsessionid=AD7A2E1C4642E874D40B8C7F93C0AA90> (дата звернення: 02.09.2019).

8. Хуторна С. В. Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 245 с.

Stron I.**ORGANIZATION OF CONVICTS' WITH SPECIAL NEEDS
SECONDARY EDUCATION PROCESS**

The article deals with the process of secondary education of convicts with special needs, as one of the factors influencing their successful correction and further re-socialization after release. The peculiarity of convicts' studying process in penal institutions, which is conditioned by the existing restrictions and regime requirements, is considered. The role of education in the system of means of achieving the goal of implementing criminal punishment is determined. The problems concerning the education of adults among whom there are people with special needs are highlighted.

Conducted theoretical research shows that the issue of organization of convicts' with special needs secondary education process should be improved. The education of such convicts in penal institutions should comply with the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006) and the Law of Ukraine "On Education" (2017). In order to improve providing education in penal institutions, public institutions should:

1. Develop joint scientific and educational activities, promote the development and implementation of modern forms of education for people with special needs in the educational process of educational institutions of penal institutions.

2. Use the latest electronic technologies while educational process of educational institutions of penal institutions.

3. Amend current legislation in order to provide convicts with special needs access to educational services in prisons. First of all, it concerns item 10 of the Order of organization of training in general educational establishments at correctional colonies and detention centers, which belong to the sphere of management of the State Penitentiary Service of Ukraine, which should clearly state the category of people with special needs.

The prospect of further scientific exploration is studying legislation in the field of convicts' getting higher education and the development of proposals for providing this opportunity to people with special needs.

Key words: *education, general secondary education, convicts, people with special needs, correction, re-socialization, penal institutions.*

References

1. Avramenko, V. Yu. (2011), "Vocational training of a person sentenced to imprisonment in correctional facilities as a means of his re-socialization", Ph.D. in Pedagogy Thesis, Volgograd.

2. Stepaniuk, A. Kh. (2011), *Means of convicts' correction and re-socialization*, Krosroud, Kharkiv.

3. Lukashevych, S. Yu. (2006), *Prevention of convicts' crime in prisons*, Kharkiv.

4. Ukraine (2014), *On approval of the Order of organization of training in secondary educational institutions at correctional colonies and detention*

centers, belonging to the sphere of management of the State Penitentiary Service of Ukraine: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of Justice of Ukraine.

5. Puzyrov, M. S. (2013), “General and vocational training of convicts sentenced to a certain term of imprisonment as a form of differentiation and individualization of the execution of sentences”, *Problems of legality*, Vol. 123, pp. 207–215.

6. Andrushchenko, V. and Horlach, M. (1998), *Sociology*, Kyiv.

7. Joint meeting of the representatives of the Directorate of the SCES of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Parliamentary Commissioner of Verkhovna Rada of Ukraine on the Rights of the Child and the Family with representatives of public organizations (2019), available at: <https://www.kvs.gov.ua/peniten/control/sum/uk/publish/article/897796;jsessionid=AD7A2E1C4642E874D40B8C7F93C0AA90> (accessed 02 September 2019).

8. Khutorna, S. V. (2012), “General and vocational training of convicts sentenced to imprisonment”, Ph.D. in Law Thesis, Kharkiv.

UDC 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.105

Togochynskyi O. M.,Doctor of Sciences (Pedagogics), Professor,
Honored worker of education of Ukraine, Rector,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine;**Kozlo M. O.,**officer,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

EFFECT OF AMATEUR ORGANIZATIONS ON CORRECTION PROCESS AND RE-SOCIALIZATION OF PRISONERS

The article addresses to the influence of amateur organizations of convicts on their involvement in socially useful activities and personal development. The directions and tasks of amateur organizations activity of convicts and the role of administration of penal institutions in creating conditions necessary for support of convicts' positive initiative are analyzed. Proposals to strengthen the role of amateur organizations of convicts, taking into account foreign experience were made.

Key words: *amateur organization, convicts, council of convicts' collective, convicts' useful initiative, foreign experience.*

Target setting. In prisons there are persons of different ages, social status, social ties, interests, levels of criminality, and more. Long term imprisonment leaves a mark on a person's worldview, needs, and admiration. Inability to organize and meaningfully spend free time and leisure often causes unlawful behavior in prisons. Amateur organizations of convicts are the fuse that allows to direct the energy of convicts in a positive direction and contributes to the development of their useful initiative, the formation of human relationships in their environment, acquiring the necessary knowledge, skills and abilities that contribute to further successful re-socialization after release from sentences. At the same time, sometimes in prisons there are rules of the so-called "other life", which predetermines the prejudiced attitude of some convicted persons to participate in the work of amateur organizations, and therefore the consideration of the problem of involving convicted prisoners in the work of these organizations, both in the legal sphere and in the moral one, is relevant enough and timely.

Actual scientific researches and issues analysis. Research on the work of amateur organizations of convicts, as a rule, was limited to the analysis of the legal framework and found its reflection in the publications of lawyers Bohatyrov I.H., Vasylevych V.V., Dzhuzhi O.M., Kolb O.H. and others, as well as in scientific works of teachers and psychologists, such as Karaman O.L., Kushnirova T.V., Tretiak O.S., Kharchenko S. Ya. and others. At the same time, problems related to enhancing the role of amateur organizations in the context of convicts' motivation and creating appropriate conditions for the development of their useful initiative in order to correct and re-socialize considering the opportunities of social-educational and psychological service of penitentiary institutions and foreign experience, have not found sufficient foundation.

Purpose setting. Consideration of legal regulation and peculiarities of activity of amateur organizations sentenced in penitentiary institutions considering domestic and foreign experience and determination of their role in the process of correcting and re-socialization of persons held in places of freedom.

The statement of basic materials. The analysis of scientific publications devoted to amateur organizations of convicts showed that amateur organizations of convicts in the territory of Ukraine began to exist in Soviet times. According to Metlin D.H., establishing correctional institutions and deployment of educational work with prisoners in them, the sphere of manifestations of amateur activity of the prisoners, which sometimes took various forms. [6, p. 163–164].

Describing the structure of these organizations, which began to function in the 1950s, Metlin D.H. writes that: “Amateur organizations of those times were a kind of linear system built on several levels. The internal order section, like other sections, was formed and function at the level of the correctional institution collective and the lower level - for the detachment collective. General management of the organization of the section was carried out by the deputy head of the correctional institution, who was engaged in issues of regime compliance and operational work» [6, p. 166].

At the present stage, the legislation regulates that amateur organizations of convicts are created in colonies for the purpose of development in the prisoners of useful initiative, social activity,

healthy interpersonal relationships, participation in solving issues of work organization, training, rest, life, influence on development useful social connections (Article 127 of the Criminal-Executive Code of Ukraine) [3].

The legislator establishes rules that any participation in amateur organizations is a voluntary affair of every convict, his socially useful activity is encouraged by the administration of the colony and is taken into account in determining the degree of his correction [4].

At the same time, tasks assigned to members of amateur convicts' organizations include tasks such as: assisting prisoners in spiritual, professional, and physical development; development of a useful initiative of convicts; positive impact on the corrections of convicts; participation in solving the issues of organization of work, life and leisure of prisoners assistance to the administration of penitentiary institutions in support of discipline and order, formation of healthy relations between prisoners; providing social assistance to prisoners and their families [5].

All these tasks are not limited to the mentioned list. Amateur organizations of convicts may have other goals that do not contradict the tasks, procedures and conditions of execution of punishment. It has been established that persons who have proven themselves positive are included in amateur organizations in penitentiary institutions. From among such convicts, councils are created for the staff of the institution and branches of the social and psychological service [10].

A whole procedure is provided in order for a convicted person to become a member of the amateur organization. He must write an application and submit it for consideration to the prisoners' collective council. Only after the decision of the council of the convicted staff is included in the section in which he wishes to work [10].

The legislation provides a list of sections in which a convicted person may be involved. These sections, whose activities should be aimed at addressing issues related to the organization of the life of prisoners, leisure, training, work, etc. are such as: amateur art; arts and crafts; library (literary); spiritual and educational; sanitary-household; educational; physical and sports; production, etc. [10].

Given that juveniles prefer active recreation, creativity, sports, communication by virtue of age characteristics, one of the types of amateur work, it can be considered holding in the educational institutions of the All-Ukrainian festival of amateur art "Red guelder rose".

According to the Ukrainian legislation, the council of convicts' detachments is obliged to:

- develop activity of convicts, to organize execution of their permanent and one-time assignments;
- assist the newly arrived convicts in the period of their adaptation to the conditions of serving the sentence;
- promote the formation of legitimate behavior and prevention of conflicts among convicts, to provide public assessment of violations of prisoners of the established penitentiary regime;
- involve prisoners in amateur sections;
- analyze and direct the activity of units (teams) for the tasks performance;
- analyze the work and direct the activities of the sections for the implementation of planned activities;
- execute the decisions of the general meeting of members of amateur organizations of convicted wards and the board of the institution's staff [10].

However, in spite of the fact that the Regulations on amateur organizations are stipulated in Ukraine, the main problem in penitentiary institutions is the invariability of sections of amateur organizations, the involvement and implementation of programs of amateur sections only in formal form, the lack of qualified specialists capable of creative approach to organizing educational activities, are not employees of the penitentiary system.

At the same time, analysis of publications [2] and own experience indicate that the criminal subculture, whose attributes are such social-negative phenomena as: stratification, small informal groups with a negative focus, nicknames, oaths, theft law and thievery traditions. All this counteracts the establishment of normal work of amateur organizations of convicts and prevents the recruitment of new representatives to their ranks.

The experience of foreign countries can be interesting in terms of solving these problems. So, in order to ensure a positive impact on

juveniles in German prisons, in 1974 a form of re-socialization was introduced, such as training for minors in order to organize their leisure, solve everyday problems and displace social skills [14, p. 81].

As Muraviov K. notes, the conditions of detention of convicts are quite free compared to the conditions of detention of prisoners in domestic penitentiary institutions. If the convicted person has served 18 months of imprisonment, then he or she is entitled to leave, and if he/she is a life sentence. Great importance is given to the imprisonment of religious ceremonies for which there are no restrictions. To maintain an appropriate detention regime, a system of disciplinary action on prisoners, promotion measures, special security measures is provided. Professional and general education, medical services are also organized. In prisons in Germany the system of social rehabilitation of prisoners is quite clear, much attention is paid to the process of social adaptation of those released from serving sentences” [7, p. 241].

Unlike in Germany, the penitentiary institutions in France “use a progressive system of serving sentences, organize the work of prisoners, professional and general education”. Among the major defects in the penitentiary system in France are the “poor condition of the buildings where convicts are held, the cruel treatment of convicted prisoners and prison staff, the inability of prisoners to perform socially useful work, and the low level and inaccessibility of school and vocational education in penitentiary places that prevent individual access to each of the prisoners by the administration» [7, p. 243].

In penitentiary institutions in Poland, in order to achieve a positive outcome in terms of correcting prisoners and maximizing their access to society, prisons were made open to public scrutiny and to the enforcement of penalties in the Right to Every Day program [12, p. 147].

In California (USA), convicts have regular access to training and various correctional programs. The training of convicted firefighters is very popular, as there are often fires in California. Each institution has several dozen programs. Among the most "exotic" - underwater welding, radio affairs (prisoners have their own radio waves), programming, photography. The prisoners receive “credits” for their participation in the programs, which allow them to shorten their term [13].

In Norway, while in being in prison, convicts are required to lead active lifestyles, such as study, community service, participation in various programs and trainings to prepare for release and social adaptation. All convicts must undergo sufficiently long courses in understanding certain social concepts, such as intelligence, morality, ethics, and pass exams in the following subjects: “Correct conflict resolution”, “Stress and emotional tension”, “Literacy and engagement with the social environment” etc. [11].

Conclusions. Development of useful initiative of convicts, their social activity, healthy interpersonal relationships that do not contradict the tasks, order and conditions of execution of punishments are greatly facilitated by amateur organizations. Considering that amateur organizations of convicts are entrusted with such important functions as solving issues related to the organization of life, leisure, training, work of prisoners, etc. to improve their work in penitentiary institutions:

1) to develop active cooperation of penitentiary institutions with governmental and non-governmental organizations, and involve them in the creation of appropriate conditions and arrangement of the sections (rooms, classes, workshops, sports grounds, etc.) to meet the goals of specific amateur prisoners;

2) to activate effective incentives to engage convicts in amateur organizations. Such incentives may be: interesting and useful activities; points that will be considering when assessing the degree of adjustment and the accrual of cash incentives; the opportunity to obtain leave outside the penitentiary institution; protection against convicts who have a negative orientation; attracting qualified specialists to work with convicts, who are able to support and help the convicts interestingly and professionally in the implementation of their useful initiative;

3) to organize exhibitions of arts and crafts more often, as well as amateur concerts, creative evenings, sports competitions, etc., in order to demonstrate the achievements of members of amateur organizations of convicts.

References

1. Bohatyrov, I. (2008), *Criminal-Executive Law of Ukraine*: manual, Pravova Ednist, Kyiv.

2. Zamula, S. (2012), Prevention of the Impact of Criminal Subculture on Juvenile Convicts in Special Educational Institutions: *avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.05*. Kyiv.

3. Ukraine (2004), *Criminal-Executive Code of Ukraine dated 11 July, 2003, № 1129-IV*: Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

4. Ukraine (2008), *Criminal Law of Ukraine*: manual, Pravova Ednist, Kyiv.

5. Ukraine (2010), *Criminal-Executive Law of Ukraine*: manual, in Dzhuzhi, O. (Ed.), Atika, Kyiv.

6. Metlyn, D. (2018), “Amateur organizations of convicts in correctional institutions of the criminal-executive system: historical-organized analysis”, *Herald of East Siberian Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, Vol. 84, pp. 163–171.

7. Muraviov, K. (2017), “Experience of Germany and France on implementation of state policy in the penitentiary sphere and the possibility of its use in Ukraine”, *Enterprise, Economy and Law*, No. 2, pp. 240–244.

8. Pakhomov, I. (2008), “Features of spiritual education of convicted recidivists”, in Maksymenko, S.D. (Ed.), *Problems of General and Pedagogical Psychology*, Collection of Scientific Works of the Kostiuk, H.S. Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Vol. 4, Kyiv, pp. 418–425.

9. Ukraine (2013), *Regulations on the Department of Social and Psychological Service*: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated November 4, 2013, № 2300/5.

10. Ukraine (2013), *On Amateur Organizations of Sentenced to Imprisonment*: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated November 4, 2013, № 2300/5, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1865-13> (accessed 23.08.2019).

11. *On the Norwegian Prison System*, available at: <https://i-rc.org.ua/index.php/turmi-svitu/111-pro-prison-norway> (accessed: 02.09.2019).

12. Turchyna, O. (2017), “Foreign experience of public influence on convicts and possibilities of its implementation in domestic legislation”, *Legal Scientific Electronic Journal*, Vol. 2, pp. 145–147.

13. *California Prisons: How Prisoners Live, Institutional Policies, Security and Other Interesting Observations*, available at: <https://zmina.info> (accessed 02.09.2019).

14. Chernysh, M. (2014), “The re-socialization of convicted juveniles: the experience of foreign countries”, *South Ukrainian Law Journal*, Vol. 3, pp. 79–82.

Тогочинський О. М., Козло М. О.

ВПЛИВ САМОДІЯЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПРОЦЕС ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

У статті розглянуто питання впливу самодіяльної організації засуджених на залучення їх до суспільно корисної діяльності та розвиток особистості. Визначено особливості правового режиму діяльності самодіяльної організації засуджених в установі виконання покарань. Проаналізовано напрями та завдання діяльності самодіяльних організацій засуджених та роль адміністрації установи виконання покарань у створенні умов, необхідних для підтримки позитивної ініціативи засуджених. Вироблено пропозиції щодо посилення ролі самодіяльних організацій засуджених з урахуванням зарубіжного досвіду. Зроблено висновки про те, що на самодіяльні організації засуджених покладено такі важливі функції, як вирішення питань, пов'язаних з організацією побуту, дозвілля, навчання, праці засуджених тощо, а тому для покращення їх роботи в установах виконання покарань бажано: 1) розвивати активну співпрацю установ виконання покарань з урядовими й неурядовими організаціями та залучати їх до створення належних умов і облаштування місця роботи секцій (кімнати, класи, майстерні, спортивні майданчики тощо) для реалізації цілей, що стоять перед конкретними самодіяльними організаціями засуджених; 2) задіяти дієві стимули для залучення засуджених до участі в самодіяльних організаціях, саме: цікаві та корисні для них заходи; бали, що будуть враховуватися під час оцінки ступеня виправлення та нарахуванні грошового заохочення; можливість отримати відпустку за межі установ виконання покарань; захист від засуджених, які мають негативну спрямованість; залучення до роботи із засудженими кваліфікованих фахівців, які спроможні цікаво та професійно підтримувати та надавати допомогу засудженим у реалізації їх корисної ініціативи; 3) частіше організовувати виставки виробів декоративно-прикладного мистецтва, концерти художньої самодіяльності, творчі вечори, спортивні змагання тощо з метою демонстрації досягнень членів самодіяльних організацій засуджених.

Ключові слова: самодіяльна організація, засуджені, рада колективу засуджених, корисна ініціатива засуджених, зарубіжний досвід.

IV. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.113

Пузирьов М. С.,

доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Коваленко В. О.,

слухач 351-ої навчальної групи,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті виділено ключові проблеми, які стають на шляху формування суспільної довіри до Державної кримінально-виконавчої служби України та комплекс заходів щодо їх подолання. Визначено, що неналежний рівень підготовки персоналу, стан захищеності суспільства від злочинності, корумпованість персоналу, дотримання службовцями чинного законодавства та рівень виконання службових обов'язків прямо впливає на рівень довіри суспільства до Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ключові слова: суспільна довіра, оцінка суспільства, персонал, Державна кримінально-виконавча служба України, виправні колонії.

Постановка проблеми. Рівень довіри до правоохоронної системи прямо залежить від ефективності роботи правоохоронних органів, їх структурних підрозділів та окремих службовців.

На сучасному етапі Державна кримінально-виконавча служба (далі – ДКВС) України має на меті перш за все виправну функцію, результатом якої має бути повернення до суспільства фізично та психічно здорової, правослухняної людини. Для досягнення цієї мети необхідно, щоб система органів і установ виконання покарань працювала злагоджено, не порушуючи правових та етичних засад. Підтримка з боку суспільства відіграє важливу роль у ставленні самих співробітників до покладених на

них обов'язків, їх мотивованості та ставленні до загальної мети – зниження рівня злочинності в державі.

Введення в діяльність ДКВС України принципу гласності, кроки до роботи з громадськістю мали б підвищити рівень довіри та знижити стереотипи, які залишились ще з радянських часів. Натомість, бажаного результату досягнуто не було.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дає підстави вважати, що означена проблематика є предметом дослідження низки вітчизняних учених, тому в цій науковій публікації ми спиралися на праці таких авторів, як А.А. Бова, Т.В. Гаврилюк, О.А. Дука, Д.П. Калайанов, А.В. Кубасенко, О.С. Проневич, В.М. Синьов, М.М. Яцишин та ін.

Формулювання мети. Полягає в обґрунтуванні причин, що зумовлюють низький рівень довіри до ДКВС України та правоохоронних органів, а також визначення можливих шляхів його підвищення в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов реформування (розвитку) пенітенціарної системи України пріоритетним є дотримання в установах виконання покарань законності та правопорядку, забезпечення належного рівня проведення соціально-виховної та психологічної роботи, що у взаємодії спрямовані на остаточну мету покарання – виправлення осіб, які вчинили злочин. Реалізація вимог, актуальних на нинішньому етапі діяльності ДКВС України, потребує свідомого та відповідального ставлення персоналу до роботи на всіх напрямках, комплексного підходу до організації процесу відбування покарання, що взаємопов'язано зі ставленням суспільства до названої служби.

Ефективність виконання завдань, визначених перед ДКВС України, переважним чином залежить від результативності й рівня роботи органів і установ виконання покарань. Імідж пенітенціарної служби безпосередньо залежить від кадрового потенціалу органів і установ виконання покарань: від професіоналізму, вміння працівників реалізовувати завдання, покладені на них державою, моральних і особистих якостей осіб рядового та начальницького складу, їх рівня культури, здатності працювати з людьми тощо. Таким чином, персонал органів і установ виконання покарань – це обличчя ДКВС України [2, с. 2].

Однією з перепон для формування суспільної довіри до тюремної служби є те, що, на відміну від інших державних органів (органів Національної поліції, судів тощо), незначна частина громадян обізнана із сучасним станом та завданнями органів і установ виконання покарань.

Вивчення зарубіжного досвіду засвідчило, що в Європі та США вже склались основні моделі правоохоронної діяльності, а значить, і моделі довіри суспільства до органів поліції. Так, європейська модель довіри функціонує в умовах соціальної терпимості, американська – звернена до принципів і цінностей соціальної ідентичності особистості. Існує і східна модель довіри до органів правопорядку, в якій простежується система релігійних обмежень і табу. В Україні сьогодні відбувається процес реформування правоохоронної системи, ще не склалась остаточно модель відносин органів правопорядку та громадянського суспільства, не існує єдиної моделі довіри.

Як правило, довіра визначається в документах і професійних кодексах як морально-етична модель поведінки. Наприклад, основним критерієм компетентності поліцейського вважається ефективне спілкування із населенням (Європейський кодекс поліцейської етики). Це прагматична модель довіри, оскільки акцент робиться на довірі населення як «основоположному критерію оцінки діяльності правоохоронних органів» [3, с. 2].

Однак параметри нового соціального порядку і безпеки, пов'язані з логікою мережевих взаємодій, що складаються сьогодні в державі, кардинально відрізняються від того, що має місце в країнах із розвинутою демократією та економікою. Механічне перенесення досвіду таких країн може призвести не тільки до порушень принципу справедливості і толерантності, а й негативно вплинути на традиції, ментальність населення [2, с. 25].

У Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» і Кодексі професійної етики персоналу ДКВС України взагалі відсутнє поняття «довіра суспільства». У законопроекті «Про пенітенціарну систему» це поняття також не з'являється.

Наприклад, у Законі України «Про міліцію» від 20.12.1990 року поняття «довіри суспільства» не було закріплено, натомість

ч. 3 ст. 11 Закону України «Про Націоналу поліції» від 02.07.2015 року передбачає, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [1].

Ураховуючи поліцейський приклад, було б доречно закріпити термін довіри населення законодавчо, як один із основних інструментів досягнення завдань та цілей ДКВС України.

Зниження рівня довіри до правоохоронних органів формує у суспільстві атмосферу страху, невпевненості в майбутньому, відчуття незахищеності. І навпаки, повага і довіра до правоохоронних органів громадян є неодмінною умовою ефективної держави, ознакою соціально-політичного благополуччя. Відкритість має бути головною умовою функціонування сучасного правоохоронного органу, щоб громадяни мали змогу аналізувати реальний стан речей та надавати об'єктивну оцінку діяльності держави у сфері безпеки.

Загальний індекс довіри до правоохоронних органів має визначатися з обов'язковим урахуванням рівня латентної злочинності, охоплювати незаявлені злочини, невстановлені злочини, кількість скарг на дії працівників, розміщення в засобах масової інформації критичних публікацій про діяльність правоохоронних органів, кількості вчинених працівниками кримінальних правопорушень, кількості вчинених працівниками адміністративних правопорушень та дисциплінарних стягнень, звернень щодо захисту прав та законних інтересів, опитувань неурядових організацій, опитувань громадян, які потрапили у сферу кримінального провадження.

Натомість визначення і формалізація критеріїв оцінювання ефективності реалізації соціальної місії окремими правоохоронними органами має здійснюватися з обов'язковим урахуванням специфіки правового регулювання їх оперативно-службової діяльності та результатів правозастосовної діяльності [5, с. 4].

На сучасному етапі розвитку суспільства важливим є створення та ефективна діяльність прес-служб органів і установ виконання покарання, які б мали змогу боротися з дискредитацією служби, тісно співпрацювали із засобами масової інформації, оперативно реагували на викривлення фактів, що стосуються

діяльності ДКВС України. Можна навести приклад з органами поліції США, де журналіст або звичайний громадянин після певної процедури може провести деякий час із поліцейськими, які знаходяться на патрулюванні.

Необхідною є розробка подібних програм для тісного зв'язку службовців із громадськістю, особливо в сучасних реаліях, адже лише порівняно нещодавно вітчизняна пенітенціарна система функціонує за принципом гласності і тому необхідно провести копітку роботи для формування довіри та належного ставлення суспільства [6, с. 67].

Головним фактором, який буде впливати на оцінку довіри суспільства до ДКВС України, будуть офіційні та достовірні статистичні дані про рівень повторності вчинення злочинів особами, які раніше відбували покарання за вчинення кримінальних правопорушень.

Чинники, що можуть впливати на оцінку суспільства, можна поділити на прямі, за рахунок яких складається ставлення громадян до конкретної посадової особи, структурного підрозділу чи служби в цілому, та непрямі, які не мають прямого впливу на ставлення суспільства, але тим чи іншим чином впливають на авторитет та імідж системи.

До прямих слід віднести:

- висвітлення діяльності служби в засобах масової інформації;
- рівень корумпованості співробітників;
- виконання покладених функцій співробітниками;
- стан захищеності та безпеки населення від злочинності;
- дотримання службовими особами принципу законності в усіх сферах життєдіяльності;
- побут, особисте життя, зовнішній вигляд, професіоналізм, освіченість персоналу;
- дотримання ділових, професійних, етичних та загальнолюдських правил поведінки персоналом ДКВС України.

У свою чергу, непрямі чинники охоплюють такі, як:

- рівень матеріального забезпечення органів та установ виконання покарань і пенітенціарного персоналу;
- гідна оплата праці;
- соціальні гарантії працівників;

- дотримання прав та свобод працівників;
- сучасні умови праці та несення служби;
- рівень захищеності персоналу, особливо під час виконання службових обов'язків, та ін.

Одним із вирішальних факторів рівня довіри є якість державних інститутів. У корумпованій країні, де не поважається закон, де органи державної влади забюрократизовані, рівень довіри населення до правоохоронних органів не може бути високим. Запобігання правопорушень та підтримання безпечного соціального середовища повинні стати одним з основних пріоритетів у роботі ДКВС України та правоохоронної системи загалом, адже в цьому випадку отримати довіру суспільства можливо лише за умови плідної та ефективної взаємодії всіх органів, які відповідають за суспільну й державну безпеку.

Саме такий підхід буде відповідати зростанню довіри населення до правоохоронних органів в сучасних умовах [7, с. 7].

Висновки. Отже, довіра населення формується під впливом низки чинників, а саме: особистого досвіду комунікації особи з працівниками ДКВС України, поведінка і професійна компетентність яких екстраполюється на загальне сприйняття правоохоронного органу, визначення його відповідності задекларованій місії та очікуванням суспільства, досвіду спілкування з його представниками родичів, знайомих або колег, відгуки та враження яких можуть підтвердити або спростувати ставлення особи, інформації про діяльність органів та установ або окремих працівників, оприлюдненої в засобах масової інформації.

Об'єктивне визначення довіри населення можливо за умови широкого соціального діалогу, відповідних змін у законодавстві, що стосується діяльності ДКВС України та інших правоохоронних органів, та станом їх виконання і реалізації, тісної співпраці із засобами масової інформації та громадськістю, а також збільшення матеріального забезпечення і створення гідних умов несення служби, що позитивно вплине на притік високомотивованих кадрів. Зміцнення довіри населення до правоохоронних органів неодмінно супроводжується зниженням у соціумі відчуття страху перед злочинністю і зростанням рівня задоволеності державними органами в цілому.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-15. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.
3. Бова А. Факторы доверия населения к полиции. *SOCIOПРОСТІР*. 2016. № 5. С. 55–61.
4. Гаврилюк Т. Довіра до міліції як передумова та результат її ефектної діяльності. *Вісник Акад. упр. МВС*. 2010. № 2. С. 66–69.
5. Дука О. А. Вимоги до персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: професійний та морально-етичний аспект. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 120–128.
6. Калянов Д. П. Поліція країн ЄС та використання її досвіду в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 40 с.
7. Кубасенко А. В. Сучасні тенденції розвитку довіри населення в умовах реформування правоохоронних органів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3–4. С. 7–9.
8. Проневич О. С. Довіра населення як критерій оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів. *Форум права*. 2015. № 4. С. 225–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
9. Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної теорії і практики. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 17–24.
10. Яцишин М. М. Перебудова кримінально-виконавчого процесу України в контексті європейських та світових стандартів. *Підприємство, господарство і право*. 2009. № 7. С. 140–143.

Puzyrov M., Kovalenko V.

WAYS OF FORMING PUBLIC CONFIDENCE TOWARDS THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

Central problems that arise while building public confidence towards the State Criminal and Executive Service of Ukraine and a set of measures in order to solve them are highlighted in the article. It is determined that the poor level of personnel's training, the state of society's protection from crime, personnel's corruption, officials' observance of the current legislation and the level of their duties performance directly affect the level of public confidence.

It is substantiated that public confidence is formed under influence of a number of factors, namely: individual's personal experience of communication with the employees of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, behavior and professional competence of which is extrapolated to the general perception of a law enforcement agency, determining its compliance with the declared mission and

expectations of a society, experience of communication with its representatives relatives, friends, or colleagues, whose feedback and impressions can confirm or deny the person's relationship, information about activity of bodies and institutions or individual workers made public in media.

An objective definition of public confidence is possible in conditions of wide social dialogue, relevant changes in the legislation concerning the activity of the State Criminal and Executive Service of Ukraine and other law enforcement agencies, and the state of their implementation and realization, close cooperation with the media and the public, and also increase of material support and creation of decent service conditions that will positively influence the inflow of highly motivated personnel.

Strengthening public confidence towards law enforcement agencies is inevitably accompanied by reduction of sense of fear in relation to crime in society and an increase of the level of satisfaction with public authorities as a whole.

Key words: public confidence, social evaluation, personnel, State Criminal and Executive Service of Ukraine, correctional colonies.

References

1. Ukraine (2015), *On the National Police*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Ukraine (2005), *On the State Criminal and Executive Service of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
3. Bova, A. (2016), "Factors of public confidence towards the police", *SOCIOSPACE*, No. 5, pp. 55–61.
4. Havryliuk, T. (2010), "Confidence towards police as a prerequisite and result of its effective activity", *Bulletin of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs*, No. 2, pp. 66–69.
5. Duka, O. A. (2015), "Requirements for the Personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine: Professional and Moral and Ethical Aspects", *Legal Psychology*, No. 1, pp. 120–128.
6. Kalaianov, D. P. (2010), *Police of the Countries of EU and Using Its Experience in Administrative Activity of the Internal Affairs Bodies of Ukraine: Theory and Practice*, Kyiv.
7. Kubaienko, A. V. (2016), "Current Trends of the Development of Population Confidence in Conditions of Law Enforcement Agencies Reforming", *South Ukrainian Law Journal*, No. 3-4, pp. 7–9.
8. Pronevych, O. S. (2015), "Population confidence as a criterion for evaluating the effectiveness of law enforcement agencies activity". *Law Forum*, No. 4, pp. 225–231.
9. Synov, V. M. (1996), "Training Specialists for Penitentiary Theory and Practice", *Problems of Penitentiary Theory and Practice*, No. 1, pp. 17–24.
10. Yatsyshyn, M. M. (2009), "Restructuring Ukraine's Criminal and Executive Process in the Context of European and World Standards", *Entrepreneurship, Economy and Law*, No. 7, pp. 140–143.

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2019.01.121

Самофалов О. Л.,кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Васильєв В. О.,

слухач 361-ої навчальної групи,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ БЕЗПЕКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано поняття та сутність безпеки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, запропоновано авторське визначення поняття «безпека в Державній кримінально-виконавчій службі України» як системи правових відносин та правових засобів, спрямованої на захист прав і свобод персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, засуджених та інших осіб, важливих і значущих інтересів органів та установ виконання покарань.

Ключові слова: персонал Державної кримінально-виконавчої служби України, безпека персоналу, процес забезпечення безпеки, мета безпеки.

Постановка проблеми. Питання безпеки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України є на сьогодні досить складним як з позицій теорії, так і практики. Воно актуалізується і з позицій законотворчості. Як приклад, потрібно зазначити, що у кримінально-виконавчому законодавстві України нерідко використовується термін «безпека». Так, аналіз чинного законодавства України дозволяє констатувати широке використання у його нормах терміна «безпека» в різних аспектах, а саме: особиста безпека засудженого, безпека персоналу, заходи безпеки, дотримання правил техніки безпеки, вимоги безпеки і постійного контролю, пожежна безпека і безпека праці, громадська безпека, національна безпека України, суспільна небезпека кримінального правопорушення, безпека життя і здоров'я засуджених. Наведені терміни характеризують лише окремі елементи безпеки в ДКВС України і не відображають юридичної природи та змісту вказаного правового «феномена». Тому важливого значення набуває аналіз наукової літератури та

інших юридичних джерел, у яких розглядається «безпека», її зміст, з метою синтезу вказаного поняття та розроблення нового наукового визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У спеціальній літературі проблемні питання безпеки персоналу ДКВС України висвітлені у дослідженнях відомих учених, а саме: О.І. Бажанова, І.Л. Близнюка, І.Г. Богатирьова, Є.С. Брашніної, В.М. Бризгалова, А.І. Васильєва, О.І. Галінського, А.П. Геля, А.А. Гончарова, Е.А. Говорухіна, Т.А. Денисової, О.М. Джужи, М.А. Дутова, П.П. Козлова, О.Г. Колба, М.Є. Макагона, В.О. Меркулової, С.М. Мирончука, О.М. Моїсеєва, О.О. Наташева, Ю.В. Нікітіна, Ю.В. Пленкіна, О.Б. Пташинського, Г.О. Радова, О.О. Рябініна, А.Х. Степанюка, Л.О. Стрелкова, М.О. Стручкова, М.І. Ткаченка, В.М. Трубникова, Е.В. Тураєва, В.Ф. Усенка, С.Я. Фаренюка, І.В. Шмарова, В.Є. Южаніна, І.С. Яковець та ін.

Формулювання мети. Полягає в системному аналізі наукових знань та приписів законодавства щодо безпеки персоналу ДКВС України.

Виклад основного матеріалу. Одне з найважливіших завдань органів та установ виконання покарань ДКВС України – виконання покарань. Аналіз юридичної літератури з питань забезпечення безпеки персоналу ДКВС України, виданої за часів незалежності України, свідчить про відсутність науково-практичного інтересу до дослідження цієї теми у цілому, хоча потреба у продовженні цієї роботи в нових економічних і соціальних умовах, на думку авторів, зростає з точки зору подальшого реформування кримінально-виконавчої системи взагалі і установ виконання покарання зокрема, а також з точки зору забезпечення встановленого порядку виконання та відбування покарання та запобігання злочинності у місцях позбавлення волі.

Зважаючи на те, що у кримінально-виконавчому законодавстві відсутнє визначення поняття «безпека персоналу ДКВС України» важливого значення набувають дослідження наукової літератури, відомих нормативно-правових актів та інших джерел, в яких розглядається «безпека персоналу ДКВС України», її зміст тощо.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови категорія «безпека» визначається як стан, коли кому-, чому-

небудь ніщо не загрожує [1, с. 70]. У юридичній енциклопедії – як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [2, с. 207]. Поняття «безпека» широко використовується в наукових дослідженнях з різних галузей права і, зокрема, у вітчизняній пенітенціарній науці. Однак єдиного підходу до розуміння вищезазначеного поняття поки що не існує, а отже, поза межами «безпеки» залишається багато важливих аспектів, що призводить до неповного а в деяких випадках і хибного розуміння вказаного правового явища. Так, на думку В. А. Ліпкана, «безпека» – це конкретний стан захищеності будь-якої держави та її спроможність протистояти змінам умов функціонування, як таким, що носять як передбачуваний, так і спонтанний характер. Безпека – це гарантована конституційними, законодавчими і практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз. Базовими ознаками поняття «безпека» є: стан об'єкта; здатність об'єкта, явища або процесу зберігати свою сутність в умовах цілеспрямованого, руйнівного чи то внутрішнього, чи то зовнішнього впливу; властивість системи, побудованої на принципах структурної стійкості, самоорганізації, цілісності; необхідна умова діяльності особи, суспільства, держави, що дозволяє їм зберігати та збільшувати духовні та матеріальні цінності; відсутність небезпек та загроз для об'єкта [3, с. 57–61].

Цікаву думку щодо вирішення цієї проблеми висловили В.М. Бризгалов та М.Є. Макагон. Вони зазначили, що безпека в установах виконання покарань спрямована на запобігання та припинення можливих загроз, порушень вимог режиму та виховання засуджених у дусі поваги правил соціального співжиття [4, с. 20].

Дещо іншої думки щодо визначення поняття безпеки в установах виконання покарань дотримується М.О. Стручков. Безпеку він розглядає як систему заходів щодо контролю за персоналом та поведінкою засуджених, що здійснюється уповноваженими особами військового наряду контролерів, адміністрацією та співробітниками виправно-трудових установ з метою усунення загроз, забезпечення вимог режиму відбування покарання [5, с. 102].

Перегудов А. Г. поняття «безпека» розглядає як систему сформованих на основі юридичних норм і в результаті управлінської діяльності правовідносин, що виникають під час виконання кримінальних покарань і забезпечують недоторканність життя і здоров'я співробітників, засуджених, інших громадян, які мають стосунок до діяльності цих установ, їх нормальну працю і відпочинок, а також структурну цілісність і нормальне функціонування УВП, у тому числі їх окремих підрозділів [6, с. 26]. Буданов А. В. характеризує особисту безпеку такими факторами: специфікою умов, змісту та форм професійної діяльності; метою професійної діяльності працівника; загальною професійною підготовкою працівника та наявністю в нього спеціальних знань, умінь та навичок щодо забезпечення особистої безпеки під час виконання професійних завдань [7, с. 11]. Щербаков А. В. вважає, що забезпечення безпеки персоналу кримінально-виконавчої системи – це гарантований національним законодавством та нормами міжнародного права захист життя, здоров'я, честі та гідності особи від протиправних посягань, інших дій, що мають на меті заподіяння фізичних чи моральних страждань, а також запобігання небезпекам і загрозам, у тому рахунку загроз поширення епідемій, інфекційних захворювань та туберкульозу [8, с. 50]. Джужа О. М. та Осауленко О. І. під особистою безпекою засуджених розуміють гарантовану міжнародним правом та українським законодавством захищеність життя, здоров'я, інших життєво важливих і соціально значущих інтересів цієї категорії громадян від завдання шкоди, а також запобігання небезпеці та загрозам, які виникають у процесі відбування (виконання) кримінальних покарань у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військово-вослужбовців або позбавлення волі [9, с. 212].

Оскільки серед учених існують різні точки зору щодо визначення поняття «безпеки персоналу ДКВС України», то ми спробуємо дати нове наукове визначення поняття, яке досліджується, та розкрити його зміст.

Варто зазначити, що філософія тлумачить поняття як одну із форм мислення, уявлення, що містить у собі вимогу постійності, цілковитої визначеності, однозначного мовного висловлення [10, с. 354]. Логіка під поняттям розуміє форму мислення, яка відо-

бражає предмети та явища за їх суттєвими ознаками, що відбивають природу предмета, його сутність і відрізняють цей предмет або явище від усіх інших предметів або явищ. Змістом поняття є відображена в нашій свідомості сукупність властивостей, ознак і відношень предметів, ядром якої є відмітні суттєві властивості, ознаки та відношення.

Правові наукові поняття – це змістовні, предметні образи, що відтворюють у мисленні (ідеально) об'єктивну сутність реальних процесів правової дійсності і відносин, що існують у ній, і виражають специфічно правову якісну визначеність цих процесів і явищ. У юриспруденції, як і у будь-якій іншій науці, завдання визначення як логічної операції над поняттями полягає в розкритті змісту цих понять шляхом вказівки на основні, істотні ознаки досліджуваного предмета, які відрізняють його від інших суспільних явищ і виокремлюють із числа правових.

Степанюк А.Х. стосовно цього вказує, що підставою становлення і подальшого розвитку теорії кримінально-виконавчого права є вивчення діяльності органів та установ виконання покарань, установлення закономірностей і сутності процесу виконання покарань, що повинно знайти своє відображення в правових категоріях і поняттях [11, с. 172].

Процес забезпечення безпеки в ДКВС України передбачає отримання об'єктивної та достовірної інформації не тільки про поведінку засуджених, про застосування заходів запобігання, припинення та усунення правопорушень, встановлення причин і умов, які сприяють порушенню вимог правових норм, але й про стан справ установ виконання покарань та персоналу ДКВС України.

Уповноважені суб'єкти, які забезпечують безпеку в ДКВС України, зобов'язані піклуватися насамперед про забезпечення процесу відбування та виконання покарання, недопущення вчинення порушень встановленого порядку відбування та виконання покарання, своєчасне виявлення обставин, що можуть бути їх причиною та вжиття певних заходів для усунення виявлених відхилень (правопорушень). Зазначені завдання є пріоритетними для діяльності кримінально-виконавчих установ, безпека в яких посідає особливе місце.

Радов Г.О. зазначав, що крім спостереження, до форм забезпечення безпеки в установах виконання покарань необхідно віднести також обшук, огляд та перевірку наявності засуджених.

Тураєв Е.В. відносить вказані дії до методів забезпечення безпеки в установах виконання покарань [12, с. 108–109] і має рацію, тому що будь-який метод повинен зовні виявлятися в якійсь формі, а форма, у свою чергу, може існувати лише тоді, коли наповнена відповідними методами [13, с. 217]. На думку Х.П. Ярмакі, такі терміни, як «спостереження», «перевірка», «огляд» та інші можуть розглядатися водночас і як форма, і як метод процесу забезпечення безпеки в органах та установах виконання покарань, хоча, зрозуміло, абсолютної тотожності між ними немає [13, с. 218].

Означені способи здійснення або забезпечення безпеки персоналу ДКВСУ, безумовно, не є вичерпними. У кримінально-виконавчій літературі до них належать: контроль за засудженими, контроль за персоналом, контроль за стосунками між персоналом та засудженими, перевірку 15 та 50 метрових смуг, перевірку стану інженерно-технічних засобів охорони та ін.

Серед важливих рис змісту процесу забезпечення безпеки персоналу ДКВС України потрібно назвати постійний характер його здійснення. Так, низка правових приписів, якими встановлюються певні правила забезпечення безпеки персоналу ДКВС України, свідчить про те, що він здійснюється шляхом постійного контролю за поведінкою останніх під час перебування в установах виконання покарань. Отже, процес забезпечення безпеки виявляється в постійному стеженні інспекторами служби нагляду й безпеки, іншими уповноваженими особами за поведінкою засуджених та персоналу в місцях їхнього перебування.

На нашу думку, більш точно вказали сутність безперервного процесу безпеки в установах виконання покарань В.М. Бризгалов та М.Є. Макагон. У зв'язку з цим вони зазначили, що вплив адміністрації і контроль за засудженими змінюється залежно від часу доби. Далі автори наводять переконливі аргументи (пояснюють свою позицію), що в робочий час на виробництві засуджені постійно знаходяться в полі зору адміністрації, контролерів, що суттєво зменшує небезпеку ексцесів, які можуть виникнути під час спілкування злочинців між собою та з персоналом.

Поділяючи думку вказаних авторів, необхідно зазначити, що кількість правопорушень та злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу збільшується у разі зменшення контролю за поведінкою засуджених та персоналу. Як правило, протиправні дії засуджені вчиняють у години відпочинку, а також у години навчання, коли зміст занять засуджених змінюється, а чисельність осіб, які забезпечують контроль за ними, зменшується.

Забезпечення безпеки персоналу ДКВС України є прямим обов'язком оперативних підрозділів, відділів нагляду і безпеки, суб'єктів внутрішньої безпеки, спеціальне завдання щодо забезпечення безпеки персоналу в установах виконання покарань покладається на чергову зміну.

У юридичній літературі існують різні погляди стосовно окресленого питання. Так, одні науковці вважали, що безпека в органах та установах виконання покарань забезпечується адміністрацією установи та спеціальною контролерською службою, інші стверджували, що безпеку забезпечують спеціально призначені наряди військових підрозділів та співробітники колонії, обгрунтовуючи, що різноманітність та складність функцій цього процесу передбачає спільні дії всіх служб та військових частин і підрозділів установи. Більш точно стосовно цього висловились інші вчені, зазначивши, що безпеку в установах виконання покарань забезпечують особи військового наряду контролерів, адміністрація та співробітники установ.

Неважко помітити, що вказані автори пов'язують процес забезпечення безпеки персоналу ДКВС України з винятковим обов'язком осіб, включених до складу чергової зміни, та адміністрацією установи, що на наш погляд, не відображає суті цього питання.

На нашу думку, для визначення суб'єктивного складу процесу безпеки в органах та установах виконання покарань більш виправданим та відповідним є термін «персонал». Поняттям «персонал ДКВС України» охоплюються всі особи, що працюють в установах виконання покарань, а саме: особи рядового і начальницького складу, спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в ДКВС України.

Тому визначення поняття, що досліджується, в якому безпека забезпечується уповноваженими підрозділами (оперативні підрозділи, підрозділи внутрішньої безпеки) ДКВС України, а особливий обов'язок покладається на спеціально призначені чергові зміни [14, с. 416], відображає об'єктивний характер ролі вказаних учасників у реалізації відповідних форм безпеки в органах та установах виконання покарань.

Визначивши суб'єктів забезпечення безпеки персоналу ДКВС України, потрібно з'ясувати об'єкт явища, яке досліджується. Під об'єктом безпеки в ДКВС України вказують, як правило, засуджених та адміністрацію органів та установ виконання покарань. Бриггало В.М. та Макагон М.Є. стосовно цього зазначали, що крім спостереження за засудженими, адміністрація установи та відповідні режимні служби, періодично здійснюють огляд та обшук місць, де перебувають засуджені, в обов'язковому порядку здійснюють огляд речей засуджених, посилок, передач та бандеролей а також огляд персоналу установ виконання покарань. Спостерігають за засудженими та їх родичами (або іншими особами) під час проведення побачень. Режимні, оперативні відділи, соціально-психологічні та інші служби основні зусилля спрямовують на виховну роботу із засудженими, які потребують збільшеної уваги, визначають стосовно кожного з них конкретні заходи виховного та профілактичного характеру, в тому числі забезпечують безпервне спостереження за вказаними засудженими [15, с. 48].

Мета безпеки в ДКВС України полягає у забезпеченні правопорядку в органах та установах виконання покарання; захисті засуджених і персоналу; фіксації інформації про глибинні процеси, які проходять у середовищі засуджених; усуненні причин та умов конфліктних ситуацій між засудженими; виявленні відхилень від встановлених вимог у поведінці засуджених та усуненні причин цих відхилень.

Аналіз наведених вище визначень дозволяє дійти висновку, що «безпека» є досить універсальним поняттям, яке можемо ідентифікувати, як: «конкретний стан захищеності», «систему законодавчих норм», «систему відносин» або «комплекс заходів», спрямованих на ефективне функціонування органів та установ виконання покарань, забезпечення прав і законних інтересів

громадян, засуджених і персоналу установ виконання покарань, їхній захист від негативного впливу злочинного середовища та окремих злочинців. Водночас наведені підходи до визначення «безпеки» не позбавлені низки недоліків, адже вони не повною мірою розкривають сутність, соціальний зміст та комплексний характер цього поняття, не відтворюють істотні ознаки безпеки, що відображають природу цього феномена, а лише вказують окремі шляхи забезпечення безпеки. Під час формулювання поняття, що досліджується, необхідно брати за основу безпеку в ДКВС України, складовими якої слід вважати безпеку засуджених, персоналу (інших осіб, які перебувають в установах виконання покарань), органів та установ виконання покарань від можливих загроз та небезпечних посягань. Забезпечення безпеки в ДКВС України відбувається шляхом застосування комплексу організаційно-правових, режимних, оперативно-профілактичних, матеріально-технічних та інших заходів, спрямованих на запобігання або усунення небезпечних посягань, що мають місце в органах та установах виконання покарань. Отже, безпека в ДКВС України спрямована на захист суспільних відносин, що виникають щодо виконання та відбуття кримінальних покарань.

Формулюючи поняття «безпека в ДКВС України», слід звернути увагу на мету цього процесу, що дасть змогу показати призначення цього інституту в суспільстві. Не можна не відзначити того факту, що забезпечення безпеки в ДКВС України відбувається в різних формах із застосуванням різних методів впливу залежно від ступеня суспільної небезпеки можливої загрози або небезпечного посягання, суб'єктивного та об'єктивного складу цього явища тощо. Можемо припустити, що й мету безпеки можна диференціювати за вказаними критеріями. Водночас очевидно, що головна мета безпеки в ДКВС України повинна включати лише істотні та загальні для всіх її видів ознаки. Для цього слід враховувати, що проблема забезпечення безпеки в ДКВС України обумовлена впливом низки факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Щодо цього В.М. Синьов підкреслює, що пенітенціарна діяльність зумовлена особливостями свого предмета, умовами роботи, завданнями і безпекою – як внутрішньою (в межах установ виконання покарань), так і зовнішньою (з

точки зору захисту суспільства від злочинців) [16, с. 20]. На нашу думку, мета безпеки в ДКВС України полягає в комплексному впливі на зовнішні та внутрішні потенційні й реальні загрози в пенітенціарній системі; захисті прав, свобод і законних інтересів засуджених, персоналу ДКВС України та інших осіб, які перебувають на території органів та установ виконання покарань; забезпеченні процесу виправлення і ресоціалізації засуджених.

Очевидно, кримінально-виконавче законодавство України потребує якісних змін шляхом доповнення новими нормами, що були б орієнтовані саме на безпеку в ДКВС України з урахуванням пріоритетних особливостей цього інституту та наукових напрацювань, які існують у правовій науці.

Висновки. Розглянуті варіації сутності безпеки не можуть бути універсальними у всіх випадках, оскільки вони не враховують цільового призначення явища, яке досліджується. У деяких випадках це призводить до помилкового отождоження безпеки з соціальним контролем. Залишаються недослідженими в науці кримінально-виконавчого права форми та методи безпеки персоналу ДКВС України й теоретично необґрунтованими питання функціонування інституту безпеки в ДКВС України.

Узагальнивши законодавчі та доктринальні положення щодо безпеки в кримінально-виконавчому праві, пропонуємо авторське визначення поняття – «безпека персоналу ДКВС України – це система кримінально-виконавчих відносин та правових засобів і методів, спрямована на захист прав і свобод персоналу ДКВС України».

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: Перун, 2009. 728 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. 634 с.
3. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини: навч. посіб. Київ: Знання, 1999. 184 с.
4. Брызгалов В. Н., Макагон Н. Е. Режим в местах лишения свободы. Киев, 1976. 116 с.
5. Советское исправительно-трудовое право: Особенная часть / под ред. Н. А. Стручкова, И. А. Сперанского, И. В. Шмарова. Москва, 1979. 350 с.

6. Перегудов А. Г. Понятие обеспечения безопасности в ИТУ, его принципы, задачи и организационно-правовые основы: курс лекций по обеспечению безопасности, порядка исполнения и отбывания наказания в ИТУ. Уфа, 1996. 236 с.

7. Буданов А. В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел. Москва: Академия МВД России, 1997. 132 с.

8. Щербаков А. В. Теоретические и организационные аспекты безопасности уголовно-исполнительной системы. *Вестник Владимирского юридического института*. 2010. № 4. С. 50–53.

9. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

10. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 1998. 576 с.

11. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 393 с.

12. Турав Э. В. Организация надзора за осужденными, содержащимися в учреждениях, исполняющих наказание в виде лишения свободы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Москва: 2005. 276 с.

13. Ярмакі Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2007. 437 с.

14. Підвисоцький Р. М. Поняття і зміст нагляду за засудженими в кримінально-виконавчих установах. *Від громадянського суспільства до правової держави: тези II Міжнародної науково-практичної конференції*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. С. 415–416.

15. Потоцкий Н. К. Об опыте применения системы мер воздействия на трудновоспитуемых осужденных в местах лишения свободы. *Организация деятельности по укреплению правопорядка в учреждениях, исполняющих наказания: опыт работы ИТУ, СИЗО и спец комендатур*. Домоделово: ВКПК МВД СССР, 1986. С. 47–52.

16. Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної теорії і практики. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 17–24.

Samofalov O., Vasiliev V.**CONCEPT AND ESSENCE OF PERSONNEL SECURITY
OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE
SERVICE OF UKRAINE**

The concept and essence of personnel security of the State Criminal and Executive Service of Ukraine are analyzed in the article. Own concept of "security in the State Criminal and Executive Service of Ukraine" as a system of legal relations and legal means aimed at protecting the rights and freedoms of the personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, convicts and other persons, important and significant interests of penal bodies and institutions is proposed. It is determined that the purpose of security in the State Criminal and Executive Service of Ukraine is aimed at reducing and eliminating dangerous factors in penal authorities and institutions.

The issues of interaction of the supervising and security department with the operational unit in closed-type criminal establishments in order to ensure the security of the staff of the State Criminal and Executive Service of Ukraine have been considered comprehensively. Organizational forms and methods of work arising from their competencies have been substantiated.

Ukraine has steadfastly embarked on the path of building a fully-fledged constitutional state of European-type. At the same time, international integration requires Ukraine to fulfill a number of conditions and obligations, in particular to bring the law enforcement practice in line with the norms and standards of the European Union. An important role in this process plays the reform of the State Criminal and Executive Service of Ukraine as an integral part of the law enforcement system.

It is proved that one of the urgent directions of reforming the State Criminal and Executive Service of Ukraine is the modernization of the security of penal bodies and institutions as a whole, and the security of prison personnel in particular. Studying of personnel security issues is conditioned by a number of circumstances, due to the lack of a clear understanding of the legal nature of security in the State Criminal and Executive Service of Ukraine in the modern legal science on the one hand, and the need for a thorough theoretical and practical analysis of the security process in penal bodies and institutions on the other hand.

Key words: *personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, personnel security, insuring security process, security purpose.*

References

1. Busel, V. T. (ed.) (2009), *The Great Interpretive Dictionary of Modern Ukrainian*, Perun, Irpin.
2. Shemshuchenko, Yu. S. (ed.) (1999), *Legal Encyclopedia*, Ukrainian Encyclopedia, Kyiv.
3. Lapin, V. M. (1999), *Human Security, Knowledge*, Kyiv.
4. Bryzgalov, V. N. and Makagon, N. Ye. (1976), *Regime in prisons*, RIO of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, Kyiv.

5. Struchkov, N. A., Speranskiy, I. A. and Shmarov, I. V. (1979), *Soviet Correctional Labor Law: A Special Part*, Moscow.
6. Peregudov, A. G. (1996), *The concept of providing security in ITU, its principles, tasks and organizational and legal basis*, Ufa.
7. Budanov, A. V. (1997), *Pedagogy of personal professional safety of law enforcement officers*, Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Moscow.
8. Shcherbakov, A. V. (2010), “Theoretical and organizational aspects of the Criminal and Executive System security”, *Bulletin of Vladimir Law Institute*, No. 4, pp. 50–53.
9. Dzhuzha, O. M. (ed.) (2010), *Criminal and Executive Law of Ukraine*, Atica, Kyiv.
10. Philosophical Encyclopedic Dictionary, (1998), INFRA-M, Moscow.
11. Stepaniuk, A. Kh. (2002), *Actual Problems of Executing Sentences (Essence and Principles of Criminal and Executive Activities: Theoretical and Legal Research)*, Kharkiv.
12. Turav, E. V. (2005), *Organization of the Supervision of Convicts Detained in Prisons*, Moscow.
13. Yarmaki, Kh. P. (2007), *Administrative and supervisory activity of the police in Ukraine*, Kharkiv.
14. Pidvysotskyi, R. M. (2007), “Concept and Essence of Convicts’ Supervision in Penal Institutions”, *From Civil Society to the State, Based On the Rule of Law: Theses of the II International Scientific and Practical Conference*, Kharkiv, pp. 415–416.
15. Pototskyi, N. K. (1986), “On the experience of applying the system of measures of influence on the hard-hearted convicts in prisons”, *Organization of activities for strengthening the rule of law in penal institutions: work experience of ITU, pre-trial detention center and special committees*, Domodedovo.
16. Synov, V. M. (1996), “Training Specialists for Penitentiary Theory and Practice”, *Problems of Penitentiary Theory and Practice*, No. 1, pp. 17–24.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА:
ВЧОРА. СЬОГОДНІ. ЗАВТРА**

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
№ 1 (5)**

Відповідальні за випуск

Гончаренко О. Г.,

Шумна Л. П.

Коректор

Сила Л. М.

Комп'ютерна верстка і макетування

Олефіренко В. М.

За достовірність інформації в статтях
відповідальність несуть автори публікацій.

Підписано до друку 23.12.2019 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 7,79.
Тираж 100 пр. Зам. № 35/19.

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р.